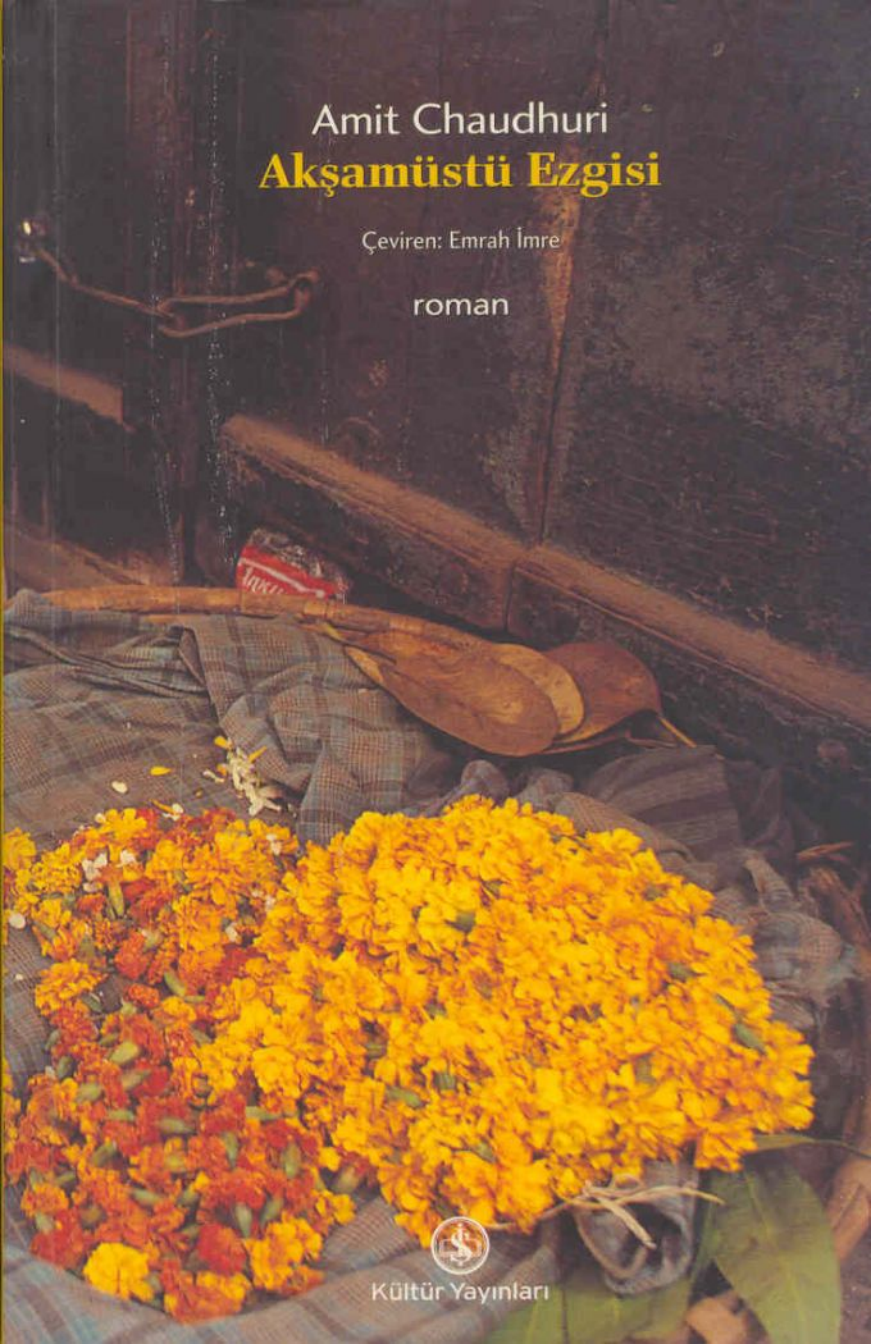

Amit Chaudhuri

Akşamüstü Ezgisi

Çeviren: Emrah İmre

roman

Kültür Yayınları

Genel Yayın: 651
Edebiyat Dizisi: 253

Özgün Adı Afternoon Raag
Copyright © Amit Chaudhuri, 1993
Kesim Telif Hakları Ajansı kanalıyla alınmıştır.

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Yayma Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Mehmet Ulusel / Ayşe Topçu
Düzelti Alev Özgüner
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Aralık 2002
ISBN 975-458-413-3
OTM 11025301
Basımevi Şefik Matbaası (0212) 551 55 87
İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

akşamüstü ezgisi

Amit Chaudhuri

Çeviren Emrah İmre

Roman

Pandit Govind Prasad Jaipurwale'in
(1941-1988) anısına.

Kapı çalıyor. Müzik öğretmeni içeri giriyor.
Her zamanki gibi gülümsüyor. Tüm bedeni gülümsüyor.
Karmaşık bir melodi mırıldanıyor
dışarıda rüzgâr, ışık ve yağmur, toprağı gölgelerden oluşan
bir değirmen gibi öğütüyor.
İçeride, serin odada, annem ve müzik öğretmeni halının
üzerine oturmuş, her zamanki gibi,
misafir odasındaki sedirlerle, masalarla, tablolarla ve
biblolarla çevrelenmişler.

Annem harmonyum çalıyor; şarkı söylemeye başlıyor.
Siyah beyaz tuşların üzerindeki parmakları, çok kapılı bir
tapınağın anahtarlarına benziyor.
Müzik öğretmeni şarkıya katıldığında, insan sesinin,
gırtlaktaki o küçük enstrümanın,
saklı notalar evreniyle, narin ve esrarlı kurallarıyla, ne
kadar tuhaf bir şey olduğunu gösteriyor.
Yağmurun inşa ettiği malikâne kadar ferah bir raag etrafı
sarmalıyor, ve dört ana unsurdan biri gibi iç çekiyor.
Raag'ın müthiş mimarisinin içinde, notalardan oluşan
insansız dünyadaki berrak kemerin ardında,
iki kişi oturuyor, ikisi de yalnız
–annem ve müzik öğretmeni– sedirlerle tablolarla ve
biblolarla çevrelenmiş.

Müzik öğretmeni bugün kayıtsız.
Tepki vermiyor.

Annem, şarkı söylerken bir parça sıkıntılı, bir yandan da
kaynağını bilmediği bir korku duyuyor.
Müzik öğretmeni, sırtını dayadığı sedirle, mobilyalara has,
rahatsız edici bir sabır ve boş vermişlik içinde birleşmiş,
bir an için sedirin yumuşak, kaygısız hatlarından ayırt
edilemez hale gelmiş.
Karısı, dul annesi, erkek kardeşi, kayınbiraderi, kız
kardeşi, dört çocuğu,
doğumu sırasında ortaya çıkan, pırlanta gibi parlayan
takımyıldız
kendisinden uzaklaşıyor. Halının üzerinde, sırtı sedire
dayalı, tek başına oturuyor.
Berrak, serin havası kayıtsızlıkla dalgalanan küçük,
sakin odadaki
bu huzur anının arkasında,
akıcı ve kederli, kendi
ışıltılı varlığına katlanamayan,
ama yağmurdan ya da gözyaşlarından ya da başka bir
maddeden yapılmış dev duvarlar gibi, sürekli eriyerek
kendisinden uzaklaşan bir şey var.

Müzik öğretmeni ölmekte.
Bundan haberi yok, ama bir yıla varmaz ölmüş olacak.
Yağmuru bir daha görmeyecek.
Bundan haberi yok. Öleceğinden bihaber oluşu, onu bir
hale gibi çevreliyor, Tanrı'ya yakınlaştırıyor.
Annemin bundan haberi yok.
Yağmurun bundan haberi yok.
Yağmur, dünyayı temizliyor.
İçimizdeki; insani, ama mevsimlerle değişen bir şey de
temizleniyor, sessiz bir sağanak halinde yağan her
gözyaşıyla.

İnsan sesinden, içinde bir dünya taşımaya uğraşan
gırtlaktaki o küçük enstrümandan
başka bir şey kalmıyor. Sonra, o da susuyor.
Raag, kendi kendini yaratan notalar galaksisi, dört ana
unsurun iç çekişi, yağmur gibi iç geçiriyor ve doğaya
karışıyor.
Müzik öğretmenini görmüyoruz. Annem şarkı söylemeye
devam ediyor, farkında değilmiş gibi. Müzik öğretmeni,
dikkat çekmeden daha da uzaklara gidiyor.
Sedire yaslanan gölgeyi saymazsak, artık onu görmüyoruz,
sedire, sedirin sonsuz dalgınlığına karışmış,
ciğerleri suyla dolmuş, yüzü ve ayakları şişmiş, dudakları
gülümsüyor,
sedirin dalgınlığına karışmış.
Annem oturuyor, şarkı söylüyor; yağmur, eriyerek kendi
varlığından yağıyor,
sanatla değil fanilikle tamamlanan bu an, bu fani an, kendi
yaşamını tekrarlıyor, tekrarlıyor.

1

Oxford'a her yıl yeni öğrenciler gelir ve eski öğrenciler ortadan kaybolur; insan bir süre sonra, hepsi birbirine bağlanan cadde ve sokakları avcunun içi gibi bilir. Kuzeyde, kimse Summertown'ın ötesine gitmez, Londra'ya ise Headington üzerinden gidilir. Michaelmas'ın ilk gününde, kara cüppeler giymiş öğrenciler yürüyerek okullara, açılış törenlerine giderler. Yıl sonunda, aynı kara cüppeleri bu kez sınavlara girmek için, asık suratla üzerlerine geçirirler; sınavlardan sonraysa şehir bomboştur ve günler, İngilizlere özgü, yaz saati uygulaması denilen büyüden dolayı, bir saat daha uzundur; ve akşamları Oxford, bir savaşın ortasındaymış gibi görünür. Savaş zamanı İngiliz şehirleri nasıl görünüyordu acaba? Küçük esnaf çalışır çalışmasına, ama pek müşterileri yoktur. Sokaklarda cıvıl cıvıl, fakat hüzünlü, ender rastlanan türden bir huzur vardır; insan bunu görünce hem şaşırır hem de keyiflenir. Kol kola gezen bir çift, ya da kapı önünde genç bir

adamla laflayan bir kadın; erken vedalar... Savaşın ortasında bir şehir dendiğinde gözümde işte böyle şeyler canlanıyor, çünkü aylak aylak dolaşan, kaldırımdan kaldırıma seslenen, nefesleri bira kokan, itişip kakışan gençler, eski bir yaşam tarzının inatçı alışkanlıklarını, sabahları açılıp akşamları indirilen kepenkleri olduğu gibi bırakarak ortadan kaybolunca, geriye medeniyet ve vatandaşlık bilinciyle dolup taşan, bomboş bir kale kalır. Oxford bir rüya gibidir; sürekli kendini tekrarlayan, bir dolup bir boşalan, küçücük bir dünya.

Odamın penceresinden bakınca kütüphaneyi, fakülte binasını ve hafifçe kıvrılarak başka bir fakülteye uzanan yaya yolunu görebiliyordum. Öğrenciler üzerlerinde en tuhaf kıyafetlerle, etekleri uçuşan paltolarla, uzun, siyah, kaba eteklerle, erkekler küpeli, kızlar çingene kılıklı, her sabah derse girmek için toplanır ya da göğüslerine bastırdıkları kitaplarla kayıtsızca binalara girip çıkar ya da ne yapacaklarını şaşırıp boş verir, merdivenlerde otururlardı. İki yanında sonbaharda kıpkırmızı kesilen çalılar uzanan yaya yolunun büyük bir kısmını görebiliyordum; yol, ileride, bir kanalın üzerinden geçiyordu, orada su olduğunu hissediyor-

dum. Suyu hissetme yeteneği, Worchester Üniversitesi'ni ziyaret ettiğimde yeniden canlanmıştı; keyifsiz bir gündü, çünkü o dönemde Mandira ve Shehnaz arasında kalmıştım. Gece biriyle yatıyor, gündüz ötekiyle geziyordum, ancak bir süreliğine buraya gelip Lawrence üzerine bir seminere katılmam gerekiyordu. Üniversite avlusuna girince, karşı duvarın arkasındaki ışığın –akşam vaktiydi– farklı olduğunu gördüm, sanki güneş oradan batmıştı, bu yüzden duvarın arkasında bir deniz ve ufuk çizgisi olduğunu hayal ettim. Sonradan, orada bir göl olduğunu öğrendim.

Dr. Mason'ın odası sade döşenmişti. Bitişik duran iki kanepe, bir çalışma masası, masanın yanındaki sandalyede de kendisi vardı. İyi ışıklandırılmış, ılık bir odaydı, ama renkleri soğuktu: Kahverengi mobilyalar, mor ve gri, manolya desenli duvar kâğıtları; akşamüstü ışığında ya da akşam gölgelerinde, İngiliz ciddiyeti yaratan türden renkler. Üç üniversite öğrencisi, ben ve iki ihtisas öğrencisi kanepeye oturduk. Sakallı ve gözlüklü başka bir üniversite öğrencisiyse pencere eşiğine yerleşti ve tek kelime etmese de söylenenleri tartıyormuş gibi görünerek diğerlerini dinledi. Sessizliğine rağmen,

ya da kim bilir, belki de sessizliği sayesinde, konuşulanları onaylayıp onaylamadığını çözebiliyordum. Dr. Mason, nazik, iyi kalpli, iriyarı bir adamdı, çok yaşlı değildi, yüzü bize dönük oturuyordu. Bazı öğrenciler, *Beyaz Tavuskuşu*'nu açmışlardı. Överek, yücelterek, hatta coşkuyla hatalarını tartışarak Lawrence'tan söz ettik. Kendi sesimizi duymak hem tuhaf hem de doğal geliyordu. Fikirler odanın havasında ve masa lambasında birikti, sonra belli belirsiz, karanlık bir biçimde Lawrence ülkesine doğru genişledi ve sonra yeniden odaya döndü. Bu genişleyip daralmalar, nefes alıp verir gibi uzun bir süre devam etti. Bir saat sonra, gitmek üzere ayağa kalktık. Kahkahalarla, rahat ve kendinden emin tavırlarla vedalaşarak birbirimizi adeta geceye saldık. Farklı odalar, geçici üzüntüler ve neşeler, eşyalar, pencereler ve değişik yerlerle dolu hatıralarıyla öğrenci yaşamı nasıl da eşsizdir.

2

Sabahın erken saatlerinde, perdelerimin etrafında ışıktan bir çerçeve oluşur, bazen sadece soluk bir beyazlık olurdu. Perdeleri açtığımda, kıvrılarak yandaki fakülteye uzanan yolu, kütüphanenin kapalı kapılarını ve kaldırımları görürdüm. Rüzgâr, bir kâğıt parçasını savururdu. Pencere camına dokunduğumda dışarıdaki soğuğu hissederdim. Sabahları karga sesleri duymaya alışık olduğumdan etrafın sessizliği, içimi, belli bir nedeni olmadığı için kurtulması güç bir kasvetle doldururdu. Ancak tuhaf, komik yürüyüşleriyle ve saklamaya çalıştıkları uykulu halleriyle yoldan geçen, sayıları dakikalar geçtikçe artan öğrencileri gördüğümde kendimi yuvamda hisseder ve keyiflenirdim. Shehnaz da aynı saatlerde fakültesinden çıkıp bu yoldan geçerdi. Kendine has düşünceli yürüyüşü, sürekli arkasını izlermiş gibi duruşu, bütün bir gününü Broad Caddesi'ndeki kütüphaneye giderek notlarını temize çekmeye ayırma fırsatına sahip olduğu için duyduğu basit

mutluluğu ve yarım saatliğine odama uğraması haricinde diğer öğrencilerden farksızdı.

Aslında doğru arkadaşı arayan, yalnız birisiydi. Bir kadının bedenine sahip, akıllı, küçük bir kızdı. Siyah bir pantolon, mavi bir bluz ve palto, siyah spor ayakkabılar giymişti. Saçı uzun, dikkat çekici ve dağınıktı. Kolunun altındaki kâğıtlarla dolu dosyayı ciddiyetle taşıyordu. Sırtından, içindeki Marlboro Lights paketi dışında bir önemi bulunmayan hantal, iri bir çanta sarkıyordu. Başından kısa süren bir evlilik geçmiş, derken boşanmıştı; sonraları Oxford'da bir ilişkisi olmuş, ama o da bir yere varmamıştı. Onunla, bu ilişkisinin sonlarına doğru, bir arkadaş vasıtasıyla tanıştım. Başlarda, bir kavşağa ve kavşaktaki pub'a uzanan caddenin park edilmiş bisikletlerle dolu kaldırımında karşılaşınca, sadece selamlaşmakla yetinirdik. Karşıdan karşıya geçen ya da hararetle tartışan öğrenciler, sokaktaki boşlukları ve buluşmalarımız arasındaki zaman aralıklarını doldurdu. Böylece sokak, günlük, önemsiz akademik heyecanını ve duygusallığını kaybederek ilk buluşmalarımızın iç dünyasının ayrılmaz bir parçası oluverdi. Oxford ise, havası ve mimarisiyle, arka plandaki manzaradan çok, ilişkimizin kalbiydi.

Shehnaz gitmek için kalktığında binadaki diğer insanlar da uyanmış ve hareketlenmiş olurdu. Duvar ve kapıların ardından sesler yükselirdi; bir radyo, mutfaktan gelen ukala mırıltılar, koridordaki ayak sesleri, binanın ön kapısının açılıp kapanma sesi, çakılların üzerindeki kararlı ama sanki hayali ayak sesleri... Binadaki birçok farklı hayat, sesler sayesinde geçici olarak birbirine bağlanırdı. Gemide veya trendeymiş gibi, etrafımın, aslında daha geniş zaman ve yerlere ait olan kişisel alışkanlıklar ve huylarla çevrildiği hissine kapılırdım. Sabah gürültüsü, paylaşılan seyahatin gürültüsünün yoğunluğunu, geçiciliğini ve şevkini taşırdı. İşte bu anda, güneş doğduktan sonra, yaşamlar belli bir sebep olmaksızın heyecanla yeniden başlardı. Üst katta birisi bağırdığında, pencereler açıldığında, son dakika hazırlıkları sırasında, limana yanaşan yolcularınkine benzer bir sevinç duyulduğunda, Shehnaz gitmek üzere ayağa kalkar, bir yandan da diğer öğrencilerin seslerini dinler, söylediklerine gülümserdi. Hele bir de benimle iyi bir sabah geçirmişse, söyledikleri her şeyi dinlemeye değer bulurdu. Nasıl diğer insanlar açık alanlara duyarlıysa, Shehnaz'ın da küçük yerlerdeki, koridorlarda-

ki, hollerdeki insanların varlığına karşı esrarengiz bir duyarlılığı vardı. Öğrencilerin, yüzlerinde şaşkın ifadelerle odalara, mutfağa ya da tuvalete girip çıktığı anlarda, orada olmak istiyordu; onun için bu, yaşanması gereken bir tecrübeydi.

○

Sharma, benimle aynı binada, başka bir odada kalıyordu. Bazı sabahlar kahve içmek için üzerinde şortuyla odama gelirdi. Kapıyı samimi bir şekilde tıklatarak içeri girer, o sırada bir raag'ın ortasındaysam sessizce bir sandalyeye oturup ben şarkı söylerken başını keyifle sallardı. "Etkilenmek" sözcüğünün, zihinsel ve estetik tepkiyle birleştirdiğimiz bastırılmaz bedensel anlamı, Sharma'yı müzik dinlerken izleyince kolayca anlaşılabilirdi. Bazen masayı tokatlayıp yumruklayarak ritim tutar, şarkıyı bitirdiğimde de bir daha duramayacakmış gibi masaya vurmaya devam ederdi. Daha sonra, kendi odasındaymışçasına odamda dolaşır, daktilomun tuşlarına basar, İngilizceyle daha bir iç içe olmak için raftaki kitapların isimlerini yüksek sesle okurdu.

Bir iki kez, dışarı çıkarken kapımı açık unut-

muş, döndüğümdeyse odada yalnız olduğumu sanarak kapamıştım. Ama Sharma, bu arada gelip gardıroba saklanmış, ben içeri girdiğim anda ciyaklayarak dolaptan fırlamıştı. Dostluğumuzun başlarında, İngilizcesini geliştirmek için kendisine yardım etmem gerektiğini ciddiyetle söylemişti. Hint felsefesi üzerine bir tez yazıyordu, ama aslında üslup uzmanı olmak istiyordu. Bu yüzden ona, dili bana keyif veren kitaplar öneriyordum. Sabah ya da gece yarısı gibi tam da uykulu olduğum zamanlarda, bana Mandelstam, Updike ya da Lawrence'tan yüksek sesle paragraflar okurdu. Gür sesiyle ara vermeden dizeler okur, sadece yapacağım hoş ve cesaret verici yorumları duymak için dururdu. İngilizceyi kuvvetli, saf bir Kuzey Hindistan aksanıyla konuşurdu; "koy" sözcüğünü Fransızcadaki "quoi" gibi, "tuvalet" sözcüğünü de "tıvilit" gibi telaffuz ediyordu. Zamanla öğrendim ki, bu aksan asla yok olmayacaktı; içinden gelen bir şeydi ve İngilizce sesleri taklit edebilmek için kendini ne kadar eğitirse eğitsin, "tuvalet" dediğinde her zaman hafif, ama şaşmaz ve samimi bir "tıvilit" tınısı duyuluyordu. Cümleleri bir tuhaf kuruyordu; nesneleri unutuyor, zamirleri karıştırıyordu, ancak

yerlerini Hint dillerinde bolca bulunan ve Sharma için büyük kültürel ehemmiyeti bulunan "Teşekkür ederim" ve "Özür dilerim" geçişleri ile dolduruyordu. Gamları çalışan bir çocuğun tuşlara vurmasına benzer bir kararlılıkla yaptığı sabah okumaları, kafamda Oxford'la ilgili en keyifli anıları canlandırır; yatakta yatmış, sabırla dinlemekteyimdir; büyülü, verimli, hatta yalnız geçirilen zamanlar, çünkü insan Sharma'ylayken hep yalnızdır, sadece onu dinler. Sharma tarafından okunan Mandelstam, değişik, akla gelmeyen bir canlılık kazanır, tuhaf, kübist, zararsızca bencil ve atmosferik bir kimliğe bürünürdü.

3

Mandira, fakültedeki bir odada kalıyordu. Oxford'a benden iki sene sonra gelmişti ve onu ilk kez gördüğümde, büyük salondaydı. İngilizceyi hafif bir Amerikan aksanıyla konuştuğunu fark etmiştim. Masada hararetle bir şeyler anlatıyor, "kırıtarak" yürüyor ve etrafı İngiliz arkadaşlarıyla kaynıyordu. Kısa boylu ve hafif tombul bir kızdı. Kapıcı ve garsonların gözdesiydi; ona göz kırpar, omzuna kollarını atıp İngilizler gibi "canım" ya da "aşkım" der ve onu pek ciddiye almazlardı. Ondan hoşlanmıyordum, ama sıkıldığımda odasına gidip bir fincan çay içmeyi de ihmal etmiyordum. Zamanla tereddütlerimi aştım ve başka zamanlarda da gidip kapısını tıklatmanın yanlış olmayacağını fark ettim çünkü dağınık olsa da her zaman çok konuksever bir kızdı. İlk beş dakika odaya yerleşmekle geçerdi, bir süre nereye oturacağıma karar vermeye çalışır, sonunda ıstıraplı, ama sabırlı bir ifadeyle koltuğa yerleşirdim. Sonra hal hatır sor-

maya başlardım; tüm bunları nezaket icabı yapıyordum, fakat Mandira rahatsız olmuş gibi görünürdü. Hareketlenip hızla ocağa bir çaydanlık koyduğunu, sonra bir kutu süt almak için merdivenlerden aşağı koşturarak mutfağa gittiğini hatırlıyorum. Utangaçlığı hareketlerini hızlandırıyordu, bense ağırdım. Mutfağa indiğinde duvardaki fotoğraflar, raflardaki özel eşyalar, fincanlar ve giysiler, üstünkörü toplanmış yatak, lavabo ve ayna, yerde ve masada duran ders kitapları ile baş başa kalırdım. Odanın cismanîliğini ve neşeli geçiciliğini içime çeker, ne düşünmem gerektiğini bilemezdim. Pek tertipli bir insan değildi, ama düzen sağlama ve yaşadığı yeri bir eve benzetme gayreti, hatta beceriksizce yırtılarak açılmış süt kutusu bile bana dokunaklı gelirdi. Bu öğrenci odaları, binamdaki kutuya benzeyen, modern odalara göre daha geniş ve rahattı. Tavandan komik, yuvarlak gölgelikli bir lamba sarkıyor, akşamları odayı sarıp kişiselleştiren bir ışık yayıyordu. Odanın penceresi bahçeye giden bir yaya yoluna ve büyük salona bakıyor, bütün gün kahkahalar ve ayak sesleri duyuluyor, bu sesler de odanın varlığının bir parçası haline geliyordu.

Sabahları, posta kutumu kontrol etmek için yolun karşı tarafına, gelen araba var mı diye dikkatle sağa sola bakarak yaptığım küçük yolculuğu iple çekerdim. Posta kutuları, pazarın kıtlığı ve zoraki kutsal sükûnetinin ardından gelen pazartesi günü, mektuplarla adeta dolup taşardı. Bana hiç mektup gelmemiş olsa bile, küçük sabah yürüyüşüm tazeliğinden ve neşesinden hiçbir şey kaybetmezdi. Her sabah içimde duyduğum küçük ama şiddetli ümit, beni asla bırakmadı. Saat dokuz buçuktan ona kadar, başlarını eğerek ya da parmak uçlarında yükselerek posta kutularına bakan, mektuplarını alan ya da düzenleyen öğrencilerin gürültüsü duyulurdu. Posta odasının havasında, iyimserlik, evrenle iletişim halinde olmanın verdiği huzur vardı; bu, Oxford'da başka hiçbir yerde olmayan bir şeydi. Bana gelen mektuplar –annemden ucuz, mavi Hint uçak postası zarfları gelirdi– posta kutumda Noel Baba'nın bıraktığı hediyeler gibi masumca beklerdi; bana cismani görünmezlerdi; sihirli varlıklar, sanki bir şeye dair işaretlermiş gibi görürdüm onları. Birden, evimde olduğum özel sabahlara hasret duyar, şefkatle annemin sağlıklı olduğunu umardım, sonra aklıma annemin kabızlık-

tan başka bir hastalıktan mustarip olmadığı, üç gün boyunca tuvalete çıkmadan, yüzünde kuluçkaya yatmış gibi bir ifadeyle dolaştığı gelirdi. Gizlice Isab-gol ve su karışımından oluşan bir ilaç hazırlar, içmeden önce öfkeyle karıştırırdı. Annem de bir gün aramızdan ayrılacak olan, sıradan bir insandı. Ünlü bir genellemeci ve atasözü meraklısı olan babam, annemin sağlığından hiç endişe duymaz, asla dertlenmezdi.

Mandira'nın odasındaki mobilyalar –yatak, çalışma masası ve sandalye, dolap ve kitap rafları– eski ve dayanıklıydı. Sağlam ve dayanıklı koltuğu, kolçakları arasındaki boşluğu bir beşik gibi sunardı, böylece oturduğunda insan kendini güvende hissederdi. Mandira'yı tanıdıkça, onunla yakınlaştıkça ve hatta en mutsuz dönemlerimizde bile, oda hep onun sığınağı, yuvası oldu. "Odama dönmek istiyorum," dediğinde, "odam" sözcüğü, odanın Mandira'nın etrafında bulunan, ona bu uzak ülkede hizmet edip yol gösteren küçük ama tanıdık vantuzlarını belli ederdi. Çünkü, yabancılar ve öğrenciler için, içinde uyuyup uyandıkları oda, ilk arkadaşlarıdır. İnsanın düşünceleriyle havasını ve ışığını paylaştığı, gündüz ya da gece, ışıklar söndük-

ten sonra, derin ve katı alanıyla kişiyi kendine dönmüş gibi hissettiren oda, insanın doğal olarak ve düşünmeksizin ilişki kurduğu tek şeydir. Yatağın ve sandalyelerin kendilerini özel kılan, onları diğer eşyalardan ayıran bir canlılıkları vardı. Sanırım bundan dolayı, Mandira ne zaman odasından söz etse, aslında yalnız olmadığını, birisi olmasa da bir şeyin sessiz ve güvenilir bir biçimde kendisini beklediğini kastederdi.

Odanın yanında ve karşısında başka odalar da vardı. Bazen merdivenleri çıkıp koridora saptığımda, Mandira'nın yarı açık kapıya yaslanarak, karşı odanın kapısında duran Amerikalı kızla laflad ığını görürdüm. Odaya girsem bile sohbetlerine devam ederlerdi. Ben de bir sandalyeye oturur, Mandira'nın sırtını izler, oturduğum yerden görünmeyen kızın sesini ve yükselen kahkahalarını duyardım. Vedalaşmaları on dakika kadar sürer, ardından bir sessizlik gelir ve Mandira kapısını kapardı. Eksik olan, arka plandaki yaşlı insan, çocuk, bebek, anne; yani aile sesleriydi. İnsan bu sesler yerine merdivenlerden inip çıkan ya da koridorda yürüyüp kapıları tıklatan ziyaretçilerin seslerini duyardı. Odanın ilerisinde, sifonu çekilince su depo-

su alaycı bir biçimde guruldayan tuvalet vardı. Tuvaletin yanında da erkeklerin akşam olduğunda, bornozlarının içinde ciddiyetle, kadınların da başlarına sardıkları havlularla, daha neşeli, özgür tavırla gittikleri banyo vardı. Banyodan çıkanlar canlanır, tertemiz ve hafif utanmış görünürdü. Mandira'nın odasına girip çıkarken onlara rastlar, ama asla göz göze gelmezdim, çünkü İngilizlerin bakışmayı nazik bulmadığını öğrenmiştim. Yine de, erkeklerin utancını ve kadınların saçlarına Mağribiler gibi gevşekçe sardıkları havluları hatırlıyorum.

4

Annem sabahları erkenden kalkar, üzerinde beyaz geceliğiyle, kendine bir fincan çay yapmak için mutfağa süzülürdü. Su kaynarken çaydanlık ilk başta yağmur kadar saf, hafif, sakin sesler çıkarır, sonra da düzenli bir biçimde fokurdardı. Altın rengine çalan, çok açık bir fincan çay içmeden güne başlamazdı. Uykusuzluk çekiyordu. Geceleri gözleri açık, endişe içinde geçiyordu. Sabahın üçünde bile, mutfakta Marie bisküvisi kemirdiğini duyabilirdiniz. Böyle zamanlarda bir fare kadar sessiz hareket ederdi; o olduğunu bildiğimiz için rahatsız olmazdık. Akşamüstleri, hizmetçi kız, ayaklarının altını kremle ovalarken uyuklardı. "Ayaklarım yanıyor" derdi. Ayak bileğinin alt kısmında, derin, çirkin bir yara izi vardı. Altı yaşındayken ayağının üzerinden bir araba geçince olmuştu. Bu olay, şimdi Bangladeş diye bilinen küçük bir kasabada meydana gelmişti. Bundan dolayı, bugün bile, karşıdan karşıya geçerken endişe duyar ve uzun mesafeler yürü-

mekten korkar. Korkuları annemi komik kılar. Yara izi, cildinin üzerinde parlayan bir yıldız gibidir.

Saçı inatçı ve kıvırcıktır; gençliğinde şimdikinden de gür olduğu söylenir. Uzun, siyah saçları vardır, her teli, sanki elektrik şokuna maruz kalmışçasına dalgalıdır, bu yüzden teller kendilerine ait yaşamları varmış gibi dururlar; aslında müzik notasının üzerindeki tremolo işaretine benzerler. Saçını kıvırcık ve düzensiz yapıp hayatı boyunca annemin canını sıkmış olan da bu tremolodur. Ondan kurtulmanın en kolay yolu, hantal, orta boy bir topuz yapıp plastik bir saç tokasıyla süslemek, ya da yılan şeklinde olmasına rağmen son derece masum görünen tek bir örgü yapmaktır. Hizmetçi kız, odayı temizleyip tozları bir köşeye yığdıktan sonra toz yığınına dikkatle bakıldığında, arada en ufak esintiyle başka yerlere uçuşan, narin, soru işareti gibi kıvrılan birkaç siyah saç teli görülebilirdi.

Yatak odasında, düz, ifadesiz suratlı bir tartı vardı. Annem, sabahları, babam halen uykudayken, kuştüyünden daha ağır olmayan geceliğini çıkarır ve çırılçıplak tartıya çıkardı; hiçbir şeyi şansa bırakmaz, tartının ibresinin dış etkenlerden etkilenmesine izin vermezdi. Gördüğü sonuçtan korkmuş ya da

memnun bir halde tartıdan iner, geceliğini yeniden üzerine geçirirdi. Sonra, sabahın ilk ışıklarında kısa adımlarla (annemin boyu sadece bir metre elli beş santimetreydi) yatak odasından koridora, oradan hole, oradan da verandaya doğru, uzun ve yalnız bir yürüyüş yapardı. Verandada, elinde çay fincanıyla ayakta durur, düşünmeye sadece açık çayını kibarca yudumlamak için ara vererek (sürekli düşünürdü), şortlu Hıristiyan erkeklerin Alsas çoban köpeklerini dolaştırdıkları sokağı, gizleyemediği bir merakla izlerdi. Bazen, tek başımızayken hâlâ filmlerinin müziklerini mırıldandığımız ünlü müzik yönetmeni Naushad Ali, elinde kamıştan yapılmış bir baston ve yanında bir arkadaşıyla sokaktan geçerdi. Pörsümüş, Çinlilerinkini andıran komik yüzü ve zamanında binlerce enstrümanı yönetmiş eliyle geçtiği uykulu sokakta yüksek sesli bir melodi çınlardı. Artık çok yaşlandı, seksenine merdiven dayadı ve birkaç kalp krizi geçirdi. "Demek hâlâ hayatta," diye düşünürdü annem, onu görünce. Bu esnada babam, yakışıksız pozisyonlar almamaya özen göstererek, örtüsü çenesine kadar çekilmiş, hem ciddi hem düşünceli bir yüz ifadesiyle, tam bir beyefendi gibi uyurdu.

Babam emekli olduktan sonra, banliyödeki bu sokağa taşınmıştık. Sokaktaki tek apartman bizimkiydi; diğer binalar, Hıristiyanlara ait tek katlı evler ve kulübelerdi. Burası Hıristiyan bölgesiydi; Pedro, D'Silva ve Gonsalves gibi Portekizce isimler, havada gümüş gitar tellerinden çıkan melodiler gibi çınlardı. Hıristiyan erkekleri esmerdi ve içmeyi sevdikleri için göbekleri vardı. Kadınlar modası geçmiş elbiseler giyer; iffetli, kararmış dizlerini saklamak için gayretli parmaklarıyla, İngiliz duvar kâğıtlarını andıran çiçekli mor eteklerini çekiştirirlerdi. Bu adam ve kadınlar domuz eti yer, örümcek ağları ve cılız ampullerle aydınlanan kulübelerinde dans edip şarkı söylerlerdi. Kulübelerin bazılarının üzerinde inşa tarihleri (1923) yazar, bazılarına da çok sevilen, ama şüphesiz zamanında çok dalga geçilmiş, bir büyük teyzenin adı (Helen Villası) verilirdi. Hıristiyanlar şakalardan ve küfretmekten hoşlanır; kadınlar, somurtmadıkları zamanlarda, kocalarının az önce ciddi bir yüz ifadesiyle söylediği şeye gülmekten kırılırlardı. Bankada ya da postanede sıra beklerken konuşursanız dostane davranırlar, kötü niyet gütmeden yol tarifi istediğinizde ise alınır, kısa cevaplar verirlerdi.

Çoğu Katolikti; onlar bunu "katlik" diye telaffuz ederdi; kulağa kimi zaman çocukça hınzır, kimi zamansa usturuplu biçimde kaba ama doğru gelebilen bir sözcüktü.

Annem çayını bitirdiğinde, salondaki halıda, üzerinde bir örtüyle kendisini bekleyen harmonyumuna doğru yürürdü. Eğer harmonyumunu orada bulamazsa, artık uyanmış olan aşçımız Ponchoo'dan, aleti salona getirmesini isterdi. Ponchoo da harmonyumu, iki yanındaki metal halkalardan tutup kaldırır, duvarlara çarpmamak için büyük özen gösterir, ağır enstrümanı hamile bir kadının zarafetiyle taşır, koridorda sağa sola çarpmamak için nefesini tutar, salona gelince de eğilerek halının üzerine bırakırdı. Annem halıya yerleşir, aletin körüklerini tutan mandalları açardı. Sol eli suda hareket eder gibi narin hareketlerle körükleri itip çekerken sağ eli tuşların üzerinde gezinir, bileğindeki evlilik bileziği sağa sola sallanırdı. Körükleri her itişinde, enstrümanın arkasındaki yuvarlak delikler göz kırpar gibi açılıp kapanırdı. Beden olmazsa müzik de olmazdı; beden, kemanın kıvrımlı tahtasında ya da sitarın yuvarlak karnında olduğu gibi, yankılanmayı sağlardı. Şarkı söylerken,

diyaframda biriken nefes, testideki su gibi dışarı dökülürdü. Ses kutusu, mikroskobik bir harp gibiydi; teller, ses tonundaki değişimlere göre gevşeyip gerilirdi. Annem, Todi raag'ındaki gamları söylemeye başlardı.

Sabah böyle geçerdi. Babamın şehirde çalıştığı ve Malabar Tepesi'ndeki, Arap Denizi'ne bakan daire-de oturduğumuz zamanlar, annem bazı akşamüstleri Bombay Atletizm Sahası'na gider, kayığa benzeyen geniş hasır yumuşak yastıklara gömülür, babam çay içmek için eve gelene kadar uyuklardı. Yakındaki okulumdan eve dönerken, annemin çok sevdiğim ayrıntılarıyla orada oturduğunu görürdüm; çiçek desenli sarisi*, cildinin turuncu kahverengi arası parlaklığı, boyalı dudaklarının kor rengi gölgeleri, saç topuzunun sabırlı yuvarlaklığı ve alnındaki kırmızı nokta... Annemi görmek, tanıdık bir bahçede tek başına gezinmek gibiydi. Akşamüstleri, temiz giysili, esmer tenli Goalı müşteriler aralarında konuşarak gelmeye başlamadan önce,

* Sari: İki parçadan oluşan, Müslümanların Hac'da giydikleri "ihram"ı andıran, genelde kadınların giydiği, Hindistan'a özgü bir kıyafet. Parçalardan biri etek gibi aşağı sarkar, diğer parça da omzun üzerine atılır, karın bölgesi çoğunlukla açıkta bırakılır. – ç.n.

renkli yelekleri ve yeleklerine iğnelenmiş yaka numaralarıyla garsonlar, serin, stratejik köşelerde sabırsızca beklerdi. Kulübün en göze batan yanı, cilalı parkelerinden ışıkların yansıdığı, kemerli koridoruydu. Müşterileri, genelde şirket yöneticileri, genel müdürler ve yönetim kurulu üyeleriydi. Kravatları, ince çizgili beyaz gömlekleri ve koyu renk takım elbiseleriyle onları meleklere benzetirdim. Bu yöneticiler, kulübe gelince, sandalyelere yerleşir, çocuklar gibi küçük pirinç çıngıraklar çalarak garsonları çağırırlardı. Garsonlarla aralarında, evliliğe benzeyen, güven ve şüphe üzerine kurulu bir ilişki vardı. Yanlış getirilen bir sipariş fırtınalar koparabilir, ani duygu patlamaları yaratarak hakaretlere varan bağrışmalara sebep olabilirdi. Amerikan hamburgerinden, Çin yemekleri ve Bombay'ın baharat satılan dar sokakları gibi kokan yerel yemek bhelpuri'ye* kadar her çeşit yiyecek mevcuttu. Ağızlarını aynı edepli yavaşlıkla açıp kapayarak yemek yiyen insanların arasında oturmak annemi çok eğlendirirdi; karnı acıkmasa bile yemek yiye-

* Bhelpuri: Pirinç, patates, nohut, taze kişniş, domates, soğan ve demirhindi, kimyon gibi çeşitli baharatlar kullanılarak yapılan Hint yemeği. – ç.n.

bilen tek canlının insan olduğunu söylerdi. Uzun burunlu Zerdüşti avukatlar, hukukçulara özgü bir zarafetle bıçak ve çatal kullanarak yemeklerini yerlerdi. Eğitimlerini hayat okulunda tamamlamış Gujaratlı iş adamlarıysa bhelpuri'nin gevrek hamurunu parmaklarıyla tutar, hemen ısırmazlarsa yemek onları ısırabilirmiş gibi korkarak, hızla yerlerdi.

Artık banliyöde yaşıyor olsak da, alışkanlığımızdan hâlâ şehre giderdik. Ebeveynlerimse akşam olunca şehirden eve dönerlerdi. Babam, emekli olduğunda kendisine verilen Ambassador'un arka koltuğunda uyuyakalır, annem de başını onun omzuna koyup uyuklardı. Arka camın iç kısmında gündüz aldıkları şeyler; annemin sevdiği, çatal, kaşık gibi eşyalar ve yiyecekler dururdu. Ambassador, keçilerin inatçılığına ve çekçeklerin sağlamlığına sahip, geniş, kutu gibi bir arabaydı. "Aile arabası" diye adlandırılan türdendi. Pazarları, kuzenlerim ve teyzelerim terleyerek içinde otururlar, bense sıcak yer döşemeleriyle yakınlaşır, sırt ağrıtan bagaja sıkışır ya da pedalların yanında, babamın bacaklarının dibinde çocuklara özgü uysal bir tavırla dururdum. Bildiğim bütün arabalar içinde en yüreklendirici isme sahip olan oydu; sanki ona verilmiş

görev kocaman açılmış gözleriyle dünyaya iyi haberler getirmekti. Bu sırada, Ambassador'umuz, Churchgate'ten Linking Sokağı'na kederli bir timsah gibi uzanan arabaların arasına karışırdı. Balıkçı kayıklarının kumun üzerinde çekili beklediği Mahim Deresi'ne geldiğimizde, eve yaklaştığımızı anlardık; gözleriniz kapalı olsa da, havaalanı yönünden de geliyor olsanız, kurutulan ya da çürüyen balıkların kokusunu alırdınız. Rüzgârın dereden karaya doğru sürüklediği güçlü ve saf bir kokuydu bu; kadınların cinsel organının kokusu gibi acı, keskin ve mahremdi.

Akşam olduğunda, annemle babam yarım saatliğine yürüyüşe çıkarlardı. Mahallede yaptıkları bu törensel yürüyüşe, huzurlu görüntüleriyle yolda bir aşağı bir yukarı ilerleyişlerine, mavi ışıklı sokak lambasının altındaki çelik iskemlesinde oturan haki üniformalı gece bekçisi tanıklık ederdi. Bu egzersize, babamın Londra'da öğrenci olarak bulunduğu, anneminse alnındaki kırmızı nokta ve ortadan ayırdığı saçlarının arasına sürdüğü kınayla büyük yeşil pardösüsünün içinde, tuhaf fakat sevimli görünen, içine kapanık bir kız olduğu dönemde, yeni evli oldukları zamanlarda başlamışlardı. O za-

manlar da Belsize Park ve Swiss Cottage'in ıslak yollarında birlikte yürürlerdi. Sonra odalarına çıkarlar, annem yatağa oturup *The Afternoon Despatch and Courier*'i okurdu. Okumaya, Busybee lakaplı yazarın "Kıyıdan Köşeden"inin yer aldığı son sayfadan başlardı. Yazarın, Bombay'ın İran lokantaları, postaneleri, otobüsleri, yemekleri ve uydurma karısıyla köpeği hakkında yazdığı köşeyi okurdu. Yıllar önce, annem ve ben, Busybee'nin köşesini okurken adeta onun sakin, kadife gibi sesini duyar, yüzündeki gülümsemeyi hissederdik. Bu sırada, babam da titizlikle *Times of India*'nın eski bir sayısının üzerine tırnaklarını keser, sonra her zaman yaptığı gibi şiddetle hapşırarak yarım ay şeklinde kestiği tırnaklarını evrenin boşluğuna uçururdu.

5

Shehnaz'la tanıştıktan sonraki birkaç hafta sorunsuz geçmişti; hâlâ birbirimizin arkadaşlığına alışmaya çalışıyorduk. Buluşalım deyip buluşmuyor; sonra da ne zaman buluşabileceğimizi tartışmak için buluşuyorduk. Birbirimizden hoşlanıyorduk, ama ikimizin de yapacak başka işleri vardı. Çocuklar gibiydik. Kimi zaman bu yapmacık, masum meşguliyeti, yapacağımız "başka işler" olmasını özlüyorum. Cennetten kovulana dek, hayatlarımız derslere girip çıkarak, kitabevlerinde gezerek, arkadaşlarla buluşarak sağanak yağmurlar gibi cömertçe akıp gitmiş.

Oxfam Kitabevi'nin yanındaki St. Giles' Kafe'de buluşmaya karar verdik. "Nerede olduğunu biliyor musun?" diye sordu Shehnaz, gülümseyerek; bu tip girişken soruları muzipçe vurgulayıp, onlara komik ve art niyetli anlamlar kazandırırdı, bu yüzden ona cevap verirken hep utanmış gibi yapardım. St. Giles' Kafe'nin yerini biliyordum; Oxford'da kav-

rulmuş Güney Hindistan aromasına sahip, sert ve koyu bir kahve içebileceğiniz tek yer orasıydı; kahvenin üstünde, daha içine süt koymadan kalın bir köpük tabakası oluşurdu. Birinci ve ikinci sınıfların Toplantı Odası'ndakilerden farklı olarak, sıcacık servis yapılırdı kahve, insan içmeden önce keyifle fincandan yükselen buharı izleyebilirdi. Kafe küçük, çirkin ve kalabalıktı. Öğrenciler ve şapkalı, sakallı, yüzlerinde müzisyenlerinki gibi bu dünyaya ait olmayan bir ifadeyle önlerine bakan serserilerle doluydu. Masaların iki yanında sıralar vardı; oturmak ya da kalkmak için insanları sıkıştırarak geçmek gerekiyordu. İnsan oturduğu pozisyonu değiştirirken rahatlar, kendini ya çok güçlü ya da güçsüz hisseder, bir akordeon gibi eğilip büzülür, sonra birden gerinirdi. Ayrıca her masada, mutlaka, köşede oturup hiçbir şey konuşmayan içine kapanık bir tip olurdu. Yemeklerini tezgâhtan almaları için çağırılan insanların, isimleri değil siparişleri söylenirdi: "jambonlu yumurta!" "patates kızartması!" "domuz pastırmalı sandviç!" Kimsenin kafası karışmazdı, çağırılanlar sakince yerlerinden kalkar, tezgâha giderlerdi. Kapı her açıldığında dışarıdan bir esinti gelir, ama içerinin kızarmış domuz pastırma-

sı kokulu sıcak havası bizleri soğuktan ve başka dış etkilerden korurdu. Kafenin mantığa aykırı zamansızlığı ve hareketliliği, burayı iki yabancı öğrenci için ideal bir buluşma yeri haline getiriyordu.

Ama ne yazık ki bu buluşma da, komik bir şekilde, gerçekleşmedi. Yazın başlarıydı ve Cornmarket Caddesi'nde çıplak ayaklı kızlar dolaşıyordu. Herkes bir hareket, yaza özgü tatlı bir telaş içindeydi. Ryman's isimli kırtasiye dükkânında bile zarf, dosya kâğıdı ve seloteyp almak için çok sayıda insan toplanmıştı. Sharma'yla birlikte geziniyorduk. Bol gömlekler giymiştik. Hindistan'da tanışma ihtimali bulunmayan iki Hintliydik. Kendimizi evde hissediyor, sanki çok önemli bir şeymiş gibi dikkatle vitrinlere ve eski bir laterna çalgıcısına bakıyorduk. Westgate'e doğru ilerlerken ikimiz de kendimizi küçük çocuklar gibi hissediyorduk; hatta ben ayağımda sandaletler olduğu için daha bile küçük hissediyordum kendimi. Sonra birden gök gürledi ve tıpkı Hindistan'daki gibi bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Kızlar çığlık attı ve otobüs bekleyenler telaşlandı; ama bir süre sonra insanlar üzerlerinden sular damlayan düzenli ve neşeli bölükler halinde Clarendon Alışveriş Merke-

zi'nin girişine yığıldı; büyük alışveriş merkezleri bir anda yağmur sığınaklarına dönüşmüştü. İngiltere'ye geldiğimden beri hiç böyle yağmur yağdığını görmemiştim. Kalküta'daki gibi, sokaklarda yağmur suları birikiyor ve yanımızdan akıyordu. İngilizler ilk başta heyecanlıydı, fakat sonradan toparlandılar ve sakinleşip birbirleriyle şakalaşmaya başladılar, keyifleri yerindeydi. Sağanak yağmuru hoşgörüyle karşılayan bir Hintliyi andırsalar da aslında pek bir alakaları yoktu. Sharma gökyüzüne bakıp duygulandı ve bana, köyünü hatırladığını söyledi. Böylece, o akşamüstü Shehnaz'la buluşmak yerine bir ayakkabı dükkânının önünde, ıslanmalarına rağmen gülen insanların koşarak geçişini izleyerek yağmurun dinmesini bekledim. Yanımdan geçen, sırılsıklam olmalarına rağmen gayet mutlu gözüken bir çifti hiç unutmam. Sonradan Shehnaz, yağmur durduktan sonra bisikletle St. Giles' Kafe'ye gittiğini söyledi. Normalde "jambon ve peynir," ya da "domuz pastırmalı sandviç," diye bağıran dükkân sahipleri o sırada sessizce ıslak yerleri paspaslıyormuş, zaten kafede başka da kimse yokmuş.

6

Sabahları Sohanlal gelirdi. Müzik öğretmenimin kız kardeşinin kocasıydı. Oldukça kısa boyluydu ve dizinin biraz altına gelen parlak renkli kurta'lar* giyerdi. Ponchoo'dan tablalarını getirmesini ister, beklerken horoz gibi azametle gerinerek salonda dolaşırdı. Sonra küçük tablayı bir çekiçle akort eder, solunda duran büyük tablayı da parmak uçlarıyla gümbürdetirdi. Annem şarkı söylerken çalmaya başladığında, artık yaşlanmış olan elleri pıtır pıtır sesler çıkarırdı. Yirmi dakika sonra ara verir, verandaya çıkıp bir beedi** yakardı; sonra, beedi'sini daha bitirmeden söndürür ve sigara içen insanlara özgü, dramatik biçimde öksürürdü. Ellerinin sürekli hareket halinde olmasını isterdi; içeri dönünce mendilini çıkarıp harmonyumun tozunu alır, ale-

* Kurta: Hindistan'da erkek ve kadınlar tarafından giyilen, dökümlü, gömleğe benzeyen bir kıyafet. – ç.n.

** Beedi: Tütünün "tendu" isimli bitkinin yaprağına sarılıp pamuk ipliğiyle tutturulması yoluyla üretilen, Hindistan'a özgü, el yapımı, filtresiz bir sigara çeşidi. – ç.n.

tin düz, dikdörtgen tepesini silerdi. Kalküta'da, Pakrashi tarafından üretilmiş bir enstrümandı. Sohanlal, işaretparmağına doladığı mendille, harmonyumun ahşap gövdesine kazınmış olan PAKRASHI harflerini teker teker temizler, köşeli K'yi nazikçe üfler, P ve R'nin kıvrımlarını, temizlendiklerinden emin olana dek ovalardı. Sonra siyah beyaz tuşları cilalar ve harmonyumun kapağını açardı. İç tarafta, iki sıra halinde, kemik beyazı, sayısız kamış düdük bulunurdu. Her kamış, narin, beyaz bir kıymık gibiydi ve ucunda topluiğne başına benzeyen bir çıkıntı, ortasında da düz, madeni bir şerit yer alırdı. Sohanlal, kamışları, sanki tutuşmuşlar gibi sessizce üflerdi. Kâğıt kalınlığındaki büyülü asalara benzeyen kamışların içinde müzik nasıl da sessizce dinlenirdi! Sonra kapağı kapardı, çünkü bir harmonyumun iç çıplaklığını izlemek hoş bir şey değildi. Hevesle, bol şalvarı uçuşarak yine ayaklanırdı. Oturmaya hazırlanırken şalvarının paçaları, bacaklarını yutan timsah ağızları gibi açılırdı. Bir saat sonra, kol saatine bakar, kibarca parasını alır ve aceleyle ön kapıdan çıkardı. Ertesi sabah, büyüleyici kurta'sı ve şalvarıyla, sihirli lambanın cini gibi, yeniden ortaya çıkardı.

İlk tamburamı bir ağustos akşamüstünde almıştım. Kalküta'daydık ve müzik öğretmenim, gurum da bizimle gelmişti ve bizim evimizde kalıyordu. Bir "konferansta" şarkı söyleyecekti. Sabahları egzersiz yapar, sonra Kali tapınağına gider, alnında al bir lekeyle, bir tilak'la dönerek, anneme "Didi, Kali Ana'yı görmeye gittim!" derdi. Bazı sabahlar birlikte Bhairav raag'ını söylerdik, sesimiz ve tarzlarımız birbirine karışır ve evden çıkan diğer seslerin –güvercin seslerinin ve hizmetçilerin çıkardığı gürültülerin– üzerinde süzülürdü. Bazen onun sesi benim çekingen sesimi şaşkın bir yolcuyu taşıyan bir kayık gibi taşır, raag'ın yollarında gezdirirdi. Ders sırasında, sesimin bana ait olduğunu unutur, gurumun tarzının ve ustalığının bir yankısı haline gelirdim. Bir raag'ın açılımının büyük bir bölümü, yavaş, kaçamak bir girişten oluşur; bu bölümde notalar birbirlerine kıvrak glissandolarla, ya da meend'lerle bağlanır. Batı müziğinin bestelendikten sonra icra edilen sabit, köşeli notaları, kâğıda basılmış gibidir; buna karşılık, raag'ın kıvrımlı meend'leri havaya yazılan bir elyazısına benzer. Her şarkıcının kıvrak, tekrarlı, yılankavi harflerden oluşan, kendine özgü bir elyazısı vardır. Resital

bittiğinde, açılım sırasında sürekli kendini silip yeniden yazdığı görülen bu elyazısı, tamamen silinir; Batı müziğinin notaları ise halen kâğıda basılı durmaktadır.

Aynı akşamüstü, arabayla Rashbeharı Bulvarı'na gittik. Gurum, her zamanki gibi bol beyaz kurta'sını ve şalvarını giymişti. Ölümünden altı ya da yedi yıl önceydi ve kırk yaşına henüz basmıştı. Benimle konuşmadığı zaman, ufak süslemelerle zenginleştirdiği karmaşık bir melodi mırıldanıyordu. Saçlarında, taramadan önce sürdüğü yağın tatlı bir kokusu vardı. Bir odadan daha büyük olmayan Hemen ve Ortakları isimli dükkâna doğru yürüdük. Dükkânın dışındaki kırık kaldırımın kenarları, kömür tozlarından dolayı mavi gri arası bir renkteydi. Havada sivrisinekler uçuşuyordu. Girişteki üç basamağı tırmandığımızda uzun, sabırlı boyunları ve şişik, yuvarlak karınlarıyla tamamlanmayı bekleyen tamburalar ve sitarlar gördük; enstrümanların bazıları yarasalar gibi tepetaklak tavandan sarkıyordu. İçeride, bir odun parçasını rendeleyen bir adam vardı. Tamburam, yepyeni dört teliyle hazırdı; ona ilk kez, çekinerek dokunuşumu hâlâ hatırlarım.

Daha sonra, odamda yere oturduk ve gurum bana çalgıyı akort etmeyi öğretti. Tambura çalınırken, ya dizler üstünde yatay olarak ya da kalkık bir dizin yanında, dikey olarak tutulur. Dikey tutulduğunda erkeksi bir görünümü vardır. Uzun boynunun teslim olmuş meyli, gövdesinin şişkinliği ve uysal havasıyla insanın önünde yatay biçimde dururken, kadınsı bir görünüm kazanır. Dört tel, şarkının arka planı için sadece iki nota sağlar; bu notalar *sa* ve *shadja*'dır. Birinci nota, anne notadır; bütün diğer notalar onu temel alır, onunla kalıcı ve sınırları belirli bir ilişki kurulur. Baba nota diye adlandırılan ikinci notaysa tali, fakat yapıcıdır, raag'a göre değişir. Tamburayı akort etmek için, üst tarafındaki mandalları çevirmeniz gerekir. Bu mandallar, sarayların kapı tokmakları gibi iri ve süslüdür. Alt tarafta, gövdenin üzerinde, tellerin, ince akort ayarlarının yapılması için fildişi renkli boncuklara geçmeden önce üzerinde dinlendikleri bir köprü vardır; teller bu köprüden geçtikten sonra gövdenin ucundaki, üzerinde dört minicik delik bulunan küçük tahta parçasına girer ve düğümlenirler. Bu acı verici akort işi, bu mücadele devam ederken, tellerin köprüyle temas ettikleri

yerin altına dört beyaz iplik konur. Her telin düz, madeni tonundan kurtularak gezgin bir elektrik akımı gibi vızıldadığı nokta tam olarak belirlenene kadar iplikler yukarı aşağı kaydırılır. Müzisyenler, tellerdeki bu titreşimli vızıltıyı *juwari* diye adlandırır. O akşamüstü, gurum ve ben, oda *shadja* ve *nikhad* notalarıyla dolana dek tamburayı sabırlı cerrahlar gibi akort ettik.

İnsan, ölmüş bir yakınıyla ilgili bir olayı hatırladığında, aklında canlanan şey bir anıdan çok, ölmeden önce görülen bir rüyaya, bir önseziye benzer. Ölümü haber veren bu rüyada, ölecek olan insan huzurlu ve mutludur. Ama yine de, hiçbir sebep olmaksızın, onun öleceğini bilirsiniz. Ölüleri hatırladığımızda, geçmiş, rüyamızda ölümün haber verildiği bir rüya haline gelir. Fakat uyanıkken bu rüyayı tam olarak yorumlayamaz, ona bir anlam veremeyiz. Gurumla birlikte tamburayı satın aldığım günün anısı da işte böyle bir rüyaya benzer.

7

Shehnaz'la tanışmadan önce zamanımın çoğu Sharma'yla geçerdi. Çay içip sohbet ederek, evcimen bir yaşam sürerdik. Akşamüstünün birdenbire geldiği bu ülkede tam olması gerektiği gibi bir arkadaştı; düğmelerimi diker, öğlen yemeğinde daal* pişirir, kıyafet seçimimde yardımcı olur ve yeni kıyafetler almam gerektiğini hatırlatırdı. Bizi birlikte tutan, her şeyden önce, İngiliz diline duyduğumuz büyük ilgiydi. Sharma her akşam, geceyarısına dek, gün içinde öğrendiği deyim ve sözcükleri zevkle tekrarlardı; yeni bir çift ayakkabı hediye edilen çocuğun ayakkabılarını her yerde giymesi gibi, bu sözcüklerden bir hafta boyunca ayrılmaz, onları her fırsatta kullanırdı. Yemekten sonra, bazen Channel Four'daki ellili yıllardan kalma siyah beyaz İngiliz filmlerini izlerdik ve Sharma bana Eski İngilizcenin aksan ve tonlamalarını ne

* Daal: Hint mutfağında sıklıkla kullanılan, nohuta benzeyen bir baklagil ve bu baklagilden yapılan çorba. – ç.n.

kadar çekici bulduğunu anlatırdı. Bir kitap kurdu ve sözlük uzmanıydı, *Collins*' sözlüğüne hayranlık duyar, OED'yi acımasızca eleştirirdi. Tanımadığı sözlüklerin bile iyi olup olmadıklarını bir bakışta anlardı.

8

Oxford'da, neredeyse her yere yürüyerek giderdim, çünkü beni otobüse binmekten alıkoyan, izah edilemez bir gururum vardı. Yerel otobüsler iki çeşitti: Çift katlı kırmızı otobüs ve oyuncaklara benzeyen, minik, mavi beyaz otobüs. Yolda yürürken yanımdan geçen çift katlılar devasa ve ulaşılmaz; beyaz otobüslerse, geniş pencerelerinden bakınca içlerinde oturanlar rahatlıkla görülebildiği için sıcak ve kalabalık gözükürdü. Ama bir otobüsün içinde oturmak bambaşka bir tecrübeydi, dışarıdan izlemekle anlaşılabilecek bir şey değildi. Bir seferinde, Cowley Sokağı'na gitmek için çift katlıya binmiştim. Başka bir yaşama adım atmak gibiydi; kapıdaki geniş basamağa basar, yüksek atlamacıların sırıklarına benzeyen, yerden yükselen direğe tutunur, kaba bir biçimde üst kata çıkan dar merdiveni görmezden gelir, diğer yolcuların meraklı ama rahatsız edici olmayan bakışlarına göğüs gerip utanarak arkalara ilerlerdiniz. Dışarı-

daki manzara, High Caddesi'nin modern yapılarından Cowley Sokağı'nın gri tuğladan evlerine ve Hint lokantalarına dönüşünce otobüsün içindeki vücutlar kımıldanıp hareketlenir, inip binenler tuhaf ama huzurlu bir kalabalık oluştururdu. Otobüs, sabit rotasında çakırkeyif bir sallantıyla ilerlerken, insanın, dengesini kaybetmemek için tavandan sarkan deri kulplara ya da kafasının üzerindeki yatay demire tutunup baştan aşağı, tüm vücuduyla salınması gerekirdi. Başka bir seferinde, Summertown'a gitmek için beyaz otobüse binerek, öncekine nazaran heyecansız bir yolculuk yapmam gerekmişti. Şoföre verdiğim ücretten temiz siyah koltuklara ve başımın üzerindeki alçak tavana kadar otobüsün her şeyi minik ve ayrıntılıydı. Arkamda sürekli konuşan, kızlı erkekli bir grup oturuyor, küstah Londra aksanları tüm otobüsü dolduruyordu. Hintli otobüs şoförü, mavi üniformasıyla sadece birkaç metre önümde oturuyordu, ama bilmediğim bir sebepten dolayı onun "Asyalı" olduğunu düşündüm ve benim için gizemli ve sınıflandırılamaz bir hale geldi. Her durakta, otobüse binen yaşlı hanımları içten bir İngiliz tavrıyla "Merhaba, canım! Hava çok güzel, di mi?" diyerek selamlıyor,

inerken de samimiyetle uğurluyordu. Davranışlarının İngilizlerden bile daha İngiliz oluşu, Hintlilere özgü bir şeydi ve ses tonu şaşırtıcıydı.

Cowley Sokağı, şehrin diğer tarafında, yani Doğu Oxford'daydı. Uzun zaman önce Sharma'yla birlikte, "Hisler Ülkesinde" adlı erotik bir Japon filmi izlemek için Penultimate Sinema Sarayı'na gelmiştik. Göbekten sonra, birbirine paralel uzanan üç yol vardı: St. Clement's, Cowley Sokağı ve Iffley Sokağı. Sinema Sarayı'na gitmek için coşkuyla Cowley Sokağı'na sapmıştık, ama ne yazık ki filme bilet kalmamıştı. Caddenin üzerinde, Bangladeşlilerin dükkânları vardı ve enerjik Müslüman çocuklar, kafalarında takkelerle koşturuyorlardı; yabancıymış gibi durmaktan ziyade yöresel ve Doğu Londralı bir havaları vardı. Dükkânlar, hava karardıktan sonra da açık ve ışıl ışıldı. Palto giyen, yaşlı Pakistanlı bey-efendiler, ellerinde kırışık kurye çantalarıyla dükkânlara giriyor, Pencap lehçesiyle konuşuyorlardı. Politikadan söz ediyorlardı; Bhuttolar; Keşmir; korkak Hindistan; zorba Hindistan; ve Hindistan kriket takımı, hor gören, fakat terbiyeli kahkahalarla aşağılanıyordu, aslında bu konuda pek de haksız sayılmazlardı. "Asyalı" çiftler toz kırmızı biber ku-

tuları, kuru meyve paketleri, turşu kavanozları ve Bangladeş'in benekli toprağı hâlâ üzerlerinde duran ithal sebzelerle dolu raflar boyunca alışveriş arabalarını iterler, dükkân sahibi bir yandan kasadaki işini yapar, bir yandan da muhabbetine devam ederdi. Ödemenin rupiyle değil de sterlinle yapılması, sadece bizim anladığımız bir şaka gibiydi. Yol boyunca bir sürü Hint lokantası vardı. Saat altı olduğunda, Müslüman garsonlar ciddiyetle pencereden dışarıyı gözler ve geceleri lokantaların içleri, ürpertici bir kırmızı ışıkla parlardı. Zengin ve şaşaalı dursun diye özenle seçilen mobilyalar ucuz ve çarpıcıydı. Oluklu kolçakları olan koltuklarda dürüst İngilizler otururdu. Palmiye ağaçları ve kıvrılarak akan nehirlerin resmedildiği büyük ve yalancı tablolar, Doğu'ya has nezaketin yavaş yavaş yok olduğunun habercisi gibiydi. Garsonlar dahil her şeyin üzerinde keskin bir nane ve çemenotu kokusu vardı. Lokantalar harap halde, fakat cıvıl cıvıldı; önlerindeki tabelaların gümüş renkli yazılarından içlerindeki dekora kadar her şey, "oryantal" denilen o meşhur tarza aitti.

9

Oxford'da, aynı tip odalarla dolu modern bir binadaki küçük, köşeli bir öğrenci odasında yaşıyordum. Odam zemin kattaydı ve ön kapının zilini rahatlıkla duyabiliyordum. Zil, beni ve herhalde diğer öğrencileri, uyanık ve diken üstünde tutardı; her çalışında kısa bir hareketlenme olur, sonra her şey normale dönerdi. Dışarı çıktığımda, cebimde Yale marka iki kapı anahtarı taşırdım; bir tanesi ön kapının, diğeriyse odamın anahtarıydı. İkisi de birbirinin aynıydı; gösterişsiz, altın renkli, mütevazı anahtarlardı. İnsan, hangisinin hangi kapıyı açtığını bir türlü öğrenemediği o belirsiz süreyi atlattığında, anahtarları düşünmeden ve güvenle kullanmaya başlardı. Kapımın arkasına basit bir askılık vidalanmıştı. Yazın süveterim ve ceketim, kışın da paltom ve atkım sıcak, hacimli bir yığın halinde buradan sarkardı. Oxford'daki tüm askılıkların, halk kütüphanelerindekilerin ya da üniversite yurtlarındakilerin, birbirinin aynısı olduğunu, hepsinin

o büyük askılık sülalesinin bir ferdi olduğunu, uzun bir süre sonra fark etmiştim. Yatağımın karşısında modern ve rahat iki koltuk vardı. Bir tanesinin yayları gevşek olduğu için oturan kişi aniden geri kayar; pozisyonun şaşkınlığını üzerinden attığında da gülümser ve doğrulurdu. Sağlam koltuk bile hafifçe eğikti, ama daha doğal bir açıyla eğilmişti. Yorgun olduğumda veya misafirim varsa bu koltuğa otururdum. Oturulmaktan düzleşmiş yastıklarıyla bu koltuklar, sosyalleşmek için üretilmişti. Oysa yatak, yalnızlık için yapılmıştı. Sıkışık ama ölçülü bir darlığı vardı. Sert çerçevesi sadece bir kişinin kıvrımlarını içine almak, o kişiyi çevrelemek, taşımak, ona yer vermek için tasarlanmıştı. Ve geceleri uyurken, bütünüyle bana aitti.

10

En sıkıcı işlerden biri, kucak dolusu kirli çamaşırı alıp bir çantaya doldurmak ve yolun karşısındaki çamaşırhaneye götürmekti. Esas amacım, bu işi mümkün olan en kısa zamanda, en az çabayla bitirmekti. Çamaşırları birkaç partide götürmekten hoşlanmıyordum, bu yüzden çantayı tıka basa dolduruyor, fermuar kapanmayınca da tüm ağırlığımla üstüne çıkıp giysiler tamamen içeri tıkılana dek hoyratça tepiniyordum.

Ya da odamda, kucağımda Lawrence'ın *Bütün Şiirleri* kitabıyla oturuyor, kıtadan kıtaya atlayıp taşan uzun dizelerin bulunduğu bir sayfaya bakıyordum. Kütüphanelerden nefret ediyordum. İnsanlar kütüphanelerde, sayfaların fısıltısından başka sesin duyulmadığı bir sessizlik içinde oturur; kafalarını, kurbanlarını yemek yerine inceleyen yırtıcı kuşlar gibi kitapların üzerine eğerlerdi. Kimdi bu insanlar; geceleri ne yaparlardı; onları, tuhaf bir şehvetle doldurdukları formları özenle

bir kadının önüne itip sonra da zemin kattan yük asansörüyle gelecek kitapları beklemeye iten şey neydi? Odamın güvenli kucağında oturup kahve yapan birinin gürültüsü eşliğinde Lawrence'ın zayıf, kızıl sakallı portresi beni bir iblis gibi izleyerek eşlik ederken "Bavyera yılanotları, büyük ve karanlık, sadece karanlık / gündüzü bile karartan" ya da "İnşa ettin mi ölüm gemini, söyle bana?" ya da "cesaretle dolu bu narin gemi, sadakat yüklü / erzak ve kap kacağın yanında" ya da özellikle "Bana söylüyorsun haksız olduğumu / Sen kimsin, bana kim söyleyebilir ki haksız olduğumu?" dizelerinin güzelliğinden anlamlar çıkarmaya çalışırdım.

Birkaç aylığına bir televizyon kiralamış, *Postman Pat* ve *Blue Peter*'la tanışmıştım. Akşamüstlerim, *Fifteen to One* gibi yarışma programlarının rahatlatıcı karmaşasıyla şenlenmişti. Genel kültürüm zayıf olsa da, eşanlamlı sözcükleri bulmaktan ya da bir anagramdaki harflerin çocuksu gizemini çözmekten keyif ve heyecan duyardım. Sonunda yarışmaya Dorset'ten katılan dul bir hanım veya Leicester'dan katıldığını kekeleyerek söyleyen bir elektrikçi tarafından alt edilmeye bayılırdım; bun-

lar, boş saatlerini ezeli rekabetlere girerek geçiren, tatlı ve zararsız insanlardı.

Bazen Londra'ya ufak kaçamaklar yapardım. Otobüste, insanlar kafaları ahenkle sallanarak uyurken, birbirleriyle Sylheti lehçesinde konuşan ebeveynlerimi veya sıcak bir günde verandada dikilirken hissettiklerimi düşünürdüm. Manzara yanımdan akıp geçer; ve aynı manzara, akşam Oxford'a dönerken bu sefer de ters yönde akıp geçerdi. Otoyolun kenarında, kilometrelerce uzanan banliyöleri; tepesinde narin, havaya uzanan kollara benzeyen televizyon antenleri olan evleri; kuşların ve bulutların hızla ilerlediği gökyüzünü izlerdim. Eğer uzaylıların insanlığa bir mesajı varsa, onu bu sıradan evlere, hava kararırken televizyon başına üşüşen insanlara göndereceklerini ve bu mesajın, hayalperest, kısa pantolonlu bir çocuk tarafından çözüleceğini düşünürdüm.

11

Chhaya ve Maya adındaki iki kız kardeş, Bombay'daki evimizin banyosunu sırayla temizlerdi. Daha küçük olan Chhaya, işe ara verdiğinde kapı arkasından annemin egzersizlerini dinleyen veya Ponchoo'nun çöp torbalarını dışarı çıkarmasına yardım eden, dişlek bir kızdı. Büyüdükçe gözleri sürmeli, göğsünde iki tane şiş ve çekici yuvarlak olan, genç bir kadın haline gelmişti. Raakhi şenliğinde, bileğime, gümüş renkli çılgın görünüşlü bir çiçekle süslenmiş bir ip bağlamıştı. Maya ise mor ve gümüş renkli sentetik elbiseler giydiği için çöpleri taşırken bile taze ve çekici görünen, abanoz gibi kara, sessiz bir kızdı.

Banyoda, babamın sabahları kendisine baktığı, pencereye benzeyen kare şeklinde bir ayna dururdu. Giydiği bol, zevksiz şalvarının dalgınlıkla açık bıraktığı ön düğmeleri, masallardaki mağaraların karanlık ağızlarına benzerdi. Tıraş olduktan sonra yanaklarına Old Spice sürer, cildi belli belir-

siz, yeşil bir parlaklık yayardı. Otuzlu yaşlarında grileşmeye başlayan saçlarını abartılı bir siyah renge boyar, alnına düşen kâhkülü daima beyaz bırakırdı. Malabar Tepesi'ndeki dairemizdeki banyoda bir küvetimiz vardı. Çocukluğum boyunca, babamın banyo yaparken ayaklarının altını ovmasından çıkan, kontrbasın tok sesine benzeyen, karanlık ama melodik sesleri dinlemiştim.

Ben çocukken, annemin devasa arkadaşı Chitrakaki, akşamüstleri bize misafirliğe gelirdi. O zamanlar Marine Caddesi'ndeki yüksek bir binadaki denize nazır bir dairede oturuyorduk. Birlikte kestirirlerdi; annemin ayakları pamuklu bir örtünün altında saklanır; Chitrakaki, iki yüz kiloluk bedeni ve üzerindeki uzun, bol elbisesiyle horlayıp hastaymış gibi titrerdi; aslında bu sırada, farkında olmadan yerden yüzlerce metre yüksekte salınıyor olurlardı. Uyuyan başları yumuşacık yastıkların üzerinde dinlenirken öyle rahat görünürlerdi ki sanki iskeletsiz, sadece etten bedenlerden ibarettiler. Onlar kımıltısız uyurken, Arap Denizi dalgalanır ve dünya hareket ederdi. Hizmetçimiz Bai yere oturur, annemin sızlayan ayak parmaklarını yağla ovardı. Ben de onun yanına kurulur, Chitrakaki'nin şekilsiz, seği-

ren bedenini; aslında sabit duran kafasının, hızla inip kalkan şişman karnının arkasında hareket ediyormuş gibi görünmesini hayranlıkla izlerdim. Horlamaları arasında Bai'yle birbirimize gülümsediğimizde ya da alaycı yorumlarda bulunduğumuzda, Chitrakaki, kutsal kitap gibi konuşarak "Her şeyi duyabiliyorum," derdi. Artık yaşamıyor olsa da, annemle birlikte uyanması, çay içmesi ve çiviye benzeyen gevrek un bisküvileri ve fıstıkları açgözlülükle avuçlayarak keyifle çiğnemesi hâlâ aklımdadır. Annem ve Chitrakaki, çayın yanında yenilen bu tuhaf abur cubura; baharatlı fıstık ve gevreklere bayılıyorlardı. Chitrakaki bazen gelirken bir kutu chakli getirirdi. Chakli, mercana ya da denizatına benzeyen, boğumlu, kıvrımlı, sert, kahverengi bir yemişti. Birkaç kez, birlikte bir Güney Hindistan kafesine gitmiştik, çünkü Chitrakaki farklı bölgelerin lezzetlerini tatmaktan hoşlanırdı. Kusursuz üniformalarıyla kadim bir ordunun askerlerini andıran, ağırbaşlı Tamil garsonların servis ettiği yemeğimizi, cilalı formika masalarda yemiştik. Avuçlarında, üzerleri incecik büyük dosa'larla kaplı tabaklar taşıyan garsonlar, sıcak mutfağın iki yana savrulan kapısından fırlıyordu. Dosa, pirinç hamurundan

yapılan, iri, beyaz, silindir şeklinde bir yiyecekti. Uzaktan bakınca yuvarlanmış bir halıyı, yakındansa büyücülerin şapkalarını andırıyordu. Suratsız garsonlar dosa'ları masadan masaya, sanki birilerine hediye götürüyormuşçasına taşıyorlardı.

Yemekten bahis açıldığında aklıma hep, annemin balık kılçıklarını bir kedi gibi ayıklayışı ve rohu balığının kıvrımlı kafasını itinayla didikleyişi gelir. Bu didikleme esnasında, annem kafayı her yandan ısırıp kemirirken sessiz bir karşı koyma yaşanır, ama sonra kafa yok olur ve yenilmesi mümkün olmayan kılçıklar tabağın kenarında cilalanmış gibi parlayarak dururdu. Akşam yemeğinde, tabağımızda artakalan şeyleri –tavuk kemikleri, kaburgalar, pomfret balığının tarağa benzeyen beyaz simetrik kuyruğu– annemin tabağına sadaka verir gibi boşaltırdık, annem de bunları dişlerini gıcırdatarak çiğner, ezer ve keyifle tükürürdü. Masadaki en ciddi kişi olan babam, yemek yerken, şaşırtıcı bir biçimde, çatal kaşık kullanırdı. Yemek, tabağına konulana kadar sıkıntılı ve hareketsiz bir halde oturur, servis yapılınca yemeye başlardı. Tabağını, kıyılarında pirinçten tepelerin yükseldiği sarı bir göle dönüştürene kadar daal ile doldururdu.

12

Akşamüstleri, müzik öğretmenimin kardeşi Mohan ve kayınbiraderi Sohanlal evimize gelirdi. Ponchoo, dolaptan sessizce tablaları ve akort çekicini çıkarırdı. Yarımküre şeklindeki büyük tablayı, çocuğunu kucaklayan bir anne gibi koluyla çenesi arasına sıkıştırır, küçük tablayıysa yanlarındaki ağaç kabuğundan yapılma iplerden nazikçe kaldırarak taşırdı. Mohan ile Sohanlal'ın yerleşmesi uzun zaman alırdı. Kendi dillerinde sohbet ederlerdi; Sohanlal hızla konuşur, Mohan ise pek bir şey söylemeden, ölçülü bir tavırla sedirde otururdu. Mohan'ın, müzik öğretmenimle akraba, daha doğrusu kardeş olduğu kolayca anlaşılırdı, çünkü yüzleri, özellikle de tenlerinin rengi çok benzerdi. Aslında Mohan biraz daha esmerdi. Mohan'ın ses tonu da gurumunkine benzerdi; hafif boğuk, ne yüksek ne de kalındı. Kendisi bundan habersiz olsa da, yüz ifadelerini, konuşmasını ve ellerini oynatışını görenlerin, gurumu anımsamamaları imkânsızdı. An-

cak Mohan mütevazı, gurum ise sesiyle müthiş numaralar yapıp kendisini hayranlıkla izleyen bizlere neşeyle kıkırdayan, gösteriş meraklısı biriydi. Mohan, gönülsüzce güler, kardeşine hem hayranlıkla, hem de umursamazlıkla boyun eğerdi (bir seferinde bana ailede iki şarkıcı olamayacağı için tabla çalmaya başladığını, zaten babalarından ses sanatının inceliklerini öğrenirken fark ettiği üzere, ağabeyinin kendisinden çok daha çabuk öğrendiğini ve daha yetenekli olduğunu söylemişti), gurum ise, zor bir taan'ın ardından güler ve sesini sarhoşça gezdirerek sama'ya varıp da kardeşinin dudaklarına ufak bir gülümseme yaydığında keyiften adeta titrerdi.

Şarkıcı şarkı söylerken, çalgıcıların görevi, sadakatle ve şarkıcının sesini bastırmadan ona eşlik etmektir. Tabla, sürekli tekrarlanan bir ritim –örneğin on altılık– tutar, şarkı ve heceler bu kalıba göre kurulur, böylece şiirdeki ayrıcalıklı bir sözcük, kaçınılmaz olarak, on altılık nota değerinin ilkiyle karşılanır. Bu ilk vuruşa, sama adı verilir; üzüntü, endişe ve neşe doludur. Şarkıcı, ani, içgüdüsel ve mantıksal bir zarafetle sama'ya döndüğü ve dinleyicileri hazırlıksız yakaladığı sürece, kendi başına ritmik seyahatle-

re çıkabilir, zaten kendisinden beklenen de budur. Bu bir kez yerine getirildi mi, ilk başta dâhice, sonraysa kurnazca kurulmuş bir mantık hissedilir. Eşlik devam eder ve şarkıcının ritmi kendinden geçmiş bir haldeyken, tabla çalan, duygulardan arınmış bir ciddiyet içinde katı ritmi sürdürür, ta ki şarkıcı sorumsuz ama müthiş yetenekli bir çocuk gibi kusursuz adımlarla dans ederek ritme dönene kadar. Aynı şekilde, şarkıcı zor melodik kalıpları söylerken, harmonyum çalan kişi, şarkıcıyı rahatsız etmeden çalmalıdır. Tabla ve harmonyum çalanlar, üzerinde çok değerli bir yük bulunan bir tahtırevanı taşırmış gibi; ya da erken gelişmiş bir çocuğun birkaç adım arkasında yürüyüp yan gözle etrafı izleyerek, çocuğun kendisine zarar vermesini önleyen, vakur ama hoşgörülü muhafızlar gibi; ya da değerli prenslerinin geçmesi için yolu açan hürmetkâr hizmetkârlar gibi; ya da kendilerini kocalarına adayan fedakâr eşler gibi davranırlar. Tablayı, kendini tutarak, berrak bir tınıyla çalan Mohan, gurumun müziğini inşa ettiği zemini hazırlar; harmonyumunu nazikçe çalan Sohanlal ise arka planı doldururdu. Gurum, bu iki muhafızın koruması altında şarkı söyler ve içindeki ışığı çevresine yayardı.

13

Sabahları, Chhaya ve Maya ortalığı süpürür, temizlik yapar ve çöpleri dışarı taşırlardı. Upuzun, sakin bir kadın olan anneleri merdivenleri silerdi. Bazen onun yerine, haki şortlar giyen, tıknaz, iyi huylu bir adam olan kocası gelir, süs olarak kullandığı jhadu'suyla* ortalıkta dolaşırdı. Baba, anne ve iki kız kardeşten oluşan bu küçük aileyi, apartman yönetimi işe almıştı. Çalışma aletleriyle –kova, toz bezleri, su, çamaşırsuyu, jhadu– ne yaptıkları meçhuldü. Temizliği bu aletlerin tesadüfi bir birleşimi yaratmazdı. Saat sekizden on ikiye kadar, kız kardeşlerden biri, bir elinde kova, öbür elinde jhadu'yla yedi katlı binanın her dairesinde rüzgâr gibi eserdi.

Kardeşlerden küçük olanın ismi Chhaya'ydı. Tombul, dışadönük, gamzeli ve dişlek bir kızdı. Pek bir iş yapmaz, ama herkesle iyi geçinirdi. Kimi

* Jhadu: Kısa saplı bir süpürge çeşidi. – ç.n.

zaman annem ona derslerine çalışması ve belediye okuluna devam ederek iyi bir eğitim alması –çünkü neredeyse hiç gitmiyordu– için nutuk çekerdi. Ne çalışmakla, ne okulla, ne de güzel gözükmekle alakası vardı. Sadece annemin sabahları yaptığı şarkı egzersiziyle ve benim ne zaman evleneceğimle ilgilenirdi. Ablası ise tam tersiydi; içli, şişman, yuvarlak yüzlü ve oldukça esmer bir kızdı; bunun cefasını çekerek sessizce ve adeta asık suratla çalışırdı. Asla gülümsemezdi, yanlışlıkla bile; gülerse komik düşeceğini sanıyordu herhalde. Sessiz kalarak dikkatleri üzerine çekmemeye çalışıyordu, fakat rahatsız hali insanın onu fark etmesine yol açıyordu. Birkaç kez göz göze geldiğimizde üzerime diktiği öfkeli bakışlarıyla karşılaştım. Birkaç yıl sonra, ergenlik dönemini atlatınca kilo verdi ve vücudu şekillendi. Minyon, esmer ve yuvarlak yüzlü, gülümseyince –artık sık sık gülümsemeye başlamıştı– kusursuz beyaz dişleri parlayan güzel bir kız olmuştu. On beş yaşında evlendiği kocasına çekici geldiğini keşfetmiş olmalıydı. Kocası, aileden, işleri iyi giden genç bir kasaptı. Maya, dükkândaki koyun pirzolasının kalitesini överken laf arasında onu da anardı. Chhaya da serpilmeye

başlamıştı; churidar'ı* artık diz hizasında değildi, ayak bileklerine kadar iniyordu; gözlerine de sürme çekmeye başlamıştı. Ama, bence, tüm bunlar annesiyle kız kardeşinin başının altından çıkıyordu ve Chhaya'yla, çerçeve ile tablo ne kadar alakalıysa, o kadar alakalıydı. Onu son gördüğümde bile, dokuz yaşındaki sorumsuz ve konuşkan halinden farksızdı.

İki kız kardeşten en çok şikâyetçi olanlar, diğer hizmetkârlardı. Her katta, iki yanda hizmetçi banyosu ve tuvaleti bulunurdu. Şans eseri banyo bizim tarafta, tuvalet de komşumuzun tarafındaydı. Komşumuz varlıklı, Sindli bir dul kadındı. Sade görünüşlü, uzun boylu, çetin bir hanımdı ve tuvaletin, dairesine yakın olmasını bir hakaret kabul ediyordu. Dairesi, Dubai'deki oğlunun gönderdiği paralar sayesinde, ayna ve mermerden oluşan bir saraya benziyordu. Chhaya ile Maya, dulun öfkesini daha da artırıyordu, çünkü binayı misafir rahatlığıyla kullanıyor, tuvaleti hiç temizlemiyorlardı. Diğer hizmetçiler sürekli yakınıyor; zaman zaman Sindli hanım da dışarı fırlayıp kız kardeşleri paylıyor, son-

* Churidar: Kadınların giydiği, ayak bileklerinde halhala benzeyen büzgüler bulunan, Hindistan'a özgü dar bir pantolon çeşidi. – ç.n.

ra yine sarayına çekiliyordu. Hayatımda azarlanmaya karşı Chhaya, Maya ve anneleri kadar duyarsız insanlar görmemiştim; aralarında sadece Chhaya tartışır gibi yapardı, o da büyük ihtimalle eğlenmek içindi. Annesinin gücenmediğini gösterme yolu da, ertesi gün ücretine zam istemekti.

Dul kadın, iki torunuyla birlikte yaşardı. Ölmüş kocasının beyaz sari'sini, sanki kendisine bir üstünlük bahşediyormuşçasına, büyük bir gururla giyerdi. İki torunu ise dikişleri, yakaları ve düğmeleri şık, hafif kumaştan, uçuşan elbiseleri tercih ederdi. Kızlar, büyükannelerine hiç benzemezdi; yumuşak ve pürüzsüz yüzlerinde endişe, memnuniyet, olgunluk ya da masumiyete dair hiçbir iz yoktu. Genç kızların evlenmeden önce yaşadıkları, kendilerinden güzel olmaları ve geleceğe hazırlanmalarından başka bir şeyin beklenmediği, o hayal âleminde yaşıyorlardı. Ben şahsen dul kadının erkeksi sertliğini tercih ederdim. Bazen endişeli, bazen despot, bazense utangaç davranırdı. Ayrıca kocası ve oğlunun yokluğunda hem kadın hem de erkek gibi davranmaya alışmıştı. Torunları bütün gün videoda Amerikan filmleri izleyip bildikleri bir parça İngilizceyi de Amerikan aksanıyla kirletirken

–bu hem cehaletin hem de kendine güvenin bir göstergesiydi– dul kadın tek kelime İngilizce bilmezdi; ancak bu durum onu pek zorlamaz, hatta herkesin Bombay İngilizcesi konuştuğu binamızda kendisine bir ayrıcalık bile sağlardı. Geldiği Sind'in toprakları göze ne kadar hitap ediyorsa, yüzü de o kadar ederdi. İnsana sanki nerede olursa olsun, köyünde de olsa New York'ta da, aynı yaşam tarzını devam ettirebilir gibi gelirdi. Buna rağmen kesinlikle geçmişe ait bir kadın değildi.

Bazen, akşamüstleri üzerimde kurta ve şalvarla sokağı geçer ve ana caddeye sapardım. Hafif, bol giysilerle insanların dikkatini üzerime çekmeden ve üşümeden yürüyüş yapmanın zevki, İngiltere'de asla tadılamayacak bir lükstü. Ana caddedeki zaman hissi, yanınızdan geçen Ambassador'lar ve kıskanılan rahatlıklarıyla küçük, sessiz Maruti'ler ile, dakika ve saatlerin ev işlerinin başlangıç ve bitişlerine dayalı olduğu sokaktakinden çok farklıydı. Birçok başka anayolla birleşerek Bombay'ı –insanların yaşadığı değil, her gün evlerinden dışarı fırladığı Bombay'ı– oluşturan anayolun üzerinde pastaneler, video salonları, hamburgerciler vardı. Bu dükkânların isimleri, iç içe büyüdüğü İngiliz di-

lini benimsemiş, bu yabancı dile iyiden iyiye ısınmış bir neslin habercisiydi. Hepsinin ortasında, beklenmedik, pitoresk bir ayrıntı, Hindistan taşrasının bir işgali yer alıyordu; gazetecide, dergilerle kaplı eğri ve uzun bir masanın üstüne iki yandaki bambular yardımıyla gerilmiş bir gölgelik vardı, yeni dergilerse bambuların arasına gerili bir ipten sarkıyordu. Satıcı Maharashtralı değil, dhoti* ve yelek giyen bir Kuzey Hindistanlıydı ve görünüşüne bakılırsa (kutsal ipliğini hatırlamasam da) bir Brahmandı. Eğer din adamı kastı, toprak sahibi kastı ya da aşçı kastı diye kastlar bulunduğu gibi dergi satıcısı kastı diye bir şey olsaydı, adam o kasta mensup olurdu; mesleğinin gerektirdiği özelliklere öylesine sahip bir hali vardı ki. Akşamları, klimalı pastanelerden caddenin tamamını aydınlatacak kadar ışık gelse de, dergi kapaklarını aydınlatmak için bir ışıldak yakardı. Dergiler, görünüşleri dergi satıcısına benzeyen ama onun zaman ve yer duygusundan yoksun politikacılar hakkında yazılmış yazılarla doluydu. Hep birlikte; ensest, çekişme ve felsefeyle dolu, sonsuz bir Hint destanı

* Dhoti: Hindistan'da genelde erkeklerin pantolon yerine giydiği, etekliği andıran bol kıyafet. – ç.n.

oluşturuyorlardı. Politik dergilerde yazanlar ayrıntılı aile hikâyelerini andırsa da, özellikle bireylerden ve akşam davetlerinde geçen mutlu bir yaşamdan ya da köylülerin odun ateşiyle aydınlanan yaşamları kadar hükümetten uzak kişilerden bahseden başka bir dergi çeşidi daha vardı. Ama, bazen; bu iki çeşit dergi birbirine karışırdı.

14

Babam her sabah *Times of India*'yı okurken birkaç dakikasını R.K. Laxman'ın çizdiği karikatüre ayırırdı. Aynı anda annem de yatak odasındaki kirli çarşafları bir sihirbaz gibi yok ediyor, banyoya temiz havlular koyuyor ya da mutfak işlerinin zorluklarına göğüs geriyor olurdu. Babam oturma odasının Çinli evlerine özgü sükûneti içinde R.K. Laxman'ın karikatürlerini hayranlıkla inceler, eğer annem de oradaysa cömertçe onunla paylaşırdı. Annem, bekleneceği üzere karikatürleri yanlış anlar; esprilere değil, insanların yüzlerindeki ifadelere ve sanki gerçek insanlarmış gibi birbirleriyle konuşmalarına gülerdi. Önemli günlerde, Laxman gazetenin ortasında kare şeklinde büyük bir alanı kaplar, orayı tuhaf bir biçimde başbakanlara ve politikacılara benzeyen, Komünalizm veya Yolsuzluk adlı tüylü alegorik canavarlar tarafından kovalanan, kıvrık ya da düz çizgilerle doldururdu. Sayfanın sağ üst köşesinde daha küçük bir kare bulu-

nurdu. Orada bıyıklı, dhoti ve ekoseli bir ceket giyen ve gözlük takan, çocuksu bir adam, çizdiklerini her gün milyonlarca insanın okuduğundan habersizmiş gibi bir ifadeyle, adeta sayfadaki olayları izlerdi.

Annemle babam birbirlerini çocukluktan beri tanırdı; ikisi de o zamanlar bölünmemiş olan Bengal'deki, artık Bangladeş diye anılan, Sylhet'te dünyaya gelmişlerdi. Kırklı yılların başında babam, ondan altı yıl sonra da annem İngiltere'ye gitmiş; Londra'da evlenmişlerdi. O zamanlar İngiltere'de fazla Hintli kadın yoktu, bu yüzden yeni evli çiftimiz yolda yürürken sıklıkla bir İngiliz beyefendisi tarafından durdurulur, genç damattan karısının resmini çekmek üzere izin istenirdi. Babam, her zamanki gibi yumuşak başlı davranır ve izin verirdi. Otobüs beklerken, meraklı ama zararsız yaşlı kadınlar annemin alnındaki kırmızı noktanın ne anlama geldiğini sorarlardı. Annemin bir resmi aylarca Regent Caddesi'ndeki bir fotoğraf stüdyosunun vitrininde, diğer fotoğrafların arasında asılı durmuştu. Annem çok iyi bir aşçıydı, ringa balığı ve yahnilik koyun eti seçmekte de üstüne yoktu. Altı yıl boyunca bakımsız kalmış ve kötü beslenmiş

olan zavallı babam, evlendikten sonra kilo almış ve mutlu bir adam olmuştu. Annem tam gün bir kâtiplik işi bulmuş, babam da mesleki sınavlarını nihayet vermişti. Annem Hintliler Derneği'nde çalışıyor, kendisine "aşkım" ve "canım" diye seslenen, kalkan balıklarını ucuza veren iri yapılı bir balıkçıyla konuşarak İngilizce pratiğini geliştiriyordu. Çoğu Bengalli gibi annem de "köpek" sözcüğünü "kepek", "sil" sözcüğünü "siğil" diye telaffuz ediyordu, çünkü zaman kavramı İngilizlere göre daha geniş olan, bu yüzden de sesli harfleri saf bir biçimde uzatarak okuyan bir kültürden geliyordu; buna rağmen konuşması İngiliz atasözleri ve kendine özgü, tuhaf vurgularla süslüydü; örneğin çoğu Hintli gibi "Hava çok güzel, di mi?" diyeceği yerde "Hava çok güzel, değil mi?" derdi. Çoğu cümlesi doğrudan Bengal dilinden çevirilerdi ve kendilerine özgü, hoş bir tınıya sahiptiler. Bazıları İngilizlerin yaptığı gibi yükselip alçalarak ünleniyor, kulağa ıslık sesi gibi tatlı ve yabancı geliyorlardı.

Hindistan'a deniz yoluyla, Anchor Denizcilik Şirketi'nin gemisinde, birinci mevkide dönmüşlerdi. Kıtaların, harita üzerindeki resimlerden ibaret olduğu günler sona ermişti; hani kıtalar insanların

aklında, sudan oluşan bir mendilin üzerindeki işlemeler gibi dururdu ya. İki dünya –İngiltere ve Hindistan– arasındaki her yandan ufukla çevrili on beş günlük deniz seyahati, annemin aklında küçük bir büyü gibi yer etmiştir. Ne güzel yemekler yemişlerdi, –hem Hint hem Kıta yemekleri– o pudingler nasıl da nefisti! Akşamları, sari'lere ve gece elbiselerine bürünen hanımefendiler, kocalarıyla birlikte güverteye çıkıp serin havanın keyfini çıkarırlardı. Deniz karanlığa gömüldüğünde tek ışık güvertenin ışığıydı. İnsanlar, köyde yürüyüş yaparken birbirlerine rastlamış da laflıyormuş gibi bir havada sohbet ediyorlardı. Şık, ama göze çarpmayan giysiler giyiyorlardı. Kişisel zevklerini yansıtan bu giysilerin özel günlerde ortaya çıkarıldığını yalnızca eşleri fark ediyordu. Denizin ve gökyüzünün karanlığı altında insanların yarattığı bu akşam nasıl da eşsizdi! Birkaç günde bir, yemek salonunda bir parti verilirdi; orkestra müzik çalar, annemle babam, sandalye kapmaca oynayan insanları izlerdi. Sıklıkla klasik filmler gösterilirdi. Bir kutlama havası hâkimdi – bunları dinlemek bana çocukluğumu hatırlatır, ama ben orada değilimdir. Annemle babamın ben doğmadan önceki halini dü-

şünmek, tanıdığınız ama siz görmeyeli çok değişmiş insanlarla karşılaşmaya, yıllar sonra evlerine dönen çocukları görmeye benzer.

15

Tanışmamızın birinci haftasının sonunda, Shehnaz'ı, kaldığım öğrenci yurduna, öğle yemeğine davet ettim. İnsanlar öğle yemeği vaktine özgü hızlı adımlarla koşuştururken, odamın önünde aylak aylak dolanarak Shehnaz'ı bekledim. Sabit duran tek şey, bizimkinden kopuk bir dünya olan bölmesinin içinde oturan kapıcıydı, zaten o da beni görmezden geliyordu. Saat bir olduğunda yemekhaneye yürümeye başladım. Shehnaz da arkamdan gelerek bana yetişti, nefes nefeseydi. Yuvarlak çimenliğin etrafından yürüdük ve dev bir geçitten geçerek ikinci avluya çıktık. Sağımızda kare şeklinde geniş bir yeşil arazi, solumuzdaysa art arda uzanan merdivenleri ve komşu pencereleriyle eski binaların L şeklindeki cephelerini görüyorduk. Hava iyi olsa gerek, çünkü Şehnaz beyaz pamuklu bir tişört giyiyordu. Tişörte, büyük harflerle Filistin davasını destekleyen ve kocaman bir ünlemle biten bir slogan basılmıştı. Göğüslerinin ne kadar küçük olduğunu

ancak o zaman fark ettim. Bol tişörtün altında iki minik şişlik gibiydiler. Kemikli ve sıska bir kızdı. Köprücük kemikleri boynunun altında narin ve simetrik bir biçimde ışıldıyor, Shehnaz öne eğildikçe kemiklerin hatları daha çok ortaya çıkıyordu.

Yemekhane çok büyük ve genişti, insan yemek kuyruğuna girdiği andan itibaren perspektifi kaybediyordu. O gün, üzülerek, Shehnaz'ın vejetaryen olduğunu öğrendim. Ben kasada ödemeyi yaparken, elinde bezelye ve salatayla dolu bir tabakla kenarda bekledi. Yemekhaneyi bir ucundan öteki ucuna kaplarken, birbirine paralel olarak sonsuza uzanıyormuş gibi görünen masalardan birine karşılıklı oturduk. İkimiz de hafif bir rahatsızlık duyuyorduk. Vitrayların şeffaf kısımlarından içeri ışık doluyordu. Pencerelerin altında ölmüş üniversite hocalarının portreleri asılıydı, takım elbiseleri içinde adeta ışıldıyorlardı. Portrelerin altında Çinli öğrencilerin oturduğu masa vardı. Düz siyah saçları, masum, heyecanlı yüzleriyle masanın öteki ucuna Çince bağırıyor, ileri geri sallanıp dirseklerini dayadıkları masalara yaslanırken çocuklara benziyorlardı. Hintlilere nazaran daha Batılı bir görünüşleri vardı; Avrupalı giysiler içinde rahat

görünüyorlardı, biftek ve tatlılarını iştahla yiyorlardı, ancak İngiliz öğrencilerle nadiren konuşurlardı. Yemek saatinde oturdukları masa küçük, neşeli ve hareketli bir adaya dönüşürdü. Televizyonda futbol maçı izleyen kardeşler gibi yaygara koparırlardı; şiddetli fikir ayrılıklarını belirten ünlemler ve kendi dillerinde attıkları şaşkınlık çığlıklarıysa, büyük ihtimalle bir matematik formülünü ya da ders özetini tartışırken çıkardıkları seslerdi. Shehnaz ve ben, arka planda Çinlilerin gürültüsü eşliğinde yemek yedik, pek konuşmadık.

Yemekhaneden çıktıktan sonra, sırtımızı kütüphanenin camlarına vererek, çimenliğin kenarındaki banklarda oturduk. Yemekhaneden ve Son Sınıfların Toplantı Odası'ndan çıkan, yemeğini bitirmiş insanları izleyerek konuşabiliyorduk. O sırada bilmiyordum, ama Mandira'nın yeni odası arkamızdaydı. Sıcak günlerde açık duran dikdörtgen pencereyle daha sonraları samimi olacaktım. Odanın çatısında, bir pencere daha vardı; tahta çerçeveli dar bir pencereydi. Sade, düz çizgileriyle karanlık fondan kolayca ayırt edilebiliyordu. Daha sonraları, Mandira'nın odasının nerede olduğunu işte bu çatı penceresine bakarak anlayacaktım.

16

Shehnaz'ın fakültesine giden yol, bir su kanalının üzerinden geçtiği için, kısa bir süreliğine köprüye dönüşüyordu. İnsan soldaki fakülteye girmeden önce köprünün yanındaki duvarda oturabilirdi.

Su kanalının kendine ait bir yaşamı vardı. Ördekler merakla kıyılarına tırmanır ya da büyük bir ciddiyetle içinde yüzer, güneyden kuzeye doğru akan sularında dal ve yapraklar sürüklenirdi. Suda naylon torba ya da teneke kutular görüldüğü nadirdi, ama acele etmeden gezinen bir çift kuğuya sıklıkla rastlanırdı. Su kanalında günler işte böyle geçerdi. Bir seferinde kayıkla gezen iki erkek ve bir kız görmüştüm. Gülüp bağırıyorlardı. Yukarıdan bakınca kafalarının kahverengi tepeleri, birbirine karışan bacakları ve sandalın gölgeli iç kısmı, kısa bir an için karanlık sırların sığınağı olmuştu. Suyun kenarından fakülte tarafına doğru, çimenle kaplı bir yokuş yükselirdi, diğer taraftaysa kara bir duvar ve evlerin arka bahçeleri vardı. Fa-

külteye girilip odalara doğru yürüdüğünde, sağ tarafta, kanalın karşısında, Oxford'un bu kısımlarında nadir görülen evcimen bir dünyayla karşılaşılırdı. Öğrenci yurtları ve eski eğitim binaları, İngiltere'de trende giderken görülebilen yerleri andırıyordu; her biri kendi tuhaf çamaşır ipi düzeneğiyle, çamaşır, çocuk, kedi ve kadınlarla dolu, ani bir noktada başlayıp ani bir noktada biten, kare şeklinde arka bahçeler.

Shehnaz'ın odası birinci kattaydı. Benimkinden bile ufak, daha modern bir odaydı. Gün içinde sedir olarak kullanılan yatağının yanında, siyaset ve tarih kitapları, az sayıda roman, kartpostal ve aile resimleriyle dolu raflar vardı. Kitapların sırtlarında mühim başlıklar yazılıydı; uzak ülkelerdeki krizleri anlatıyor, bu ülkeleri, öğrencilerin yaşadıkları hayali ve heyecanlı dünyalara getiriyorlardı. Başlıklarda irdelenen küresel dertler, Shehnaz'ın odasındaki marjinal yaşamla –çay bardakları, elektrikli su ısıtıcı ve Oxford'un yeşil, yarı kırsal yaşam tarzıyla– ilginç bir biçimde uyuşuyordu. Yatağın karşısında çalışma masası duruyordu. Masanın üzerinde hep eğri duran bir lamba; onun altında da satır altları pembe ve sarı kalemlerle çizil-

miş, açık kitaplar sırtüstü yatmaktaydı. Kitapların yanında içi rengârenk kalemlerle dolu, düzenli bir kalem kutusu vardı. Masa, boydan boya cam olan dış duvara bakıyordu. Güneşli günlerde, küçük odanın her yanı aydınlanır, dışarıdaki açık arazinin ağaçlardan oluşan sınıra kadar uzanan manzarası gözler önüne serilirdi. Odada oturup dışarı bakınca, insan kendini boşluk, sessizlik ve yeşillikle kuşatılmış gibi hissederdi. Rengârenk formalar giyen öğrenciler bazen açık arazide futbol oynar, her yana koşuştururlardı; tıpkı Shehnaz'ın yatağa uzandığı, benim de gömleğinin düğmelerini açtığım günkü gibi. Böylesine nefis günlerde arazide değişik kuşlar görülürdü, özellikle de etraf sakin, sıcak, gölgesiz ve huzur doluysa. Arazinin iki yanında güzelim İngiliz çiçekleri demet demet açar, insan bu çiçeklerin arasında yürürse minik, ürkek yaratıklarla; utangaç kirpiler ve endişeli, meşgul sincaplarla karşılaşırdı. O akşamüstü ne yana baksam gözüm pencerenin çerçevesine takılıyordu. Çerçeve, dışarıdaki günle bizim aramızda hayali, şeffaf bir ayraç vazifesi görüyordu. Doğa ve gökyüzünün farkına varmamak, odaların film setleri gibi oluşuna ve içlerindeki insanların her birinin aşk ya da

sosyal rollerini kendilerine has bir biçimde çalışmalarına şaşırmamak imkânsızdı. Odada itinayla inşa edilmiş olan gizliliğimiz, manzaranın yalnızlığını mütemadiyen içeri buyur eden camın karşısında anlamsız kalıyordu.

17

Mandira'nın odasının duvarlarında fotoğraflar, kilise ve katedrallerin içlerini gösteren Büyük Britanya posterleri, üzerlerinde şiirlerin yazılı olduğu kâğıtlar asılıydı. Dünyanın dört bir yanındaki arkadaşların yolladıkları kartlar, bir rafın üzerine dizilmişti. Karşı duvarda, pencerenin yan tarafında, üzerine elyazısıyla yazılmış çok sayıda notun, ders programlarının ve tanıdıklardan, rehber öğretmenlerden, fakülte derneklerinden, öğrenci birliğinden gelen, elde ya da daktiloda yazılmış davetiyelerin iğnelendiği bir pano asılıydı. Oxford fakültelerinde Mandira'nın samimi olduğu çok sayıda insan varmış gibi gözüküyordu. Sonraları, Mandira'nın yaşamı çok daha yalnız, içine kapanık bir şekil alıp kendimiz için yarattığımız endişelere dayalı bir hale geldiğinde bile o mektuplar panoda asılı kalacaktı. Mandira'nın odasının dışındaki hayatı değil; unutkanlığı, kaçırılan randevuları, üzerinden çok zaman geçmiş olayları temsil ediyorlardı.

Ders programlarıyla davetiyeler ise panonun üzerinde hoş ve masum bir kılıf gibi kalacaktı.

Oxford'da, sosyalleşme biçimleri az olsa da mevcuttur. Ancak bu mevcudiyetin elle tutulurluğu –partilerde sohbet etmek, kütüphanelerde ders çalışmak, derslere girmek– bir rüyayı andırır. Bazen olaylar insanın kendi içinden, eğlence için yansıttığı görüntülermiş gibi gelir, sonra, gece belli bir saatte, kaybolmaları gerektiği üzere, yavaş yavaş kaybolurlar. Gece, beraberinde karanlığı, gündüzü oluşturan görüntülerin boşalımını getirir. Böylece, uykudan önceki ıssız anda, gündüz ve Oxford, insanın aklında kalan bir rüya halini alır. O anda, insan Oxford'da yaşayan diğer insanların gözünde var olmadığını anlar, tıpkı onların da yoklukları dışında kendisi için var olmadığını anladığı gibi. Gün ışığı ve uyanış, insana büyük mesafeler kat etmiş, sonunda ev olmayan bir yere varmış hissi verir. Bu hissin daha sonradan tam olarak hatırlanması ya da anlaşılması mümkün değildir, ama her sabah aynı anda oluşur, yataktan çıkana kadar da devam eder, pantolonlara ve gömleklere dönüşür ve odayı terk eder. Birinin sevgilisi olmak, birisiyle aynı yatağı paylaşmak işe yaramaz, rüyanın yüze-

yini oluşturan olayların ve buluşmaların narin kurgusunu, halka açık yerlerin ve kişisel hırsların taraf-sız ve arzulanan kesişimini aksatır. Uykudan önce ve uyanma sırasındakine benzeyen yalnızlık ve idrak anları, beklenmedik zamanlarda akla gelmeye başlar; zamanın, programların, son teslim tarihlerinin, buluşmaların akışını ve yerlerini unutturur. İnsan Oxford'dan uzaklaştıkça orayı bir rüya, başkalarından oluşan fakat kimseyle paylaşılamayan bir sanrı, bir serap gibi görmeye başlar. Bu olay, biraz da, sevgilisiyle olan ilişkisinin sadece Oxford'da mümkün olacağını, Oxford'un dışına çıkınca anlamını yitireceğini ve Oxford'un insanın hayatında kalıcı olamayacağını, oranın geçici ve büyülü bir yer olduğunu bilmesinden kaynaklanır.

Mandira, fakültede üniversite öğrencileri arasında yaşıyordu. Ritimler, yükselip alçalışlar ve sesler, ihtisas öğrencisi yaşamındakilerden farklıydı. Öncelikle bina ihtisas öğrencilerine özgü uluslararası havadan yoksundu; öğrencilerin çoğu İngilizdi ve farklı aksanlarda konuşsalar da yakın bölgelerden gelmişlerdi, bir çeşit aile oluştururlardı. Sürekli hareket eder, kapıları açıp kapar, koridorda sonsuz değiş tokuşlar yapar, birbirlerinin eşyalarını ödünç

alırlardı. Yaptıkları her şeyde bir telaş ve panik havası vardı. Haftalık ödevlerini yazar ya da sınavlara hazırlanırken gerilen sinirleri kahkahalara dönüşür ya da sessiz bir hiddet halinde içlerinde kalırdı. Erkek ve kızlar, kalabalık, samimi gruplar halinde kaynaşırdı. Ama aynı zamanda cinsiyetler arasında bastırılmış bir gerginlik sezilirdi, bu, yaptıkları şakalardan anlaşılırdı. İhtisas öğrencisi yaşamındaysa, böyle gizli sinyaller ve saklı üstünlük taslamalar asla bulunmazdı. Sonradan Mandira'nın odasında bazen çay içtiklerini gördüğüm, zar zor anladığım hızlı bir biçimde konuşan İngiliz kızların, kendileriyle aynı katta oturan veya merdivende gördükleri erkeklere sürekli âşık olduklarını öğrenmiştim. Kızların aralarında yaptıkları konuşmalar iki cinsel noktadan ibaret olan heyecan ya da zevk arasındaki molalardı. Kalp kırıklığı sıradan bir olaydı; insan bir ay boyunca koridorda yalnızlar ve çiftlerden oluşan kombinasyonlar görürdü; yalnızlar kot pantolon, çiftler ise davetlere gittikleri için resmi siyah kıyafetler giyerlerdi. Sonra bu kombinasyonlar değişir, erkek ortadan kaybolur, kız da düz eteğiyle yün kazağına geri dönerdi. İhtisas öğrencileri için, okul dönemi ile arada-

ki tatiller arasında pek bir fark yoktur. Çoğu başka kıtalardan geldikleri için evleri zaten çok uzaktadır; bu yüzden kısa tatillerde Oxford'da kalırlar, kütüphanelere giderler, çalışmalarına devam ederler. Oysa üniversite öğrencileri kış ya da Paskalya tatillerinde İngiltere'nin kıyılarındaki, kuzeydeki veya Galler'deki evlerine giderler. Anlattıklarına bakılırsa, evlerinde mutluluk ve mutsuzluk daha az şaşırtıcı, gündelik bir şeydir. Evde kız kardeşleri, anneleri ve babalarıyla bambaşka bir dil konuşurlar. Evlerine, basit bir tren yolculuğunun sonunda varırlar ve az da olsa değişmiş, yanmış, kilo almış ya da saçları azıcık daha kısa kesilmiş olarak geri dönerler. Onlar olmadığında, fakülteler anıtlara benzer. Taş koridorlar ve merdivenler, boş salonlar ve bahçeler, duvarlardaki Latince yazılar ve tarihler, odalardaki içleri boş, derli toplu yataklar terk edilmiş bir manastırla kullanılmayan bir misafirhane arası bir yeri andırır.

Ama her dönem ilginç olaylar olur. Bir seferinde birisinin öldüğünü hatırlıyorum. Mandira'nın arkadaşlarından birinin eski erkek arkadaşıydı. Yirmi bir yaşında genç bir adamdı. Fakültenin sıradan öğrencilerinden biriydi. Odasında yalnız ba-

şına, bir kalp krizi yüzünden, tuhaf bir biçimde ölmüştü. Yemeğe giderken, ağlayan birkaç öğrenci görmüş, aynı akşam Mandira bana olanları anlatınca bağlantıyı kurmuştum. Çoğu ihtisas öğrencisinin haberdar olmadığı bu olay, fakültede ve Mandira'nın çevresinde bir hafta kadar konuşulmuştu. Mandira ile aramdaki, ikimizin de nereye varacağını bilmediğimiz ilişki, işte o zamanlarda başlamıştı. Kapısını kilitler ve yatağa, yanıma otururdu. Arkadaşlarından biri kapıyı çalıp "Mandira!" diye seslenecek olursa ikimiz de sessizce bekler, kapının dışındaki not defterine bir şeyin yazıldığını belli eden hışırtıları dinler, uzaklaşan ayak seslerini duyunca gülümserdik. Benimle sevişmeyi çok isterdi ve geceleri, ışığı kapadıktan sonra küçük, sıcak vücuduyla battaniyenin altına gelirdi. Aşk konusunda çok acemiydi, bazı isteklerini beklenmedik bir cesaretle dile getiriyor, sonra alakasız bir anda utanıyordu. Kör dokunuşlarımız, tutkulu olmaktan ziyade keşfe yönelikti, çünkü ikimiz de tecrübesizdik ve yaptığımızın sonucunda olabilecek şeylerden az da olsa korkuyorduk. Birbirimizin zaaflarına ve kusurlarına karşı hoşgörülü davrandığımız tek zamanlar bunlardı. Yatağın hemen üs-

tünde, odayı ay ışığıyla dolduran bir çatı penceresi vardı, buradan sızan ışık sayesinde birbirimizin hatlarını ve kimi eşyaların güven tazeleyici şekillerini görebiliyorduk.

18

Cornmarket Caddesi'nin sonunda, Lloyd's Bankası yakınlarında, dört cadde birleşerek muhtemelen havadan rahatça görülebilecek çarpık bir haça benzeyen bir kavşak oluşturur. Oxford'da bir merkez yoktur, sadece şehir kavramını biraz değiştiren kerteriz noktaları vardır. Böylece insan asla kök salmış gibi hissetmez. New Bodleian Kütüphanesi'nde üç kat yukarı çıkıp okuma odasına girmeden önce aşağı bakıldığında, Holywell Caddesi görülür. İnsan oraya baktığında şehrin her bölgesinin ne kadar müstakil ve bağımsız olduğunu anlar. Her bölge, bir diğerine kısmen yabancı, kendi yaşayanları içinse keşfedilmemiştir; bundan dolayı, yukarıdan bakıldığında, yayaların ve bisikletlilerin bitmek bilmez gidiş gelişleri, soluk beyaz kaldırım kenarları ve iki yanda yükselen, yukarıdan bakıldığında tuhaf bir biçimde dizilmiş gibi gözüken evleriyle Holywell Caddesi, yükseklik ve uzaklığın da artırdığı rahatsız edici perspektif içinde, as-

la tanıdık ya da eski gözükmeyecek bir yer gibidir. Arabalar düzenli bir biçimde, uyumla gidip gelir; yollarda ahenkli bir faaliyet hâkimdir. Gerçeküstü manzara ve insanın bu gerçeküstülükle ilişkisi, üçüncü kattaki bu pencereden bakınca iyice belirginleşir ve insan kendini kuşatılmış hisseder. Bu pencereden bakınca sokaklar ve evler arasındaki insansız, açıklanamaz boşluklar, mekânların çehresini öyle değiştirir ki, insan her gün geçtiği yerleri tanıyamaz olur. Kişinin kendine olan yabancılığının ve kendisini şehre bağladığını sandığı gündelik şeylerle alakasızlığının ortaya çıkması, manzara ya da irtifa değişikliği gibi küçük ve masum bir şey sonucunda meydana gelebilir. Mesela, Cornmarket Caddesi'nin sonunda yer alan kavşaktaki dört yoldan biri olan St. Aldate's'teki yokuştan bir süre aşağı inilirse başka bir yokuşa, başka bir caddenin sınırına varılır. İnsan bu küçük sınırları aştıkça şehirden ayrılmaya yaklaşır. Böylesine az tanınan bir şehirde, anlar, kaçışlar, olaylar ve hatıralar, geçici ziyaretlere dönüşür; Shehnaz, Mandira'nın odası, birlikte çıkılan yürüyüşler, Sharma'yla buluşmak, geçicilik hissi geri gelene, dostlar ve tanıdıklar bu tuhaf şehirle birlikte uzaklaşana dek insana

Oxford'da yalnız olmadığını hatırlatır, zamanını başkalarıyla paylaştığını hissetmesini sağlar. Geriye sadece şehir kalır. Modern, kimliksiz, sahte bir kadimlikle örtülü bir buluşma yeridir. Kaldırımlarını, sokaklarını ve sınırlarını öyle bir katiyetle çizer ki asla insanın kendisine, ya da başka birisine ait olmaz.

St. Aldate's'in bitişiğindeki cadde, High Caddesi'dir. Shehnaz'la ilk karşılaşmalarımdan birisi de burada olmuştu. Shehnaz, o gün bir çiçekçi dükkânı bulmak için ters yönde, High Caddesi'ne doğru gidiyordu ve kavşakta karşılaşmıştık. O zamanlar onu pek tanımıyordum, ama ricasını kıramayarak dönüp onunla birlikte yürümüştüm. Çiçekçi kapalıydı, demek ki akşam vaktiydi; yaz mevsiminin uzun, aydınlık akşamlarından biri. Caddenin iki yanında gri basamaklı, tahta kapılı, kederli pencereli, kahverengi taş duvarlı, saat kuleli ve sivri damlı eski fakülteler vardı. Saatlerin, özellikle de Cornmarket Caddesi ve High Caddesi'nin birleştiği yerdekinin gongu, her saat başı, gayet net bir biçimde duyulurdu. Geceleriyse sonsuz kez tekrarlanan sesi Mandira'nın odasından bile duyar, uykuya dalmak üzere olduğum yerin yabancılığının, uzaklığın

ve hareketsizliğin farkına varırdım. High Caddesi'ndeki fakültelerin yanından geçerken kapılardan içeri bakıldığında, kapıcının bölmesi, panolar, posta odaları ve yuvarlak çimenliğiyle birinci avlu görünürdü. İçerisi, etrafı duvarlarla kuşatılmış olmasına rağmen özgürlük hissi veriyordu. Yeşilliğin ardındaki duvarlar ve fakülte kilisesinin üzerinde ise sabit, dikdörtgen bir gökyüzü parçası görünüyordu. Yoldan geçenler fakültelerin içlerine baktıklarında işte böyle şeyler görürler. Gerisiyse öğrencilerin iş veya ev hayatlarıyla, kendilerine özgü konuşmalarıyla ilgisi olmayan yarı tarih, yarı fantezi ile örülmüş taş binanın arkasında saklıdır. Zaten öğrenciler çok da önemli değildir, çünkü fakülte duvarlarının ardında, kimse tarafından değiştirilmeyen kendi zaman ve tanımında takılı kalmış bir dünya –coğrafya ve hava– vardır. Yoldan geçenlerin kapı aralığından gördüğü kadarıyla, bu dünyadaki ışığın, boşluğun ve taşın kendine has bir kesinliği vardır. Geceleri lambalardan yayılan ışık, taşlar ve karanlıkla, ebedi bir biçimde kaynaşır. Farklı uluslara, özelliklere, seslere, aksanlara, huylara, soyutluk ve gerçeklik anlayışlarına sahip öğrenciler bu ortamla çakışır ve adeta havaya karışır. Böylece, yol-

dan geçen kişi sonradan gördüklerini hatırlamak istediğinde öğrenciler bulanık, renkli, tesadüfi, dokunaklı ama daima görüş alanının dışına yakın duran şekiller olarak akla gelir. Oysa kapı eşiği ve ardındaki dünyanın asaletiyle sükûneti, net ve mükemmel bir biçimde hatırlanmaktadır.

Biraz daha ileride, Magdalen Köprüsü'ne gelmeden önce, solda Queen's Lane Kahve Dükkânı ve bir gazete bayii, sağdaysa sınav binaları yer alır. Mayıs ve haziranda, bazı günler, sınavlara girecek kara cüppeli öğrenciler, on iki buçuk ve beş buçukta, önce damla damla, sonraysa seller gibi akarak High Caddesi'ne, oradan da sınav binasının girişine akın ederler. Siyah etek, beyaz gömlek giymiş, ellerinde buketler tutan kızlar; siyah pantolon, beyaz gömlek giymiş erkekler vardır. Yüzler ve vücut hatları kaldırımlarda birbirine karışıp sokak köşelerinde ayrılır. Kalabalıktan sıyrılan genç bir adam, akan trafiğin içinden yürüyerek, ürkekçe karşıdan karşıya geçer. Yüzleri gurur ve endişeyle kızarmış sevgililer önce çılgınca birbirlerine el sallar, sonra sarılırlar. Lafladıktan sonra farklı yönlere dağılan büyük gruplar, ciddiyetle kafa kafaya verip bir konuyu tartışan daha küçük gruplar var-

dır. Tüm suratlarda ortak bir ifadenin görüldüğü nadir zamanlardandır bu; insanın gözlerinin önünde, ilk kez, bir dostluk ağı oluşur, çoktan geçmişe dönüşen yabancılarla tanıdıklar, kalabalık ve hareketli bir anda kaynaşır. Ortaya çıkan şey öylesine anlıktır ki, hemencecik yok olur ve gerçek değilmiş gibi akılda kalır; sonradan düşünüldüğünde, bu anın tam olarak neye benzediği hatırlanmaz. Herkesin üzerinde, opera sanatçılarına mahsus, heyecanlı ama başarılı bir hava vardır; çünkü her biri Oxford tarafından özenle seçilmiştir; ve bu eşsiz, neşe saçan an, iyi de olsa kötü de, sona erer. Diğer tarafta, gazete bayiinde, yaşam eskisi gibi devam etmektedir; kibar insanlar geçmeniz için kapıyı tutar, "Teşekkür ederim," der, satın aldıkları gazeteler ve sandviçlerle uzaklaşırlar. İnsan bir ay sonra, yolda yürürken şans eseri yine onlara rastlayabilir. Böyle bir karşılaşma akılda bir anı ya da bağlantı oluşturmasa da, insanın geçmişini şöyle bir taramasına sebep olan bir olaydır. Gazete bayiinde Oxford kartpostalları satılır; üzerlerinde fakültelerin resimlerinin, kuytu sokakların, Radcliffe Camera'nın* ve

* Radcliffe Camera: Oxford'da, New Bodleian Kütüphanesi'nin bir bölümü.

bisiklete binen öğrencilerin resimlerinin basılı olduğu, küçük, parlak karelerdir bunlar. Kartpostalların ağırlığı yoktur, ama dokununca hissedilirler. İnsan onlara bakmak için durduğunda, içlerinde Oxford'da olmayan bir şeyler hisseder; insanın yaşadığı yerden daha gerçek gözükürler.

19

Ailem, Bombay'ın banliyösünde, Hıristiyan bölgesindeki o sokağa taşındığı sırada, Oxford'daydım. Taşınmaya şahit olmadım. Yazın, tatil için ülkeme döndüğümde daha önce görmediğim, sadece mektuplarda okuduğum bir evle karşılaştım. Üçüncü katta, derli toplu bir daireydi. Babam çalışıyorken oturmuş olduğumuz tüm evlerden daha küçüktü.

Yeni odamda geç saatlere kadar uyukladığım bir sabah, ısrarcı, madeni bir sesle uyandım. Çekiç sesiyle zil sesi arasında bir gürültüydü. Odamın sonundaki kapı bir verandaya açılıyordu. Dışarı çıktığımda, sokakta bir çöp kamyonunun durduğunu gördüm. Hindistan sokaklarında her zaman görülebilecek türden, eski, külüstür bir kamyondu. Sürücü koltuğunun üzerindekini saymazsak tavanı yoktu. Üzerlerinde sadece iç çamaşırları –yelek ve paçalı donlar– olan adamlar kamyonun açık bölümündeki çöp yığınının tepesine tırmanıyor, kamyonun kasasının kenarlarına dirseklerini daya-

yıp umursamaz bir tavırla sokağı izliyorlardı. Aralarındaki en uzun boylu adam, bizim apartmanın kapısının önünde hınzır bir biçimde, kaşık olduğunu sandığım bir cisimle madeni bir plakaya vuruyordu. Yere çakılmış gibiydi. Paçalı don giydiği için bacaklarının ne kadar sıska ve tüysüz olduğunu, kaskatı bir şekilde dikildiği için içbükey bir açıyla büküldüklerini görüyordum. Çıkardığı kaba sesler sonucunda apartmanın temizlikçi kadınlarını bir telaş aldı ve endişeli yüzlerle dışarı çıktılar. Aralarında güzel kızlar da vardı. Ellerinde kocaman plastik çöp kovaları tutuyor, iç çamaşırlı ufak tefek adamların, içinden sarkarak kendilerini küstahça izlediği kamyona doğru aceleyle ilerliyorlardı. Havada cinsel bir şey vardı ve bu ayin, haftanın neredeyse her günü, aynı saatte tekrarlandı.

Zaman geçtikçe sokağı sevmeye başlamıştım. Dairemiz üçüncü kattaydı ve verandası, bizleri dış dünyadaki hayata alıştırıyordu. Apartmanımız ve ana caddedeki dükkânlar arasında ticari bir ilişki vardı. Çıplak ayaklı çıraklar, apartmanımıza gazeteler, gıda ürünleri, video kasetleri ve gazoz şişeleri taşırlardı. Patronları tarafından verilen "USA", "Smile" ya da "Beat King" baskılı tişörtler giyen,

suskun, esmer delikanlılardı. Şehrin küçük bir kasaba havasındaki bu kısmında taksiler, kısa mesafelerde kullanılabilecek, üstü kapalı, üç tekerlekli çılgın araçlarla rekabet ederdi. Bu araçlar, istasyonda, kuyruk oluşturan yolcuların önünde toz bulutları çıkararak durur, aldıkları yolcuları sarsıp sallayarak Bandra'nın etrafındaki sokaklardan –Linking Sokağı, Turner Sokağı, Hill Sokağı, Khar– geçirirdi. Bazı akşamüstleri apartmanımızın kapısına bir tane gelir; Mohan, gurum ya da ikisi birden, günah çıkarma odasına benzeyen yarı-şeffaf kabinden inip sabırsız şoföre parasını verirdi. Verandadan bakıldığında, kalabalığı yararak mahalleye girişleri görünür, aracın gözden kaybolurken çıkardığı ani kükreme beni her defasında korkuturdu.

Ebeveynlerim bu dairede üç yıl yaşadılar. Geldiğim ilk yaz, paralel sokaklarda yürürken, sokakları birbirine bağlayan yan yollar keşfettim. Büyük caddelerin suda çekmiş halleri gibi duran bu yan yolların iki yanında eski kulübeler; kulübelerin çevresinde kedilerden, çalılardan, kuşlardan ve insan yoksunluğundan, kendi kendine oluşmuş bağımsız bir adacık vardı. Tam olarak nedenini bilmesem de, bu yan yollarda dolaştığım için mutlu olurdum.

Annemin otuz yıldır banliyöde oturan arkadaşı Chitrakaki, ebeveynlerimi yakınlardaki bir aile doktoruyla tanıştırmıştı. Evlere de gelen bir doktordu. Dr. Deshpande adlı, kısa boylu bir Maratha beyefendisiydi. Uzun siyah saç tellerini, derisi gözüken kafasının üzerine tarıyordu. Köşeli çeneli, tıknaz, gözlüklü bir adamdı. Gülümsediğinde yanaklarında sıkıntılı gamzeler belirirdi. Hastalarının köleleri olan ve günün hangi saatinde olursa olsun ayaklarına giden her aile doktoru gibi onun da bir uzmanlık diploması yoktu. Doktorluğu paradan ziyade hayır için yapıyordu. Eve gelişi korkudan çok ferahlama yaratırdı. Ciddi rahatsızlıklar için değil, baş ağrıları, mide bulantıları ve hazımsızlıklar için çağırılırdı. Hizmetleri içinse şehirdeki doktorlardan elli rupi daha az alırdı. Banliyönün bu kısımları onun doğal alanıydı; geniş bir hasta yelpazesi ona telefonla ulaşabiliyordu ve sürekli talep görüyordu. Genellikle tek bir teşhis koyar, "Yılın bu zamanlarında havada bir virüs var," derdi; kendisine karşı çıkan olursa da itiraz etmeden değiştirirdi kararını.

Chitrakaki, bizim evin yakınındaki iki katlı bir binanın zemin katındaki kiralık bir dairede, kocası, oğlu, gelini, iki köpeği ve kedisiyle yaşıyordu.

Eskiden, kendini insan sanan ve Chitrakaki'nin arkadaşlarıyla tanışmak isteyen bir de horozu vardı. Chitrakaki ve kocası, köpekleri –ölen bir teriyer ve yolda ezilen bir seter, iki tane uzun tüylü pekinez– kendi çocukları gibi sever ve beslerdi. Zaten köpekler de hep çocuk gibi kaldılar. Yaşlandıklarında bile yemek masasının altında itişip duvarlarda gördükleri kertenkelelere avazları çıktığı kadar havlarlardı. Bunun haricinde gayet köpeksiydiler; anne pekinez ve oğlu –Chitrakaki bu yavruyu bir zamanlar canından çok severdi– karı koca olmuş, yavrular yapmışlardı. Otuz yıl boyunca, dişi köpek ne zaman yavrulasa, Chitrakaki doğuma tanıklık eder, sonra da yavruları yakınlarına verirdi.

Annemin yemeklerine bayılırdı. Islık çalarak (ıslık çalmayı İngiltere'de öğrenmişti, kocası ve o, babamı İngiltere'de beş parasız bir öğrenciyken tanımışlardı) mutfakta dolanır, annem yemekleri tarif ederken belli etmeden onu dinleyerek yemeklerin yapılışını öğrenmeye çalışırdı. Ama nedense, aynı yemekleri evde yapmayı denediğinde, asla ve asla doğru kıvamı tutturamazdı. Annemin haince bir şeyler sakladığına emindi, görünüşte önemsiz olan can alıcı bir malzemeyi ona kasten söylemiyor ol-

malıydı. Annem sebze kabuklarından, balık kafalarından, kurutulmuş balıklardan yemekler yapardı. Doğu Bengal yemekleriydi bunlar; tarifleri, kıtlık çeken köylere ve sel baskını yaşamış nehir kenarı yerleşimlerine dayanırdı. Kabağın kabuğunu ya da bir balığın kafasını bile atacak lükse sahip olmayan, fakir insanların mükemmelleştirdiği yemeklerdi. Kabuk ya da kafalar, yağ, sarmısak, acı salça, haşhaş tohumu ve tuz eklenerek yemeğe dönüştürülürdü.

Sokağımıza gerçekten ait olan insanlar, arka planda yaşayanlardı – hizmetçiler, temizlikçiler, bekçiler, kapı kapı dolaşıp bağırışlarıyla balkonlara ulaşan sebze ve balık satıcıları, hatta tüccarlar gibi, belli bir bölgede, belli çalışma saatlerinde çalışan dilenciler. Her hafta, üzerinde aynı beyaz paçavrayla bahçe kapılarında dikilip, bölük pörçük İngilizcesiyle ahenksiz şarkılar söyleyen Hıristiyan bir kadın vardı. İngilizce, doğal olarak, çoğu yoksul insan tarafından konuşulurdu, çünkü yoksulların büyük kısmı aynı zamanda Hıristiyandı ve dualarını İngilizce ederlerdi.

Yaşadığımız bölge zamanla değişti. Eski kulübelerin yerine, bizimkine benzeyen yeni apartmanlar dikildi. İleride içlerinde ailelerin yaşayacağı odala-

rı, mutfakları, banyoları halen ayırt edilmez halde olan ve bu halleriyle dev kuş yuvalarını andıran, pencere yerine geçen siyah deliklerle kaplı beton yapılardı. İşçiler iri kayaları keskileriyle yontarken, sari'leri dizlerine kadar sıvanmış kadınlar da eğilerek küçük siyah taşları madeni tabaklara doldururlardı. Bazı kadınlar çalışanlardan uzakta oturur, bebeklerini emzirirlerdi. Göğüsleri bebeğin kafası tarafından gizlenmiş olur, sari'lerinin bir ucu da hayali bir odayı örten bir perdeymiş gibi yukarıda tutulurdu. Sokağın başıboş köpekleri, kendilerini minik yumruklarıyla döven ya da sokak boyunca kovalayan çocuklarla dosttu; bu tip rahatsız edilmeleri olgunlukla karşılarlardı. Çocukları ve diğerlerini de kapsayan bu hareketli topluluk her yıl ortadan kaybolur ve sonra ya kendileri ya da kendilerine çok benzeyen başka bir topluluk, başka bir bölgede yeniden ortaya çıkardı. Genelde derme çatma kulübeler yapıp bunlarda yaşarlardı. Dairemizin arka balkonundan, mahallemizin sınırı gibi yükselen duvara bitişik olarak inşa edilmiş bir bina görünüyordu. Evimizin bu kısmındaki balkona kurumaları için giysiler asılırdı. Aşağıda da toprak sahibinin arabalarının durduğu garaj bulunurdu. Bura-

nın atmosferi, arabaların ve insanların sürekli binalara girdiği ön tarafın tam zıddıydı.

Üç yıllık sürenin farklı zamanlarında, dairemizde çalışan bir hizmetçi kadın ve bir aşçı, akşamüstleri, arka balkonu, gözlerinde amaçsız ifadelerle ziyaret etmeye başladılar. İkisi de inşaat alanındaki biriyle, bakışları ve vücut hareketleri vasıtasıyla uzun mesafeli, çarpık bir ilişkiye geçti. İlk başlarda bu konuda şüpheler vardı, fakat annemle babam, bir muhbir sayesinde –muhbirin temizlikçi kadın olması muhtemeldi– aşçı kadının (âşık olmadan önce, ağır aksak, geniş kalçalı, kaplumbağa gibi bir kadındı) Nepalli bir bekçiyle arkadaş olduğunu öğrendiler. El sallamalarla, gülümsemelerle ve göz kırpmalarla başlayan bu arkadaşlık, sonradan ciddi buluşmalarla süslenmişti. Aşçı, evden ayrıldığı süreler boyunca bizim yokluğunu fark etmediğimizi sanıyordu. Döndüğünde tuvalete gittiğini söylerdi. Orta sınıflarda romantizm diye bir şey kalmamıştı, ama hizmetçilerin hayatında hâlâ önemli bir yer tutuyor; onlara duygu yüklü, eski Hint filmlerinin atmosferini ve şarkılarla gelen güzelliğini taşıyan bir yaşam sunuyordu. Bir hizmetçi âşık olduğunda, aşkın belirtileri tüm evde hissedilir ve

sohbet konusu olurdu. Gurum bile dersini yarıda keserek gönül meselelerinden söz eder, lafı geçen hizmetçi odaya girdiğinde yan yan ona bakardı.

Bu arada, yeni evlerin inşası da tamamlanmıştı. Kibrit kutusuna benzeyen dairelere taşınan her aile, duvarlara resimler astı, pencere kenarlarına süsler yerleştirdi, lambalara gölgelikler taktı. Yaşam, sanki aceleyle sarılmış olduğu kumaşların içinden çıkarılmış, yerleşip rahat etmiş, bayağılığına kaldığı yerden devam ediyordu. Kulübeler yıkılıp binalar yükselirken, Hıristiyanların yanına Hintliler taşındı. Uzun boylu, göçebe insanlar olan Sindliler, beraberlerinde arabalar, şaşaalı düğünler, torunlara ve kuzenlere dek uzanan aileler, akşamları sessiz sakin kutsal şarkılar söyleyen kadınlar getirdiler. Tüm bunlar mahalleye rüyamsı bir yerin mekân ve zaman özelliklerini kazandırdı. Bir süre sonra, ebeveynlerim, Bombay'da yaşayamayacaklarına karar verdiler. Dairenin satılmasını beklediğimiz aylar boyunca, her şeyi toparlayana, her odayı eşya yüklü sandıklarla doldurana dek, sokağın tabiatının gözle görülür şekilde değiştiğini fark ettim.

20

Shehnaz, Mandira ve beni bir araya getiren tuhaf tesadüflerle dolu o yıl, ailem Bombay'dan Kalküta'ya taşındı.

Kalküta benim doğum yerimdir. Zamanın olmadığını bildiğim tek şehirdir. Değişim, eski alışkanlıklar sayesinde doğaya karışmış, zamanın geçmesinden doğan endişe de yerini bitkinlik ve teslimiyete bırakmıştır. Sylhet'ten ayrılan babam, elli yıl önce, öğrenci olarak buraya gelmişti. Bağımsızlıktan önceki son yıllardı ve babam Kuzey Kalküta'daki bir yurda yerleşmişti. Kantinde bol miktarda pirinç tüketmiş, yediği hiçbir balığı yarım bırakmamıştı. İnsanların Bengal dilini kendinden farklı ve daha soğuk bir biçimde konuştuğu bu şehirde öksüz bir çocuk gibi yapayalnızdı. Kuzey Kalküta o zamanlar zarif ve güzel bir yerdi; ana caddesi, Tropik Tıp Fakültesi ve başka fakülteleri, heybetli sömürge binaları, enstitüleri, adları kadar asil olan yollarıyla zarif ve güzel bir yerdi. Babam bu asale-

ti kendi gözleriyle görmüştü. O zaman dünyada kimsesi yoktu. Adeta tarih öncesi zamanlardı onlar; babam, her zaman doğum öncesi, varoluş öncesi bir halde olan bir şehirde yaşayan, bugünkü kimliğinden uzak bir öğrenciydi. Doğup büyüdüğü, ilkokula gittiği Doğu Bengal'deki küçük köy asla var olmamış gibiydi. Orası artık sınırın diğer tarafında, Bangladeş'teydi. Babam, 1923'te, rüyadan fırlayan bir resim gibi ortaya çıkmıştı. Babamı Kalküta'da üniversiteye giderken, tramvaya binerken, tarihe tanıklık eden silik, isimsiz insanlardan birisi olarak düşünmek, onu ders çalışan, siyasetten bahseden, müzik dinleyen, yurtta yaşayan, Kuzey Kalküta'nın kulübeye benzeyen lokantalarında, lokantaların isimleri ya da geçen anın güzelliğinin farkına varmadan yemek yiyen bir halde düşündüğüm bu resim, gerçeklik doluydu. Böylece Hindistan yeni bir şekil alıyor ve başka bir hikâye başlıyordu. Memleketler rüyalara karışıyor, bir daha asla geri dönülmeyen veya unutulan yerlere dönüşüyorlardı. Peki o zamanlar, kimsesi yokken, tek başınayken, bu kadar çok şeyin bir parçası olmak babam için ne ifade ediyordu? O hayatı çok seviyordu. Tagore öldüğünde, milyonlarca insan sokaklara dökülmüş; ki-

mileri naaşı taşımak, kimileriyse ayaklarına ya da vücudunun başka bir yerine değebilmek için itişip kakışmıştı. Sonra yerlerine başkaları geçmişti, işte babam da ölü şaire bir an için yaklaşabilenlerden biriydi; ona dokunabilmişti, bu yüzden Ray'in Tagore belgeseli televizyonda ne zaman gösterilse annem ekrana yaklaşır, babamı görmeye çalışırdı. İsimleri ve yüzleri belli olmayan, ama belki de başka bir yerdeki başka bir insan tarafından tanınan binlerce insan, ölü şairin bedeninin etrafında belirip kaybolur, birbirlerinden ayırt edilemez hale gelinceye kadar karınca sürüsü gibi kaynaşırlardı.

Bir şairin ölümünün, tüm dünyanın ilgisini yeryüzünün, müziksel, yuvarlak bir dilin konuşulduğu, her gün taze balık yenen, beyaz dhoti'ler giyen kısa boylu, canayakın insanların sıcağın altında dolaştığı, küçücük bir köşesine toplaması ilginç bir olay. Bilinmeyen lisanı ve bilinmeyen hisleriyle, fakir Bengal nasıl da tuhaf bir yerdir! Sundarbans'ın ormanları ve bataklıklarından Kalighat adı verilen sihirli yere uzanan topraklarda bir liman şehridir. İnsanlar doğar, her ailede bir şair ve bir şarkıcı bulunur, bu fevri insanlar, kusursuz hayallerle, aşkla ve sanat sevgisiyle beslenir, şehirlerinin ortasından geniş Ho-

oghly Nehri akardı. İki yana göz alabildiğine uzanan ufuk çizgileriyle Hooghly ve Padma nehirleri, nehir taşımacılığı ve medeniyet için geçit oluşturur, vapurlar bir yakadan ötekine seyahat ederdi.

Babamın ailesini uzun yıllar boyunca tanımamıştım. Dedemin ve babaannemin portreleri, oturduğumuz evlerde hep, ebeveynlerimin yatak odası kapılarının üzerindeki duvara asılırdı. Bir zamanlar dönümlerce arazinin sahibi olan aile, sonradan dağılmış ve fakirleşmiş, sınırın bu tarafındaki şehirlere yerleşmişti. İçinde hâlâ birkaç akrabanın yaşadığı büyük evleriyse, Bangladeş'te eski bir anı olarak kalmıştı. Çocukken ebeveynlerimle Assam'daki bir şehre seyahat ettiğimizi hatırlıyorum. Arabayla şehrin varoşlarındaki, elektriği olmayan bir mahalleye gitmiştik. Gittiğimiz ev, herhalde mahallenin en küçük eviydi. Bir aile tarafmdan karşılanmıştık: Bir baba, kızı, kızın kocası ve bir çocuk. Baba, benimle aynı soyadı taşıyordu. Babam, onunla konuşurken Bengal dilinde "amca" anlamına gelen sözcüğü kullanıyordu. Sylhet lehçesinde konuşuyorlardı. Babamın ailesinden kalanların yaşadığı dünyanın parçaları, eski bir ışıldakla aydınlanıyordu.

Babamın soyu, Surma'ya bağlı bir köyden geliyordu. Köyden çıkıp dış dünyaya yaklaşabilmek için kanoya binmek gerekiyordu. Sıcaklık, çamur, su, böcekler, topraktan dışarı fırlayan bitki kökleri, sari'lerini kafalarına sarıp çamaşır yıkayan kadınlar, su sümbüllerinden yeşile dönüşmüş ufak göller, nilüferlerin düz, beyaz yaprakları – nehri geçerken gördüklerim arasında aklımda kalanlar bunlar. Burası, Bengal'in dış dünyada meydana gelen değişimler tarafından etkilenmeyen bir bölümüydü. Brahmancılığın orta sınıf reformları, Hinduizmin entelektüel hareketleri burayı hiç etkilememişti. Orada, modern Bengal kültürünün öncüleri olan ruhani milliyetçiler Rammohun Roy ve Tagore'den daha önemlisi; Vaişnavizme mensup –yani Krişna, Ganeş ve Parvati'ye tapınan– tanrıları için yazıya dökülmemiş şiir ve şarkılar söylerek vecit halinde sevgi besleyen bir nesil vardı.

Babamın ailesi de bu neslin mensubuydu. Doğu ve Kuzey Hindistan'a, Cachhar'dan Brindaban'a kadar yayılmışlardı. Aile fertleri birbirleriyle neredeyse hiç iletişim kurmazdı. Kimileri ölü, kimileriyse aileden koparılmış olan ikinci ya da üçüncü göbekten kuzen ve amcalar vardı. Ailenin her kolun-

da şarkıcılar ve ressamlar olduğunu duyardım. Çocukluğumda Hindistan'ın uzak bir köşesine gittiğimizde, babamın teyzesi bana hayır dualarıyla birlikte, kendisinin yazdığı bir şiir kitabı vermişti. Aile, herhalde bir zamanlar çok zengin olduğu için, büyük ölçüde eğitimsizdi; babamın teyzesi hayatında okula gitmemişti; Bengal dilini kendi kendine öğrenmişti. Şiire besledikleri sevgi, Tagore'nin ruhani liderliğiyle gelen kültür ve edebiyat merakıyla ilgili değildi, asırlar boyunca ibadet ve hünere önem vermiş bir ailenin mirasıydı. Ebeveynlerim Kalküta'ya taşındıktan sonra, bir yaz, babamın teyzesinin oğlunun yaşadığı yere seyahat etmiştik. Kız kardeşi ve onun kızıyla birlikte, Dum Dum'daki çevreyoluna paralel bir sokaktaki küçük bir evde yaşıyordu. Bizleri gördüklerine çok memnun olmuşlardı. Evin verandasında tuvaller diziliydi. Üzerlerinde azizlerin, kutsal adam ve kadınların portreleri vardı. Kuzenim bir sanatçıydı ve resim yapmak onun için bir ibadetti. Verandada, üzerinde dışkıya benzer kil yumrularının durduğu bir masa vardı. Yakından bakıldığında, bu yumruların aslında boğa, inek ve Krişna heykelcikleri oldukları anlaşılıyordu. Kuzenim elimden tutmuş, bana gururla bunları

göstermişti. Müziğe merakımı bildiğinden, harmonyumunu ve tablalarını çıkarmıştı. Annem ve bana şarkı söylememiz için ısrar etmişti. Sonra bizi cesaretlendirmek için hep birlikte şarkı söylemişlerdi. Hindu ve Bengal dillerinde şarkılardan oluşan geniş bir repertuvarları vardı. Bazılarının besteleri kendilerine aitti. Evde kendi yarattıkları, endişeli, çocuksu bir neşe vardı. Arka odada, kuzenim, yaşayan bir azizin ısmarlama heykeli üzerinde çalışıyordu. Gerçek boyutlarda, kilden yapılmış, masaya serili gazetelerin üzerinde bağdaş kurmuş oturan bir ibadet gereciydi. Yaratmak, ibadetti; kuzenimin ailesi heykelden heyecanla bahsediyor, onu seviyorlardı. Heykeli hep beraber yapmışlardı. Kız kardeşi, çocuğuyla birlikte heykeli sabit tutar ve boyutlarını ayarlarken, kuzenim de işin heykeltıraşa düşen kısmını gerçekleştirmişti. Henüz boyanmamıştı. Kil rengindeydi. Ama azizlere mahsus gözleri ve yüzüyle vücudundaki ifade bu topraklara ve çamura değil, hayaller dünyasına aitti. Hayatımda ilk kez, kendi kişisel zevklerimin; şarkılara ve müziğe olan ilginin, yaratmaktan duyduğum gururun ve keyfin nereden geldiğini anlamıştım. Bu zevk, ailemin bana bir armağanıydı.

21

Cowley Sokağı, Iffley Sokağı ve St. Clement's – buralarda küçük, orta sınıf, kaygısız aileler, Dickens romanlarından fırlamışa benzeyen dar sokaklarda, Bangladeşliler ve Pakistanlılarla yan yana yaşar. Dış etkenlere kapalı, günlük işleriyle ve hayat mücadeleleriyle uğraşan, İmparatorluk hakkında pek bir şey duymamış, hükümetle alakası olmayan insanların yaşadığı bir yerdir. İnsanların alışveriş yapmaları ve çalışmaları için süpermarketler inşa edilmiştir. Sainsbury's yoktur, ama Tesco vardır. Otoparkta kilometrelerce uzanan market arabaları, domuz ve sığır eti için ayrı raflar, dondurulmuş patatesler, mango turşuları, ıspanak; bunların hepsine sahip olabilirsiniz, üstelik dışarıdakinden iki peni daha ucuza. İnsanlar marketlere, geçici bir tüketim hevesiyle saldırır ve sonra küçük bahçeli evlerine dönerler. İngiltere onlar için tarihten, eski binalardan ve edebiyattan değil, basit zevklerden, mutlu olsun ya da olmasın evliliklerden ibarettir. Dünya

yok olana dek *EastEnders* ve *Coronation Street* dizilerini yayınlayacak olan televizyon, onlara kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını gösterir. Cowley'de bir kilise vardır, çünkü buranın halkı koyu Hıristiyan, içkiyi seven Protestanlardır. Teolojik nedenlerden olmasa da, ailevi nedenlerden dolayı dindardırlar. Cinsiyetlerine göre rollere bürünmüşlerdir. Erkekler tuttukları futbol takımına inanır ve onu destekler. Kadınlarsa dua eder ve alışveriş yapar. Herkes pazar ilahilerinin sözlerini ezbere bilir, ama akıllarına estiğinde Tanrı'ya küfür ve lanet etmekten de geri kalmazlar. Dünyanın başka kısımlarında konuşulmayan bir İngilizce konuşurlar. Tuhaf atasözleri ve deyişler kullanır, sesli ve sessiz harfleri olur olmaz düşürür, dillerini, ağızlarının içindeki bir et parçası gibi çevirirler.

Üzerinde Alman isimleri yazan bira kutuları ve kara Guinness'ler onlar içindir. Toplumun işlemesi için gerekli çarkları sözde çevirenler, temiz bir ülkenin temizlikçileri onlardır. Fırında patates ve çedar peyniri yemekten göbekleri fırlamış, hâlâ annelerinin sırtından geçinen, tenleri güneş görmemiş genç adamlar. En soğuk havalarda bile etek, yüksek topuklu ayakkabılar ve sandaletler giyen, kışın kü-

lotlu çoraplarını çıkaran, gizli gizli tıraş olan, bacakları açık mavi ve mor renkli damarlarla kaplı kadınlar. Uzun, taranmış, dalgalı saçlı, palto ve ütülü pantolonlar giyen, tıraş olmayı asla ihmal etmeyen yaşlı adamlar; saçlarını asla atkuyruğu yapmayan kız öğrenciler; fitilli kadife giydikleri pek az görülen, İngiltere'nin son sigara tiryakileri ve et yiyenleri, sıska, şık, hareketli, karılarından ve çocuklarından kaçıp sokak köşelerinde sürten, bilardoculara benzeyen, siyahi yaşamlar süren beyaz adamlar. Beyaz zenciler; yaşam savaşı verdiler, sarhoş şarkıları söylediler, evlendiler, öldüler. Arabaları yoktur; çünkü, halkı ve aileleri birleştirip tek vücut haline getiren, onları iç içe ve sımsıcak tutan, enfes bir toplu taşımacılık sistemi vardır; üstelik otobüsler yirmi dakikada bir geçmektedir. İğrenç önyargılarla dolu bir dünyada yaşayan, "Paki"* ve "wog"** laflarını icat eden, sonra da Patel'lerle*** ve Bangladeşli Müslüman ailelerle yan yana oturup onların Güney Amerikalıla-

* Paki: Pakistanlı ya da Asyalı görünümlü kişiler için kullanılan, aşağılayıcı sözcük. – ç.n.

** Wog: Ortadoğulu kişiler için kullanılan, aşağılayıcı sözcük. "White Oriental Gentelman"ın kısaltmasıdır. – ç.n.

*** Patel: Batı'ya gelmiş, zengin ve görgüsüz Asyalılar için kullanılan sözcük. – ç.n.

ra benzeyen ve aralarında Londra şivesiyle çene çalan çocukları için çalışanlar onlardır. Orta yaşlı dazlaklar, doksanlı yıllarda, ne olduğunu anlamadan kucaklarına aldıkları çocuklara babalık edip, en iğrenç domuz köftelerini dondurulmuş bezelye ile yerler. Fosforlu saçlı punk'lar, mevsimlik böcekler gibi ortadan kaybolmuştur. Onlar için eğlence, Headington Parkı'nın ıssız yeşillikleri; zevk, umumi tuvalete umumi biçimde işemek; sefaletse çamaşırhanede geçirilen bir saattir. Bu dünya, Üniversite'ninkinden başka bir dünyadır ve bu iki dünya asla karşılaşmayacaktır. Buradaki sarhoşluk, kırık şişeler ve dilencilerin leş gibi kokan nefesleri, üniversite öğrencilerinin sosyalleşirken sarhoş olmalarından daha temel bir durum, ruhani bir durumdur.

Buraya ne zaman gelsem, yağmur yağardı. Bulutlar hep bu tarafta, küçük İngiltere'de toplanırdı. Şehir merkezi resim gibiydi, muhteşemdi. Broad Caddesi ile Jesus ve Lincoln fakültelerinin sokakları, siste parlayan sokak lambalarının altında, romantik ve küçük görünürdü. Dışları on sekizinci, içleriyse yirminci yüzyıla aitti. Buranın pub'ları bile farklıydı. Bir seferinde, kendimi şehrin bu yakasında bulmuş ve pub'lardan birine girmiştim. Haf-

ta içi bir gündü. İçerisi sessizdi ve fazla müşteri yoktu. İnsanlar buraya gelmek doğalarında varmış gibi duruyorlardı, sanki ikinci evlerindeydiler. Beni fark etmiş, ama hiçbir tepki vermemişlerdi. Duvarlar parlak duvar kâğıtlarıyla kaplıydı. Çok sayıda masa ve sandalye vardı. Kimi masalara kahve servisi yapılıyordu. Girişin oradaki pencerenin yanındaki bir sandalyede, yaşlı bir adam oturuyordu. Ne pub'a girenlere ne de kapı açılırken esen rüzgâra aldırıyordu. Tek dostu olan Alsas çoban köpeği, yanında duruyordu. Saat dokuz olmasına rağmen pub sakin ve yarı boştu. Duvarlarda eski kriket oyuncularının fotoğrafları ya da Londra Metrosu, Coca-Cola, Festival Hall gibi şeylerin reklam posterleri asılı değildi. Buranın atmosferi kendine aitti; eski bir eve benziyordu. Birbiriyle konuşan genç adam ve kadınlar, öğrencilerden farklıydı. Saçları düz ve zayıftı. Çocukken hiç dişçiye gitmedikleri belliydi. Yamuk dişleri ve ağızlarının etrafındaki derin çizgiler, yüzlerine tuhaf bir yumuşaklık kazandırıyordu. Ciltleri de beyazdı; Madame Tussaud's Müzesi'ndeki mumyalara benziyorlardı. Burası, kaybolup yeniden inşa edilmiş, durağan bir dünyaydı. Yine de, bu insanların dünyasıydı.

Bazı akşamlar, alkoliklere rastlardım. Nedense, esmer tenli bir yabancıdan dilenirken daha rahat görünüyorlardı. Sadaka verirsem, karşılık olarak "Teşekkürler, efendim," derler, vermezsem de ya iyi şanslar diler ya da İngiltere'de olduğum için küfrederlerdi. Bir keresinde, ahbaplık kurduğum bir dilenci, öğrenci olduğum için küfretmişti bana; "Aramızda hiçbir fark yok, dostum, ikimiz de başkalarının parasını yiyoruz," demişti. Cowley'de ve Kuzey Oxford'da gördüğüm yaşlı bir adam vardı. Kalın, siyah çerçeveli miyop gözlükleriyle tarihin yanlış bir zamanında yaşıyormuş gibiydi; Oxford, neredeyse tüm öğrencilerin kontakt lens kullandıkları bir şehirdi.

Yağmurun yağmadığı günlerde, Cowley Sokağı'ndaki ikinci el dükkânlarının önüne mobilyalar yığılırdı. Kaldırım gardıroplarla, koltuklarla, sedirlerle, aynalı tuvalet masalarıyla, ayaklı lambalarla dolardı. Otobüs beklerken tuhaf görünüşlü bir kadın, insanlara "İzmaritinizi bana verir misiniz?" diye sorardı. Hava Kentucky Fried Chicken'ın yaydığı kokularla dolardı. Sonra karşınıza Cowley Alışveriş Merkezi çıkardı. Hırdavat ve kırtasiye ürünlerinin bulunabildiği bir yerdi. Issızlığı, adeta

süpermarketlerin gelişini müjdelerdi. Çiftlerin oyuncak, çekiç, dosya kâğıdı, meyankökü gibi şeyler alarak dolaştıkları, sert, cilasız deniz kabuklarına benzeyen bir yerdi. Yürümeye devam edilip Londra'ya daha da yaklaşıldığında bu yaşamlar biter; olaylar, kahkahalar, zorluklar ve dertler, kırk yıl önce çekilen, siyah beyaz Ealing komedilerinde kalırdı. Bu filmlerde önemli karakterler yer almaz, sadece birkaç replik ya da kimi karakterlerin ufak özellikleri akıllarda kalırdı. Sokağın sonundan sağa dönüldüğünde karşınıza John Radcliffe Hastanesi çıkar, düz devam edildiğinde ise çimenle kaplı geniş yokuşun arkasında Doğu Oxford'un gözden kaybolur gibi olduğu devlet arazileriyle karşılaşılırdı. *Pazar Günleri Hep Yağmur Yağar*; bu şarkının adı da filmin kendisi gibi bu evlerin içinde olup bitenleri çok iyi anlatır. Kocalarını hem seven hem de onlardan nefret eden kadınlar; eski sevgililerin, ani çılgınlıkların ve şaşkınlıkların hatıraları; sonra hayatın yine tekdüze bir hal alışı ve her şeyin üzerine durmaksızın yağan yağmur. Filmin sonu yaklaşırken bu küçük dünya da biter, dev bir delik, bir boşluk tarafından yutulur.

22

Mandira'ya Cowley Sokağı'ndaki "Özel Dükkân"ın bir sex-shop olduğunu söylediğimde, oraya gitmek istemişti; daha önce hiç öyle bir dükkâna girmemişti. Mandira'yı oraya hiç götürmedim, ama hep gidilecek yerler listemizde yer aldı. Dikkat çekmeksizin dükkâna girmek çok zordu; kapıyı açınca, eski Amerikan filmlerindeki gibi bir çıngırak çalardı. Tezgâhta soluk yüzlü, ucuz giyimli bir adam dururdu. Dükkâna girdiğinizde bir şeyle meşgulmüş gibi görünmek için tezgâhtaki eşyaların yerini değiştirir, "Yardımcı olabilir miyim?" diye sorardı. Sanki burası herhangi bir dükkân, siz de herhangi bir müşteriydiniz. Siz etrafı inceleyip düşüncelere dalarken, rahatsızlık vermemek için gözlerinize bakmaktan kaçınır, ama kendisine bir soru sorulduğunda tüm iyi niyetiyle yardımcı olmaya çalışırdı. Ucuz porno dergiler, telefon numaraları, komik vibratörler, pastanedeki tatlılar gibi yan yana dizilmiş pembe kauçuktan dikey organ-

lar insanı şaşırtır, güldürür ve utandırırdı. Dükkân, özellikle bu duyguların ilk ikisini uyandırdığından, çiftlerin eğlenmeleri için uygun bir yerdi. Ama ben oraya hep tek başıma gittim; Mandira, dükkânın sırlarını asla keşfedemedi.

Ona verip de tutmadığım birçok söz vardı; yeni yerlere, şehirlere, uyuşuk İngiliz köylerine gidecektik, Oxford'dan kısa bir tatil için uzaklaşacağımıza söz vermiştik. Ayrıca beni kullanarak kendisini keşfetmeyi istiyordu; onun için içten ve basit, benim içinse gerçekleştirilmesi imkânsız bir istekti. Kendisini sahiplenmemi, ikimizin de benliğini yok etmemi istiyordu. Bense bencilce geri çekiliyor, kenarda durup ona sığınmayı reddediyordum. Bir süre boyunca sadece birbirinin yanında duran, hayatları farklı yönlere ve geleceklere doğru akan bedenler olarak yaşadık. Birbirimize karşı mesafeli davrandık ve Mandira'nın tutkuları, tatminsiz kaldı.

Bir depresyon nöbetinin ardından final sınavlarını bir yıl ertelemeye karar verdi, eşyalarını iki bavula doldurdu ve arkadaşları sınavlara çalışırken, dönemin ortasında fakülteden ayrıldı. Cowley Sokağı üzerindeki bir çıkmaz sokağa taşındı. Odasında geniş, yaylı bir yatak, açık pembe duvarlar ve

minik, kare şeklinde perdeli pencereler vardı. Bahçe girişinden evin kapısına kadar üç metrelik bir yol uzanıyordu. Bahçenin küçücük, sadece süs yerine geçebilecek bir kapısı vardı. Ev sahibi, yaşlı bir İngiliz duldu. Beyaz saçları ve gri gözleri vardı. Ruh çağırmaya meraklı, tipik bir zararsız İngiliz cadısı gibi gözükse de, aslında tek yaptığı Mandira'yı ön kapıyı kapamayı unutmaması, kendi bulaşık deterjanını alması, kirasını zamanında ödemesi, arkadaşlarına saat on buçuktan sonra telefonla aramamalarını söylemesi için dırdır etmek olan bir kadıncağızdı. Akşam yemeğini altıda yer, sonra da uyuyana kadar televizyon izlerdi. Üst kattaki odalarını öğrencilere ya da parayı bastıran herkese kiralıyordu. Mandira'nın yanındaki odada, bütün gece çalışıp gün boyunca uyuyan bir kadın kalıyordu.

Mandira oraya taşındıktan sonra daha yalnız bir yaşam sürmeye başlamıştı. Eski arkadaşlarından, fakültedeki aktivitelerden ve gözlüklü yaşlı bir bey olan rehber öğretmeninden kopmuştu. Görev icabı bazen ziyaretine giden beni saymazsak, görüştüğü tek kişi, üniversiteden tanıdığı, on dokuz yaşında bir çocuktu. Çekingen, içine kapanık bir

oğlandı. Gözleri, yüzüne düşen saçların ardında kaybolurdu. Mozart ve Beethoven'ı çok severdi. Mandira'yla, etrafta dolanarak, gülümseyerek, dertlerini dinleyerek, başını sallayıp ona hak vererek, ufak getir götür işlerini yaparak, üşüdüğünde kazağını ödünç vermek gibi küçük jestlerde bulunarak iletişim kurardı. Adı Simon'dı. Ben oradaysam daha da sessizleşirdi. Mandira'yla ilişkimiz başlayıp gelişirken de sessiz bir tanık gibi öylece kenarda durmuştu. Emekçi bir İngiliz aileden gelip de Oxford'da okuyabilen nadir öğrencilerdendi. Ebeveynleri yaşlıydı ve Dover'da yaşıyorlardı. Ailenin tek çocuğuydu. Babası, dört kişilik bir orkestrada trombon çalıyordu. Simon fizik okuyordu. Bana göre fizik, sonradan öğrenilmeyen, sadece yeteneğiniz varsa başarılı olabileceğiniz bir daldır. Mandira'nın tüm arkadaşları arasında en sadığı Simon'dı. Mandira'yı olduğu gibi kabul eder, kusurlarını görmezden gelirdi. Arkadaşlıklarının sonlarına doğru Mandira'ya klasik müzik sevgisi bile aşılamıştı, bazen Mandira'yı yüzünde ciddi bir ifadeyle Beethoven'ın bir sonatını dinlerken bulurdum.

Mandira, aldığı bursa ilave bir para kazanmak için alışveriş merkezinde çalışmaya başladı; bir çi-

çekçide ve bir pastanede, çalışma izni almayı gerektirmeyen, yarım günlük işler bulmuştu. Sabahları bisikletle kütüphaneye giderdi. Öğle yemeğinden sonra yürüyerek Turl Caddesi'ne gider, alışveriş merkezine girer ve pastaneye varınca üniforması olan beyaz önlüğünü ve başlığını üzerine geçirirdi. Açık tenli bir kız olduğu için, tezgâhın arkasında dururken, çok olmasa da, bir İngilize benzerdi. Onu ziyaret edip bir çörek ya da kek satın aldığımda buluşmamızın tuhaf biçimi karşısında gülümsemeden duramazdı. Böyle anlarda hep dışarıdan nasıl gözüktüğünü gözünde canlandırırdı. Dükkânın sahibi olan kadın, ev sahibi dul gibi, beni her gördüğünde, Mandira'ya "Erkek arkadaşın mı?" diye sorar, o da yarı hoşnut, yarı kızgın bir tavırla "Hayır, pek sayılmaz," derdi.

Mandira sayesinde alışveriş merkezine sık sık gider oldum. Karışıklığı ve düzensizliği, çalışma saatleri, Broad Caddesi ile High Caddesi arasında bir geçit oluşturması, saat beş olunca tüm dükkânların kapanması, sonra da iki yandaki demir kapıların kapanıp kilitlenmesi... Bir yanı Jesus, Lincoln ve Oriel fakülteleri, diğer yanıysa Broad Caddesi, Blackwell's ve Sheldonian ile çevrili bu yerin bir

alım satım merkezi olduğu, insanların iştahını hem açtığı hem de kapadığı kimin aklına gelirdi? İştahı hem açar hem de kapar dedim, çünkü tatlı kokular yayan çiçekçilerin biraz ötesinde kasap dükkânları bulunurdu. Sülünler kancalardan baş aşağı sarkar, yerde pıhtılaşmış kan öbekleri oluşur, etrafı, et, domuz ciğerleri ve kuzu paçaları kokusu kaplardı. Anglosaksonların yüzyıllar öncesine dayanan sakatat sevgisi burada rahatlıkla gözlemlenebilirdi. Alışveriş merkezinin başka bir kısmında düz tahtalara sarılı metrelerce ipeğin sergilendiği küçük dükkânlar bulunurdu. Bu dükkânlarda kullanılan eski ölçü sistemi ve satıcıların kumaşları dokunarak incelemeleri, bana, Kalküta'daki pazarı hatırlatırdı. Orada da insanlar kumaş uzunluklarını halen vücut kısımlarının isimleriyle anarlar, bir ya da iki "karış" kumaş derlerdi. Mandira da, saat ikiden dörde kadar bu karmaşanın içinde çalışırdı. İki saat boyunca satıcı, garson, yardımcı, kasiyer topluluğunun bir üyesi olur, bunu önceden dahil olduğu öğrenci topluluklarına üye olmak kadar kolay başarırdı. Bir keresinde, içi çöple dolu koca bir koliyi hızla ve kendine güvenen bir tavırla alışveriş merkezinin çöplerinin boşaltıldığı yere kadar taşıdığına tanık

olmuştum. Kendini bulmuş, ama bir yandan da tamamen değişmişti.

Ne ilginç yerdi şu Oxford! İnsan orada ne ilginç keşifler yapardı! Kendilerine has, insana her zaman yabancı gelen boyutlarıyla tuhaf öğrenci odaları vardı. Shehnaz ile Mandira arasında karar veremediğim, ikisini de incitip, ikisi tarafından da incitildiğim ve kafamın karıştığı dönem boyunca ihtisas öğrencilerinin kaldığı yurdun zemin katında yaşamıştım. Sharma da hemen üstümdeki odada kalıyordu; onun döşemesiyle benim tavanım birdi. İlk başlarda, Shehnaz ve ben, birbirimizden kurtulmak için birçok değişik yola başvurmuştuk; nazik ve kaba, mantıklı ve mantıksız birçok yol. Ama Oxford öylesine yalnız, öylesine küçük bir yerdi, sokakları ve mekânları o kadar azdı ki, birbirlerine karşı en ufak bir ilgi besleyen insanlar tekrar ve tekrar bir araya gelirlerdi. Ortadan kaybolduğumda (bazen de Mandira'yla olduğumda), Shehnaz, Sharma'nın odasına gidip dönmemi beklerdi. Döndüğümde, Shehnaz'ın beni aradığını öğrenirdim; fakültesine gittiğimde onu orada bulamazdım. Eğer tüm bu zamanlar birbirine eklenseydi, ilişkimiz boyunca çok uzun sürelerle birbirimizden saklandığımız veya ortadan kay-

bolduğumuz anlaşılırdı. Hatırlarım da, bir keresinde birkaç saatliğine dışarı çıkmıştım; bu esnada Shehnaz iki kez odama gelmiş ve gitmişti. Üçüncü kez geldiğinde, Sharma'nın odasındaydım ve onu pencereden görmüştüm. Shehnaz aşağıdan zili çalmış, binaya girmişti, merdivenleri çıkarken Sharma "Çabuk, dolaba saklan!" demişti; dolaba saklanmak, kendisinin severek sıklıkla yaptığı bir şey, kötü fakat komik bir alışkanlıktı. Ben odada değilken dolabıma saklanır, içeri girdiğimde dışarı fırlayarak beni şaşırtırdı. İrademe kulak vermeksizin Sharma'yı dinlemiş ve dolaba girmiştim. Sharma kapıyı açıp Shehnaz'ı içeri davet ederken ben de onun gömlekleriyle pantolonları arasında dikilmekteydim. Sessizce saklanarak iki dolap kapısının arasındaki boşluktan dışarıyı izlemiştim. Shehnaz'ı rahatça görebiliyordum, churidar ve kurta giyinmişti. Koltukta oturmuş, şaşkın bir ifadeyle "Ne, yine mi dışarı çıktı?" diye soruyor, Sharma ise soğukkanlılıkla cevap veriyordu: "Hayır, hayır, o burada, buralarda bir yerde." Ama benim, Sharma gibi dışarı fırlayacak cesaretim yoktu.

23

Sohanlal, Rajasthan'daki bir krallıkta doğmuştu. Henüz çocukken saray dansçılığı yapmıştı. Birkaç kez kral karşısında dans etmişti. Gurusu, onu ve başka bir çocuğu alıp kralın huzuruna çıkarmış, Radha ve Krişna olarak dans ettirmişti. Dans bittiğinde, seyirciler ikilinin önünde, sanki gerçekten Radha ve Krişna'larmış gibi saygıyla eğilmişti. Ülkenin geniş, sakin hudutlarındaki bu harikalar dünyası artık yok. Renkler, sözcükler ve anlamları; hepsine bir isim verilmiş ve bilinç kazandırılmış. Ama Sohanlal, orada eskiden var olan şeyleri, kadim lisan ve yaşamın karanlığını hatırlayan az sayıda insandan biri.

Baş başa olduğumuz zamanlarda, Sohanlal bana Brindaban'ın dar sokaklarını gösterirdi. Bir bacağının üzerine oturur, diğer dizini kaldırırdı; ayakları çıplak, ama bacaklarının geri kalan kısmı şalvarının beyaz pamuklu kumaşıyla örtülü olurdu. Vücudunun üst kısmına giydiği ipek kurta, dev

bir mendil gibi kucağına dek uzanırdı. Kolu, başına doğru eğilen bir açıyla havada dururdu. Bindadeen Maharaj tarafından bestelenen Avadhi şarkı sözlerini söylerek hareket etmeye başladığında Brindaban ortaya çıkardı. Avadhi, Hindu dilinin eski bir haliydi. Bazı köylerde hâlâ konuşulurdu. Öyle şiirsel bir dildi ki, en gündelik sözcükler bile insanın gözünde yerleri ve ruhları canlandırır, yüreği sevgiyle doldururdu. Kopuk dilbilgisi ve tamamlanmamış cümleleri, geçmiş ile bugün arasında hiçbir farkın olmadığı zamanlarda var olmuş bir bilincin ürünüydü. Sohanlal, Radha olduğunda, bakışları hem çekingen hem de Krişna'nın günahlarından incinmiş bir ifadeyle uzaklaşırdı. Tek kaşı kalkar, gözleri başka yana bakardı. Ama Krişna'yken, daha doğrusu çocuk Krişna'yken, dudaklarının kenarlarında tükürükler birikir ya da yılanın başının tepesinde dans eder ya da sadece kendinin duyabildiği bir müziğe kapılarak vahşice savrulurdu. Komşu kadınlar, sıklıkla annesine koşup haylazlıklarını şikâyet eder, Yamuna Nehri'ne giderken önlerine çıkarsa da, ona tehditler savurup Yasodha'ya yakarırlardı. Annesi onun tüm özürlerini ve mazeretlerini bilirdi, ama Sohanlal eve dö-

nene kadar akşam olur ve anne yüreği sevgiyle dolardı. İşte bu yüzden, Sohanlal'ın söylediği yalanlara inanmış gibi yapardı.

Maand raag'ını her duyduğumda aklıma gurum, kardeşi ve Sohanlal gelir, çünkü bu raag, onların yurdunun özelliklerini, izlerini ve canlılığını taşır. Yüzleri, lisanları, tenlerinin rengi ve giydikleri pamuklu kıyafetler de aynı toprakları temsil eder. Her raag'ın temelinde bir halk ezgisi yatar. Bu, raag diye adlandırılan melodik yürüyüşe göre düzenlenmeden önce ufak çeşitlemelerle, farklı sözlerle, aile cemiyetlerinde söylenen, yöresel bir ezgidir. Bir Rajasthanlı, Maand söylediğinde, veya bir Pencaplı, Sindhi Bhairavi söylediğinde, yurduna geri döner. Yurdu, onun için, mevsimlerle değişen toprağı, belli bir giyiniş ve konuşma tarzını, insan ilişkilerini ve şenlikleri temsil eder. Her bölgenin kendine özgü makamları vardır. Sohanlal'ın dediğine göre, benim büyük zorluklarla öğrenmeye çalıştığım makamları, onun halkı, tapınak şarkıcılarından genç köylü oğlanlara kadar, hiç çalışmadan, kendi kendilerine çıkarabilmektedir. Maand, gurum ya da Sohanlal tarafından söylendiğinde, içinde delikler ve gedikler olan, havai, iskelete benzer

yapısını ve isimlendirilemeyen sihirli başlangıçlarını kullanarak, dağların güneş vuran yamaçlarından, çöllerden, ufuk çizgilerinden, okyanuslardan geçerek uzun mesafelere yayılan, ruhani bir hareket oluştururdu. Nakış gibi işlenen raag'lar, Kuzey Hindistan'ın tarihi, haritası, takvimi gibidir. Bölgesel ve geçicidirler. İnsanlarla yaşayıp, ölürler. Zamanın dışında ve ebedi gibi görünseler de, Kuzey Hindistan'ın değişken dokusunun kanıtıdırlar; doku rengârenktir, yazılı halde bulunmaz ve hususi bir hafızası vardır, işte bu yüzden Sohanlal, gurum ve gurumun babasının bendeki hatıraları, çok manalı, ritimli ve ahenklidir.

Her raag günün bir vaktine, "prahar" adı verilen saat dilimlerine, vakitlere aittir. Goud Sarang ve Shudh Sarang gün ortasında; Madhuvanti akşamüstü, alacakaranlıkta; Purvi ve Shree gün batımıyla akşamın ilk saatleri arasında; Abhogi Kanhra ise gecenin geç vakitlerinde söylenir. Gün ortası, olgun hurma kokusunu, çöp sineklerinin vızıltısıyla mavi parlaklığını ve Tagore'nin "cennetin kapılarını açar" dediği mango çiçeklerinin rahiyasını taşır. Shudh Sarang'ın notaları olan sa re ma re ma pa, ikinci ma'nın pancham çözünümlü tiz ve hisli

yükselişiyle, gün ortasının aydınlık hareketsizliğini, yıkanma ve dinlenmeleri, ev halkının sükûnetini betimler. Alacakaranlıkla birlikte veranda serinler; gün ortasının ev ile sokak arasında oluşturduğu, koruyucu gölge hududu kaybolur; hüzünlü pesliği, birbirlerine oynak eğilip bükülmelerle bağlanan Shree'nin notaları olan tiz madhyam ve pancham'la birlikte günün ışığı kaybolurken insanın zihnini sakinleştirir. Hiçbir raag, dinlendiğinde başka bir raag'ı hatırlatmayacak denli saf değildir, çünkü temel olarak her raag, günün başka bir saatinde söylenen bir raag'ın uyarlaması, çeşitlemesidir. Mesela, Shudh Sarang'ın sıcaklığı, yapısı ve şekli, Megh'in suya benzeyen ağırlığını ve yoğunluğunu andırmaz mı? Saatlerin kesin bir varlığı yoktur, birbirleri tarafından tanımlanırlar.

24

Yazın son ve en sıcak günlerinde, Bombay yağacak olan yağmurları beklerdi. Toprak Deccan kayası gibi katılaşır, Arap Denizi'nin kıyısındaki kara taşlar ısınır, akşamüstü olunca insanlar perdelerini kaparlardı; kamış ve otların uzayarak duvarlara yaslandıkları, mango ve hurmaların olgunlaştığı, ağaçların ateş kırmızı gulmohur'larla* aydınlandığı, insanların sıcaktan sersemlediği zamanlardı. İlk yağmur damlaları, insanın gömleğini hafifçe nemlendirirdi. Mektuplar ve gazeteler kısmen ıslanır, ıslak kâğıt yumuşar, gazetenin ıslanan yerlerine mavi ile gri arası bir gölge düşerdi. Bizimki gibi evlerde yaşayıp araba sahibi olanlar için rahatlatıcı; hizmetçiler, temizlikçiler, gündelikçiler gibi Bombay'da "yaşayan" insanlar içinse felaketlerin geldiği dönemlerdi, damları çöker, duvarları yıkılırdı.

Muson yağmurlarının son zamanlarının yaşan-

* Gulmohur: Hindistan sokaklarında sıkça rastlanılan, kırmızı çiçekli, orta büyüklükte, Madagaskar kökenli bir ağaç türü. – ç.n.

dığı ağustosta, gurumun babasının ruhani öğretmeninin anısına bir toplantı olurdu. Bombay'ın eski mahallelerindeki bir tapınakta, akşamın erken saatlerinde başlayıp ertesi gün şafak sökene kadar devam eden bir cemaat gösterisiydi. Müzisyenler gelir, teker teker eserlerini çalar, gurumun ailesinin düzensiz konukseverliğinden yararlanır ve giderlerdi. Büyükbabalardan, gelinlerden ve çocuklardan oluşan aile, gecenin en geç saatlerinde bile uyanık olurdu. Annem ve ben de şarkı söylemek için davet edilmiş ve bu işi oldukça ciddiye almıştık. Böylece Ambassador'umuza bindik, tamburayı ön koltuğa oturttuk ve Kuzey Bombay'ın yağmurlu sokaklarından, lokantaların, tren istasyonlarının, sinema salonlarının yanından geçerek Matunga'daki Ganeş Tapınağı'nı aradık. Verilen tarife göre bir sokağa saptık. Orta sınıf Marathi zarafetine sahip, gölgeli bir sokaktı. Evlerde erkek çocuklar ev ödevlerini yapıyor, saçları örgülü kız çocuklarsa erkeklerden daha çok çalışıyor ve annelerinden natya sangeet* öğreniyorlardı, bu esnada yandaki odadaki dul kayınpeder yemeğe oturulmasını bekliyor,

* Natya sangeet: Marahashtra kökenli bir Hint müziği çeşidi. – ç.n.

oğluysa üzerinde bir yelek ve şalvarla balkonda duruyordu. Sokağı boylu boyunca geçtik ve en sonunda seslerle ışıklara ulaştık. Tüm aile küçük tapınağın bitişiğindeki avluda toplanmıştı. Bir şarkıcı, şimdiden söylemeye başlamıştı. Sesi duyuluyor, fakat sanki fon müziğiymiş gibi, fazla önemsenmiyordu. Kadınlar –gurumun annesiyle karısı ve Mohan ile Sohanlal'ın karıları– girmeden önce ayakkabılarınızı çıkartmanız gereken, kapısız küçük bir odada oturuyorlardı. Dhoti'lere ve sarıklara bürünmüş uzak kuzenler ve bir baltaya sap olamayan amcalar; bir sürü çocukları olan sorumsuz kayınbiraderler, hem neşeli hem utangaç bir tavırla kalabalığın arasında oturuyor, fazladan bir zil ya da tambura çalgıcısı gerekirse diye hazırda bekliyorlardı. Herkesten ayrı oturan yaşlı kadınlar grubundan parlak giysili heyecanlı çocuklara kadar, aile züppelikleri, hiyerarşileri ve bağları hissedilebiliyordu. Bu, gurumun dünyasıydı. Bombay'da minik bir Rajasthan köyüydü.

Bu topluluk, cenazelerde, düğünlerde ve gurumun İngiltere'ye gittiği iki seferde, havaalanında da aşağı yukarı aynı şekilde bir araya gelmişti. Yolcu, aile büyükleri tarafından kutsanmış, yakın akraba-

lardan aile sevgisini ve dayanışmayı göstermek için sadece bu tip yerlerde ortaya çıkan hısımlara kadar herkes ona sarılmıştı. Bağlılığın bir biçimi olan dayanışmanın, fakir akrabaların, gurum gibi durumu daha iyi olanlardan, birtakım iyilikler istemek için bir fırsat olduğu tekrar kanıtlanmıştı. Tüm bu resmi komedi ve geçici ama içten sevgi gösterisi, gurumun hastalığı sırasında yeniden ortaya çıktı. O sıralarda Oxford'daydım. Ebeveynlerim, banliyödeki daireyi satıp Bombay'dan temelli ayrılmaya hazırlanıyorlardı. Annemin sonradan bana anlattığına göre; köylerinden kalkıp gelmiş akrabalarla daha da büyüyen klan, gurumun etrafında toplanıp ölümünü hızlandırmışlardı. Bazıları gurumun ufacık dairesinde kalmışlardı; onlar için bu seyahat, Bombay'ı görmek için bir fırsattı. Birkaç yıl önce, gurum ve kardeşi, King's Circle'daki "chawl"larını* satmış ve devletten aldıkları krediyle Versova ve Andheri'de iki daire satın almışlardı. Bu, onlar için köhne ve boğucu bir yaşam tarzından uzaklaşmak demekti. Versova, şehrin yeni yeni gelişmeye başlayan, çamurlu arazinin üzerine yapılan yeni binalar ve yollarla do-

* Chawl: Hindistan'da, en fazla iki odası bulunan ve binadaki diğer "chawl"larla ortak bir banyo ve tuvaleti kullanan konutlar. – ç.n.

lu bir kesimiydi. Bir seferinde annem, hastalığı sırasında gurumu ziyarete Versova'ya gittiğinde büyük bir yemek için hazırlıklar yapıldığını görmüştü. Kadınlar mutfakta ıspanak ayıklayıp süt kaynatıyor, akrabalar "salon" adı verilen minik bölmede, çocuklara basmamaya özen göstererek koşuşturuyordu. Tüm evde ağır bir yemek kokusu vardı. Gurum ise giriş kapısının yanındaki yatağında uzanmış, başı yastığında, olanları izliyordu. Bombay'da emlak fiyatları, metrekare başına binlerce rupiyle hesaplanırdı. Bundan dolayı her santimetre abartılır, boyut olarak mutfaktan farksız olsalar da, salona salon, yatak odasına yatak odası denirdi. Kıkırdayan Rajasthanlı kadınlar başlarını örten parlak renkli sari'ler giyiyor, yüzlerinin açık kalan küçücük bir kısmını da sembolik olarak peçeyle örtüyorlardı. Gurumun ilaçlarıysa, tüm bu karmaşanın içinde vaktinden geç veriliyor ya da unutuluyordu. Misafirperverlik, karşılıksız hürmet, gereksiz iyi niyet gösterileri hep köy ahlakında bulunan şeylerdi; onlardaysa bu ahlak haricinde hiçbir şey yoktu. Gurum ise bu ahlaka yabancıydı ve zaten hepsini geride bırakıyordu. Tahmin edileceği üzere, bu yaşam, gurum öldükten sonra da neşeyle devam etti, zaten

ölümle arasında incecik, şeffaf bir sınır vardı. Gurumun karısı onu rüyalarında gördü. Bazen karısına "o tarafta" mutlu olduğunu söylüyor, bazense ona parasal konularda tavsiyelerde bulunuyordu: "Sadece chutney* ve chappati'yle** beslenmek zorunda kalsan bile daireyi satma." Gurumun, kızlarına ya da karılarına öğretmenlik yapmış olduğu mühim devlet görevlileri bu dula ve çocuklarına yardım ellerini uzatıp kadının süt, bezelye ve et satan bir dükkân açmasını sağlamışlar, gurum da karısının rüyalarına girmeyi kesmişti.

* Chutney: Doğu Hindistan'a özgü meyve, sebze ya da otlardan yapılan bir turşu çeşidi. Yemeklerin yanında sos olarak da kullanılabilir; acı, tatlı, ekşi birçok çeşidi vardır. – ç.n.

** Chappati: İnce hamurlu, yuvarlak Hint ekmeği. "Roti" ya da "phulka" diye de anılır. – ç.n.

25

Eski Kalküta havaalanı olan, sömürge zamanından kalma, önünde saksıların durduğu kulübe artık yok. Ama bir süreliğine uluslararası hizmet veren "yeni" iç hatlar binası dimdik ayakta ve hâlâ yolcu kabul ediyor. Gelen ya da giden yolcuların büyük bir kısmı Kalküta'nın yerlileri, yani çocukları alanın bir ucundaki gazeteciyle diğer ucundaki kafeterya arasında koşturan Bengalliler ya da Marvariler. Dışarıda, güneşin altında, çocuk ve genç adamlardan oluşan bir güruh, çıkan yolcuların valizlerini yüklenip onlara taksi hizmeti vermek için birbirleriyle yarışır. Onları defeder, görmezden gelirsiniz. Zaten onlar da sizi hemencecik unuturlar; başka bir müşteri bulmuşlar ya da birbirleriyle şakalaşmaya dalmışlardır bile. Fakat birkaçı otoparkta yeniden yakanıza yapışır ve siz arabaya binip gitmeye başlasanız da, iki kuruş sadaka için bir süre arabanın yanından koşar.

Çocukken, tatile gideceğimiz zaman ebeveynle-

rimle buraya gelirdik; ama bu sefer, İngiltere'den döndüğüm için ebeveynlerim beni geliş bölümünde bekliyor. Annem ve babam güneşin altında dururken, çocukların üzerlerine pire gibi üşüştüğü yolcular önlerinden geçiyor. Hayal gücüm bana bir oyun mu oynuyor, yoksa Kalküta'nın kara dumanı tenlerini mi karartmış? Renkleri güneşte yanmış gibi ve ayakta dikilirken, olduklarından da ufak gözüküyorlar. Onlara tenlerinin niye koyulaştığını sorduğumda, beni almaya gelmek için sabah erken uyandıklarından olabileceğini söylüyorlar.

Eve gidiş yolunda, dışarıya bakıldığında, bir köy manzarasıyla karşılaşılır; kulübeler, muz ağaçları, göller, kötü beslenmelerine rağmen enerjik çocuklar... Sonra, aniden, trafiğin davul sesine benzeyen gürültüsüyle şehir başlar. İnsan kendini bir anda apartmanlardan, terzilerden, kasaplardan, reklam panolarından, tramvaylardan oluşan, sürekli hareket edip ilerlemeye çalışan bir panayırda bulur. Yirmi yıldır hiçbir şey değişmemiş. Bengalliler, İrlandalılara benzer; tek farkları boylarının daha kısa olması ve erkeklerin içki içememesidir. Şehirse, insanı ümitsizliğe itecek ölçüde dolambaçlı ve karışıktır. Havada Marx ve Troçki kokusu

vardır; Aeroflot ve Bangladesh Biman haricinde uluslararası seferi olmayan havaalanı, başka ülkelerden gelecek etkiler için ideal bir kapı değildir, ama karışık olsa da ilginç bir binadır. Kalküta'da Marksizm ve modernizmden sonra hiçbir şey olmamıştır. Çayhanelerde ve sokak köşelerinde, her zamanki gibi, Bengalli adamlar "adda" yapmakla meşguldür, yani fikir ve bilgi aktarımının gereksiz ama keyifli bir şekli; İngiltere'de sıklıkla duyulan "Haydi, bir pub'a gidelim," cümlesi, bu sözcüğün muadili olabilir.

Yollarda yanınızdan halen Ambassador'lar geçmektedir. Birlas firması tarafından en kalitesiz maddeler –Morris Oxford gövdesi ve traktör motoru– kullanılarak yaratılmış, tüm araba markalarına karşı ezici bir satış üstünlüğü sağlamıştır. Ambassador, kapılarının kapanması için müthiş bir kuvvetle çarpılması gereken herhalde tek arabadır. Kapı çarpmak kötü bir huy değil, arabaya inip binerken edinilen iyi niyetli bir alışkanlıktır. Aileler, yirmi yıldır –bağımsızlığın yarısı eder– Ambassador sahibidirler. Bu süre içinde arabaları tamir edilmiş, boyanmış, döşemeleri değişmiş ve sahibi parasal açıdan zor durumdaysa çürümeye bırakılmıştır. Birkaç

yılda bir, Birlas, öncekini tıpatıp taklit eden, Mark III, Mark IV gibi isimler verilen, yeni bir model çıkarır; çünkü Ambassador, "korunmuş pazar"ın güvenli, örgensel döneminde mükemmelleştirilen ideale sadık kalmıştır. Halen o dingin görünüşü ve "gerçek" dünyadan kopmuş havayı taşımaktadır. Bodur, tutucu ve ferahtır.

Şehir merkezine park edildiğinde, belediyeye ücret ödenmesi zorunludur. Ücreti, güneşin altında arabadan arabaya koşturan, terli adamlar toplar. Siz arabanızda değilken sileceğin altına bir park bileti sıkıştırır ve tam döndüğünüz saniyede ücreti almak için yeniden ortaya çıkarlar. Parashuram ve Bibhutibhusan Bandhopadhaya'nın hikâyelerinde anlatıldığı kadar aylak ve kabadayıdırlar. Genellikle, ücreti aldıktan sonra park biletinizi vermezler. Canlı parkometrelik yaptıkları bu işte çalışmalarının sebebi, başka bir iş bulamamış olmalarıdır. Verdikleri sıkıntı, sivrisinek ısırığı gibi kısa sürelidir ve arabanıza binip uzaklaştığınızda hemen unutulur.

Yazın Kalküta'ya gittiğim sırada, Oxford'daki öğrenciler de sınavlar için yaptıkları yıllık cüppe töreniyle uğraşmaktaydı. Shehnaz da iki senedir gayretle tuttuğu ders notlarını değerlendirecek, ama

öncelikle sıkıntıdan kasılan karnını kusarak rahatlatacak, sonraysa kara cüppesini üzerine geçirip çakıllı yaya yollarını arşınlayarak sabahları erkenden sınav binasına gidecekti. Etrafta aynı kendisi gibi giyinmiş başka insanlar da olacak, yolun iki yanındaki gayet sıradan evlerden öğrenciler çıkıp sınava gidecekti. Fark etmiştim ki, bizler Oxford'da birey olmaktan çok öğrenciydik. Gayet masum bir biçimde okula gidiyor, sadece bizi memnun etmekle kalmayıp ebeveynlerimizin de göğsünü kabartacak bir diploma almak için uğraşıyorduk. Bizler, ebeveynleri tarafından Oxford'a gönderilen, sınavlar başlayana kadar yetişkinler gibi yaşayan ve davranan çocuklardık. Sınavlar bittiğinde çocukluk da son bulurdu. Shehnaz, Mandira ve benim çocukluğumuz da, birbirimize duyduğumuz ilgi, birbirimizin hayatlarında yer etmemiz ve Oxford'da olmanın verdiği yalnızlık hissi gibi, yok olurdu.

Her öğrenci, odalarındaki dolap ve rafları, bir aradayken çok fazlaymış gibi gözüken eşyalarla doldurur. Oysa tüm bu eşyalar bir, bilemediniz iki bavula rahatlıkla sığar. Sonra Heathrow'a giden otobüse biner ve ülkeyi havayoluyla terk eder. Kitaplarıysa bir sandığa konup gemiye yüklenmiş, ülkeyi es-

ki denizyollarıyla terk etmektedir. Öğrencinin ayrılışı şaşırtıcı derecede hızlı; kitaplarınınkiyse yavaş, ağır ve cismanidir, bu yüzden öğrencinin ülkesine ancak üç ay sonra varabilirler. Az sayıda eşya, sanki dönme umudu varmışçasına, fakülte deposundaki bir kutuya, ya da arkadaşlara bırakılır.

Kalküta'da geçirdiğim o yaz, Amerika'da bulunan Shehnaz'a bir mektup yazmış, ama asla göndermemiştim. Mektubu yazarken içimde tuhaf bir yakınlık hissi duymuş ve aklıma önemsiz ayrıntılar gelince hüzünlenmiştim. Siyah beyaz filmlerdeki gibi, insanların bütün gün merdivenlerini inip çıktıkları Merkez Postane'ye gitmiştim. İçeride, boyları bir altmışı geçmeyen, saçları özenle yandan ayrılmış Bengalli adamlar zamk dolu çanakların yanında dikiliyor; içinde pul satan, elindeki mektupları tartan ya da havan tokmağına benzeyen eski bir aletle zarflara pul yapıştıran bir görevlinin oturduğu kabinlerin önünde sıraya giriyorlardı. Akşam olduğunda, postane oldukça sakinleşirdi. Florasan lambalarla aydınlanan merkez oda, ferah ve huzur dolu görünürdü. Mesaiye kalan az sayıda görevli, tezgâhların arkasında miskin miskin otururdu. Taşradaki bir istasyonda, giden trenin arkasından aylak-

ça bakan hamallara benzerlerdi. Dünyamızın ötesindeki bir ayrılış hissi, akşamın sıradanlığında kaybolurdu. Mektubumu tarttırıp pul satın aldıktan sonra göndermemeye karar vermiştim. Gözlüklü, sıska bir adam olan görevli, sinirli bir tonda, "Yani mektubunuzu geri mi istiyorsunuz?" diye sormuştu. Sonra bana bu tip durumlarda uygulanan işlemleri anlatmaya başlamış, sanki birden Merkez Postane'nin sesi oluvermişti; oysa önümde duran adam, daha önce de gördüğümü sandığım, orta yaşlı bir Bengalliydi. Yüzümdeki hayal kırıklığı ifadesi arttıkça adamın konuşması sıradan mantıkları aşan, karmaşık bir azarlamaya dönüşmüştü. Paylaması bitince mektubu bana geri verip zarftan çıkarttırmış, sonra da zarfı elimden alıp itinayla yırtmıştı.

26

Tek kişilik yatakta iki kişi yatıyorlardı. Oğlan duvar tarafında, sırtüstü yatan kız da onun yanında. Bir ara kız, sırtını ağrıtan duruşa daha fazla dayanamayıp yastığıyla birlikte yerde yatmıştı. Bu olay sabahın erken saatlerinde olmuştu. Şimdiyse ortalık aydınlıktı. Kız oğlandan önce kalktı; rafları karıştırdı. Bir bisküvi kavanozu buldu ve birkaç bisküvi yedi. Perdelerin arasından dışarı baktığında çalıların oluşturduğu bir duvar, onun üzerinde de zar zor seçilebilen çatılar ve rüyalardakine benzeyen sivri kuleler gördü. Yaz mevsiminde oldukları için, ziyaretçiler az sonra pencerelerinin önüne gelirdi; bir erkek, bir dişi kaz. Birinin tüyleri açık kahverengi, diğerininkiyse koyu ve alacalıydı. Bahçede, bir kasabayı ilk kez keşfeden turistler gibi dolaşırlardı. Aralarında mesafe bırakarak yürür, ilişkilerini de, ölçülü davranıp birbirlerine kapılmadan yaşarlardı. Bu yönleri İngiliz çiftlere, örneğin *Monsieur Hulot's Holiday*'deki, sıkıcı yürüyüşleri sırasında birbirle-

rinden ayrı duran Henry ile karısına benzerdi. Zaman sanki ikisi için akıyordu. Görünüşlerine bakılırsa cicim aylarını atlatmış, hatta bir çeşit emeklilik dönemi yaşamakta, dünyevi güzellikleri keşfetmekteydiler. Bir pencere aralanıp kendilerine ekmek kırıntıları atıldığında, minnettardan çok takdir eden bir havada vaklarlar, insanlarla göz göze gelme zahmetine bile girmezlerdi.

Kız pofuduk terliklerini giydi. Adamı rahatsız etmemek için kapıyı sessizce açtı ve banyoya girdi. Yüzünü yıkadı, dişlerini fırçaladı ve yüzünde sanki bir şeyi hatırlamaya çalışıyormuş gibi bir ifadeyle başını yana eğerek, yaklaşık bir dakika boyunca saçını taradı. Dışarıdan gelen sesleri duydu. Öğrenciler güne başlıyor, çatlak sesleri, akort edilen bir çalgınınkini andırıyordu. Sonra sesler arttı ve kalabalıklaştı. Kız, kendini içeride uyuyan oğlana bu denli kaptıracağını hiç tahmin etmezdi. Oğlan onu sinirlendiriyordu, çünkü kız artık onun çevresini ve arkadaşlarını, kendininkilerden daha çok seviyordu ve kalbi, gitmesi gereken uzak mesafe yüzünden acımaktaydı. İlk başta arkadaştılar, yürüyüşlere filan çıkarlardı. Sonra oğlan daha fazlasını istemişti –peki ya o, o da bunu ister miydi?– ve

kız hayır demeyi bir türlü becerememiş, oğlanı üzmek istememişti. Çünkü oğlan üzüldüğünde... Kız kendine bir bardak kahve hazırladı ve odaya döndü. Gitmesi gerektiğini söyledi, akşamüstü uğrayıp oğlanın çantasını toplamasına yardım edecekti. Artık gideyim de kendi çantamı toplayayım, dedi. Odanın karanlık köşesindeki sandalyede asılı duran pantolonunu ve bluzunu giydi, çantasını aldı.

Dışarı çıkıp aydınlık haziran sabahıyla karşılaşınca derin bir nefes aldı ve kollarını kendi bedenine doladı. Seri adımlarla karşıdan karşıya geçti. Kendini rahatlamış hissediyordu; Oxford'a yeni gelmiş gibiydi, sanki hiçbir şey olmamış, ne oğlanla ne de başka insanlarla tanışmıştı. Bu ferahlama anım hissetmesi için yağmurlu günler ve insan temasıyla dolu iki yılın geçmesi gerekmişti. İlk geldiğinde hissetmesi gereken aslında bu ferahlıktı; yeni gelenlere özgü, sık sık duyulan endişeler, istekler ve dostlukla iletişim arzusu değil. Yolda gördüğü insanlara gülümsedi ve başıyla selam verdi; yolda yürürken göz aşinalığı olduğu insanlara rastladığında dünyanın en mutlu insanı olurdu. Kıvrılarak ilerleyen yaya yolundan fakültesine doğru koşmaya başladı. İkili üçlü gruplar halinde bahçe kapısın-

dan çıkan kendisi gibi öğrencileri gördü, ama öğrenciler onu fark etmediler. Sonra yanından hızla bisikletli birkaç öğrenci geçti. Hâlâ, yanında bisikletlerin ve çiçek açan çalıların dizili olduğu yaya yolunda koşmaktaydı. Diğer yandaysa su kanalı çağıldıyordu. Oxford'a bir konferansa katılmak için gelmiş olan takım elbiseli bir Amerikalı akademisyen grubu, okul gezisi sırasında öğretmenlerini kaybetmiş ilkokul çocuklarınınkine benzeyen bir heyecan ve şaşkınlıkla binanın kapısından çıktı. Kız, bal petekleri gibi dizilmiş, geniş pencereli, rahat odaları olan; uyanan öğrencilerin perdelerini açtıkları ve dışarıdan çalışma masalarının, kitapların ve masa lambalarının göründüğü fakültesine dönmüştü. Unutmadan, hademeye ve akşamları kapıcı bölmesinde oturan çocuğa hoşça kal demeliydi. Çocuk bir keresinde saçını rengârenk boyamıştı. Evet, onlara adresini vermeliydi. Sonra, eğer vakti olursa, Bodleian'a gidip sınavlardan önce ismarladığı kitap gelmiş mi diye bakacaktı. Kitaba göz atmak için sabırsızlanıyordu. Akşam olunca bavuluna koyacağı birçok kitabın üzerinde adının yazılı olduğu bir rehber öğretmeni vardı. Adam, kızın yazdığı ödevlerin kenarlarına hiyeroglife ben-

zeyen muhteşem elyazısıyla, tanrısal fakat sevecen notlar yazardı. Acaba Bodleian'a giderse onunla Kuzey Oxford'da öğlen yemeği yiyecek vakti kalır mıydı? Sonra bir de oğlanın valizini toplamasına yardım etmesi gerekiyordu. Tüm bunlara nasıl yetişecekti? Düşüncesi bile yorucuydu. Ayrılma, bir daha asla görüşmeme, aralık ayında yeniden görüşeceklerini tekrarlama, oğlanın yeniden aynı konuşmaları yapacak olması; Oxford, kızı yoruyordu. Sadece okula, arada bir de kütüphaneye gitmek, öğlen olunca merdivenleri inip bir sandviç yiyip geri çıkmak; bunları sonsuza dek yapabilirdi. Ancak her şey bu kadar basit değildi. Eğer seçme şansı olsaydı, hangisini seçerdi? Evine, ebeveynlerinin ve çok sevdiği hazırcevap kız kardeşinin yanına dönüyordu. Onlara oğlandan asla bahsetmeyecek, sonra da evlenecekti. Evlenirse, bir yıl içinde bebeği olsun istiyordu. Bu, farkında olmadan, üzerinde çok fazla kafa yormuş olduğu bir konuydu. Başka bir hayata başlayacaktı.

27

Oxford'a ilk geldiğim gün kimseyi ıslatmayan ve tatlı bir yağmur hafifçe çiseliyordu. Bavullarım tarafından itilip çekilirken, kendimi yüzlerce yıllık bir binanın bir penceresinin önünde bulmuştum. Bina artık, hırkalı ve kot pantolonlu ihtisas öğrencileri için tam teşekküllü bir yurt olarak kullanılmaktaydı. Sonra, yolun karşısındaki modern ek binada bulunan kendi odamın yolunu tutmuştum, ama her gün yemek almak ve posta kutuma bakmak için masallardakine benzeyen o yere gidiyordum. Tepeleri ocak sislerinde gözden kaybolan, cadı şapkasına benzeyen çatılar; üzerlerindeki demir halkalarla yeraltına açılan gizli bir kapıyı andıran basamaklar; asimetrik kaldırım parkeleri; kadim bir İngiliz tarikatının mensuplarıymış gibi aralarında "kapıcı", "kâhya", "hademe" gibi rütbelere ayrılmış gizemli çalışanlar... İkinci günümde, zemin kattaki yemekhanede Sharma'yı görmüştüm. Taşralı gibi giyinmişti. Üzerinde, bir daha asla giydiğini görmediğim siyah bir kıyafet

vardı. İnsanlar bu tip kıyafetleri, terden eridikleri tropik ormanlarda giyerdi, Sharma da soğuk bir ülkede sıcak bir görüntü vermeye çalışıyordu. Saçları halen, bir Hint berberin biçim verdiği taralı görüntüye sahipti. Siyah çerçeveli gözlükleri ve ince bir bıyığı vardı. Bu görünüşü, birkaç hafta içinde yok olacaktı. Ama o sırada, yüzündeki katı ifadeyle, pasaport fotoğraflarında görebileceğiniz türden, rahatsız adamları andırıyordu.

İkinci günüm böyle geçmişti. O zaman bile Shehnaz ve Mandira'yla olacağım belliydi. Şimdiden içime işlemiş olan güneş ışığının yokluğu ve yağmurdan, kaçınılmaz olarak, sonradan ete kemiğe bürünüp benim olacak, kalbimi kıracak ve bir yıl sonra yine yağmura ve gri ışığa dönüşecek fanteziler, tutkular yaratacaktım.

O sene kendime Olympia marka bir daktilo alıp, kararlı iki parmağımı kullanarak denemeler ve şiirler yazdım. Aynı dönemlerde kelime işlemciler ve bilgisayarlar da yeni yeni kullanılmaya başlanmıştı. Fakat odamdan çıkıp, karşı binaya gidip bu yeni cihazlara alışmaya çalışacak sabrım yoktu. Onları görmezden geldim ve içgüdüsel olarak tuştan tuşa topallayan birer parmakla, yorucu ama

mutlu bir biçimde Olympia'daki ilk denememi yazdım. Eşsiz bir aletti; bir tuşa dokunulduğunda kolları kalkar, makaraları dönerdi. Mekanik ahenk ve itaatin tuhaf bir uyumuydu. Eski zamanlarda insanların "makine" diye adlandırıp uzak durdukları aletlerdendi. Neyse ki ilk başlarda düşman olarak görülmüş olsalar da sonradan aileye kabul edilmişlerdi. Bilgisayar bir makine değildir, ama ona denktir. İnsan bilgisayarla ilişkiye geçemez, sadece stratejik kullanımlarına teslim olur; ama o sıralarda, bilgisayar kullanımının vazgeçilmez bir hal alacağından; yumuşak, monoton mırıltısının daktilonun cehennemi, Blake'vari, yüksek gürültüsünün yerine geçeceğinden bihaberdim.

Yeni yaşam tarzlarına ve dillere uyum sağlamada yetenekli olan Sharma, Wordstar ve Wordperfect programlarını vakit kaybetmeden, şevkle öğrenmişti. Kendisine yeni gelen her şeyle –et hariç, çünkü ateşli bir vejetaryendi– kaynaşmış, dost olmuştu: Bilgisayar dostu, parti dostu, kütüphane dostu, süpermarket dostuydu. Aynı zamanda mutfak dostuydu da. Saatler boyunca mutfaktan çıkmaz, İngiltere'de yaşamanın anlamını daha iyi anlamamızı sağlayan kokular saçan yemekler yapar-

dı. Odasındaki kitap raflarına ve pencere eşiklerine Demerara şekeri, portakal suyu, ceviz, Hindistan'dan gelen ürünler satan bir dükkândan aldığı baharatlı bir mercimek karışımı ve uzun ömürlü süt kutuları dizilmişti. İngilizce ya da kaba bir Hinduca konuşarak "Biraz ceviz ister misin?" diye sorar, bana mercimek ikram eder, sonra da kendisi bir avuç mercimeği ağzına atardı. O zamanlar daimi bir heyecan içindeydi. Neşeliyse ya da baskı altındaysa, aklı her zaman başka yerlere kayardı. Hareketlenir, sinir bozacak kadar kibarlaşırdı. Konuştuğunuzda sizi dinlemediğini açıkça görebilirdiniz. Ama kafası rahatsa, bir anne gibi şefkatli ve ilgili davranır, etrafa enerji saçardı. Bu ülkeye benden de yabancı olan bir insanın içinde böyle bir kuvvet olması tuhaftı. Akşam yemeğini neşeli, ama işini ciddiye alan bir tavırla hazırlardı. Dilbilgisini yıkıp özneleri çökerterek İngilizce konuşurkenki kendine güvenen hali, bana, kendi yabancılığımın ve yalnızlığımın bir uydurmacadan ibaret olduğunu düşündürürdü.

O günlerde, İngiltere'yi, edebiyatı ve tarihi hakkında okuduklarım aklıma gelmeden göremiyordum. Hatta evime duyduğum takıntılı özlem bile ha-

yali sayılırdı. Sharma'nın algılarıysa farklı çalışıyordu; İngiltere'yi daha yeni keşfediyordu ve bunun etkisi bendekinden daha net ve daha fazlaydı; ama yine de dışarıdan bakıldığında etkilenmemiş görünüyordu. Wordsworth ve Shakespeare'i Hindistan'dayken, Hinduca çevirisinden okumuştu. *Macbeth*'e, özellikle de Birnam Ormanı'nın ilerlediği bölüme bayılırdı. İngiliz huyları ve İngiliz arkadaşlar edinmekten çekinmiyordu. Evini özlese de, bunu hiç dile getirmiyordu. Yine de kişiliği, İngiltere'ye gelen şehirli Hintlilerinki gibi, değişmemişti; hâlâ sakin ve derindi. Benim dünyamdaki seçenekler –Hintliliğime sarılmak ya da ondan vazgeçmek, geçmişe hasret duymak ya da geleceğe bakmak– onun dünyasında mevcut değildi. Kuzey Hindistan'daki bir köyden geliyordu ve Oxford'da, başka sınıftan Hintlilerle birlikte olması bile bir mucizeydi. Ben de Sharma ile birlikteyken, Oxford'da olmanın, Shehnaz ile Mandira'yı tanımanın, yeni yüzlerin, buluşmaların bir mucize olduğunu düşünürdüm.

Sharma'nın odası tanrı ve tanrıçaların resimleriyle aydınlanırdı. Sene başında, öğrenci odalarının duvarları çıplak, rafları boştur. Öğrenciler, odaları kendi istedikleri gibi doldururlar. Sharma da,

duvarlara takvimlerden kestiği kırmızı, mavi, turuncu resimler yapıştırmıştı. Dilini ısıran bir Kali, kaplana binmiş bir Parvati resmi vardı. Bana Hindistan'daki kamyonlarda bulunan, şoför koltuğunun arkasına yapıştırılan resimleri hatırlatırlardı. Ahtapota benzeyen uzuvlarıyla Kali'nin yüzü, Hema Malini'ye* benzerdi, ikisi de sıradan insanların iyi dostlarıydı. Bu resimlerin Bombay'daki orta sınıf bir evde bulunması mümkün olmasa da, İngiltere'de, Sharma'nın odasında komik görünmüyor, insana rahatlık veriyorlardı.

İkinci yılımızda, odadaki her boşluk kitaplarla dolmuştu. Sharma, Avrupalı zihniyetini anlayabilmek istiyordu. Batı kültürü en açık ve kolay ulaşılır haliyle kitaplarda yer alıyordu ve bu kitaplar –Hawking'den *Zamanın Kısa Tarihi, Norton İngiliz Edebiyatı Antolojisi, Collins' Thesaurus'u, Yüzyıllık Yalnızlık*– Sharma'nın rafına dizilmişti. Kitapların çoğunu okumamıştı; ama Blackwell'den kitap almak bile bir keşif sayılırdı; bir kitap bilim hakkındayken; bir başkası sözcük anlamları ve telaffuz üzerine; bir ötekiyse edebiyatla ilgiliydi. Ro-

* Hema Malini: Ünlü bir Hint film yıldızı. – ç.n.

manlarda bile, Hint efsanelerini okumuş olan Sharma'nın aşina olmadığı bir bilgelik vardı. Çocukken meraklı ve çalışkan olmasına rağmen hiç hikâye kitabı okumamıştı, çünkü hikâye kitaplarını fazlasıyla saçma bulurdu.

Gece yarısından sonra, sabahın ilk saatlerine dek süren bir sohbete dalardık. Bizi çevreleyen bina uykuya dalarken, Sharma bana çocukluğunu anlatırdı. Köyü bir masal gibiydi; elektrikleri yoktu; köy Hindistan haritasında bile yer almıyordu. Bunları anlatırken Sharma, acımayla gurur karışımı bir tavır takınırdı. Köyleri o kadar karanlıktı ki, bir kilometre ötedeki toprak ağaları petromax lambalarını yakınca, ışığın gölgesi Sharma'nın evinin toprak duvarına düşerdi. Odasının duvarına fotoğrafını astığı annesi, zayıf, sofu, önsezisi kuvvetli bir kadındı. Babasıysa işsiz, eğlence düşkünü bir adamdı, köyün erkekleriyle laflamayı çok severdi. İkisi, birbirlerine uzak akrabalar gibi davranır, kendi hayatlarını yaşarlardı. Sharma, ağabeyiyle birlikte, annesinin himayesi altında büyümüştü. Köyleri, işe yaramaz ve cahil toprak ağaları tarafından yönetiliyordu. Düzensiz aileleri, su kanalları, tarlaları ve fırtınalarıyla köyleri, kendi içinde bir evren gi-

biydi. Sharma, köyden ilk kez okula gitmek için çıkmıştı. Komşu köyün okuluna, yürüyerek gidiyordu. Yıllar sonra, trene binip büyük şehrin yolunu tutmuş, son olarak da yeniden trene binerek Delhi'ye gitmişti. Sohbetlerimiz ilerledikçe, bahsettiği gizemli ve belirsiz insanlar –üfürükçüler, akrabalar, dostlar, kötü adamlar ve zorbalar– gözümün önünde canlanmaya başladı. Bu insanlar, farkında olmadan Sharma'nın köyden uzaklaşmasına sebep olmuşlardı. Sharma konuştukça, ben de kızaran nohutun kokusunu alıyor, uyanıp amcanın odasındaki tavanın çöktüğünü ve amcanın hâlâ uyuyor olduğunu görüyor, yerel seçimler sırasında devrimci kesiliyor, bir şenlikte Hanuman* kılığına giriyor, Lucknow'a giden bir trende, üçüncü mevkide seyahat ediyor, ağaların oğulları topraktan yapılma eve geldiğinde kükreyen motosikletlerinden çıkan tozu yutuyordum. Sharma konuştuğu zaman, gerçek ve düş, benim geçmişimle onunki, birbirine karışırdı.

Duygusal bir insandı. Duyduğu bir anı, şiir ya da şarkı onu öyle duygulandırırdı ki, bana aktarırken gözünün kenarından iri, yapışkan bir gözya-

* Hanuman: Hint mitolojisinde, Ramayana adlı destanda adı geçen kutsal bir maymun. – ç.n.

şı yuvarlanırdı. Gözyaşını ya hızlı, bilinçli bir biçimde koluna siler, ya da gözünü sabırla bir mendile kurulardı. Bazen söylediğim bir şeye alınırdı ve saatlerce, hatta günlerce konuşmadığımız olurdu.

Bir akşam, üzerinde şortu, elinde kahve bardağıyla odama geldi. Bu olağan bir durumdu; birbirimize anılarımızı anlatacağımız ya da din hakkında soyut bir sohbete dalacağımız ya da edebi söyleşiler yapacağımız uzun saatlerin habercisiydi. Yüzü, insanın söyleyeceği önemli bir şey olduğu zamanlardaki gibi, kederliydi; belki de kötü bir haber almıştı. "Lawrence üzerine çalıştığın için çok mutluyum," dedi ciddiyetle. Saptamasına gerekli önemi vermeye çalıştım. "Dün gece, odamda 'Yılan'ı okudum. Öyle güzeldi ki," dedi. "Sonra 'Ölüm Gemisi'ni okudum. Harika bir şiir, dili çok zengin. Ama hangisi daha güzel karar veremedim."

Konuyu saptırmaya mahal vermeden rafımda duran *Bütün Şiirler* cildini aldı ve yüksek sesle okudu, sanki şarkı söylüyordu:

İnşa ettin mi ölüm gemini, söyle bana?
Ölüm gemini inşa et, çünkü ihtiyacın olacak ona.

Yanıma gelerek bazı dizeleri gösterdi ve ciddi ciddi, bana bu dizeleri okuyup okumadığımı sordu:

Küçük bir gemi, erzak ve küreklerle dolu,
Kap kacak ve silahlarla dolu
Ruhu taşımak için hazır ve nazır beklemekte...

"Elbette okumuşsundur," dedi özür dilercesine. "Lawrence'ın yazdığı her kelimeyi okumuş olduğuna eminim."

Ne zaman bu dizeleri okusam aklıma engin denizler gelir. Ama bazen araya başka görüntüler de karışır, mesela bütün gün mutfakta ezilip püre haline getirilen, sonra düzleştirilen, kızartılıp pithha* halini alan ve geceleyin şerbete yatırılan yerelmaları ve daal aklıma gelir; annem en esmeri bana, benimkinden azıcık daha az kusursuz olanı da babama ayırır.

⇔

* Pithha: Krepe benzeyen bir Hint tatlısı. – ç.n.

"Müzik öğretmeni ölmekte. Bundan haberi yok, ama bir yıla kalmaz, ölmüş olacak. Yağmuru bir daha göremeyecek. Bundan haberi yok. Öleceğinden habersiz oluşu, onu bir hâle gibi çevreliyor, Tanrı'ya yakınlaştırıyor. Annemin bundan haberi yok. Yağmurun bundan haberi yok. Yağmur, dünyayı temizliyor. İçimizdeki; insani, ama mevsimlerle değişen bir şey de temizleniyor, sessiz bir sağanak halinde yağan her gözyaşıyla."

The Observer'ın yirminci yüzyılın "En İyi 20 Yazarı" arasında gösterdiği Chaudhuri, Oxford'daki öğrencilik yıllarını, yabancılaşmayı ve alışmayı, iki sevgili arasındaki kararsızlıkları, Hindistan'ın büyülü müziğini, İngiliz ve Hint yaşamını yer yer eleştirel, yer yer de özlem dolu bir tavırla anlatıyor. Chaudhuri, *Southern Arts Edebiyat Ödülü* ve *Encore Ödülü*'nün sahibi olan bu romanını Hint müziğinin dokusu ve sözünü ettiği o eşsiz akşamüstülerinin ezgisiyle süslüyor.

1962 yılında Kalküta'da dünyaya gelen Amit Chaudhuri, Londra'daki *University College*'dan mezun oldu, Oxford'da *Balliol College*'da araştırma görevlisi olarak çalıştı. *The Guardian, London Review of Books, The Times Literary Supplement, The New Yorker* ve *Granta* gibi gazete ve dergilerde hikâyeleri, şiirleri ve eleştirileri yayımlandı.
İlk kitabı *A Strange and Sublime Adress*'i 1991'de yayınlayarak *Betty Trask Ödülü* ve *İngiliz Milletler Topluluğu Yazarlar Ödülü*'nü aldı, *Guardian Roman Ödülü*'ne aday gösterildi. 1993'te ikinci romanı *Akşamüstü Ezgisi* yayımlandı. Üçüncü romanı *Freedom Song* ABD'de *Los Angeles Times Roman Ödülü*'nü aldı. Klasik Hint müziğine ilgisi ve fırsat buldukça verdiği konserlerle de tanınan Chaudhuri'nin çeşitli plak şirketlerinden çıkmış üç albümü vardır.

ISBN: 975-458-413-3
OTM:11025301

Kapak fotoğrafı: Nurdan Sözgen